

**TURUN
YLIOPISTO**

Menestyksen avaimet

Työläistäustaisten naisten asemoituminen työllistettävyyden mallitarinaan

Aikuiskasvatustieteen
pro gradu -tutkielma

Laatija:
Taru Viitanen

27.3.2024
Helsinki

Turun yliopiston laatu järjestelmän mukaisesti tämän julkaisun alkuperäisyys on tarkastettu Turnitin OriginalityCheck -järjestelmällä.

Pro gradu -tutkielma

Oppiaine: Aikuiskasvatustiede

Tekijä: Taru Viitanen

Otsikko: Menestyksen avaimet - Työläistaustaisten naisten asemoituminen työllistettävyyden mallitarinaan

Ohjaaja: Apulaisprofessori Päivi Siivonen

Sivumäärä: 89 + 10

Päivämäärä: 27.3.2024

Tiivistelmä

Tämän Pro Gradu -työn tarkoituksena oli selvittää, miten ensimmäisen korkeakoulututkinnon suorittaneet työläistaustaiset nuoret rakentavat koulutuksen merkitystä ja kykyminäänsä suhteessa työllistettävyyteen. Tutkimuksen kohteeksi valitut yksilöt ovat vastavalmistuneita tai valmistumisen kynnyksellä hetkessä, jossa globalisaatio ja teknologiset kehitysaskeleet ovat johtaneet työn murrokseen. Tämä murros on muuttanut myös yksilöihin kohdistuvia työllistettävyyden vaatimuksia, minkä vuoksi työntekijöiltä odotetaan aktiivista ja riskinotto kykyistä asennetta, erinomaisia sosiaalisia taitoja sekä sitkeyttä. Tutkimuksessani olen kiinnostunut: *(1) Miten työläistaustaiset nuoret naiset asemoituvat suhteessa työllistettävyyteen? (2) Miten he neuvottelevat omaa luokkataustaansa suhteessa työllistettävyyteen? (3) Miten he tulkitsevat koulutuksen merkitystä suhteessa työllistettävyyteen?*

Teoriatausta eteni korkeakoulutettujen työmarkkinamurroksesta ja koulutususkosta kohti työllistettävyyttä ja kykyminää. Kykyjen osalta tarkastelin akateemisen ja yrittäjämäisen kykyminän välistä jännitettä suhteessa työelämän uusiin vaatimuksiin. Koska työläistausta on tutkimukseni keskiössä, tarkastelin lisäksi yhteiskuntaluokkia, Bourdieun pääomateoriaa, sekä työläistaustaan liittyviä kokemuksia.

Tutkielman aineistona käytin Suomen Akatemian rahoittaman HighEmploy (2018–2022) hankkeen narratiivisia elämäntarinoita haastatteluja. Tutkimuksessa selvitettiin yliopistosta ja ammattikorkeakoulusta valmistuneiden työllistettävyyttä ja asemoitumista työmarkkinoilla. Tutkimukseni aineisto koostui itsensä työläistaustaisiksi määrittelevistä naisista, joiden tutkinto oli suoritettu yliopistossa. Analysoin aineiston narratiivisella positiointianalyysillä. Analyysissä keskityin pieniin kertomuksiin, jotka käsittelivät kykyminää, luokkaa ja koulutuksen merkitystä suhteessa työllistettävyyteen. Tämän pohjalta tunnistin kaksi ryhmää, Koulutususkolliset ja Pääomien kartuttajat sen perusteella, miten he asemoituivat työllistettävyyden mallitarinaan.

Tulokset osoittivat, että työelämänsä alkutaipaleella olevilla työläistaustaisilla naisilla on eroja työllistettävyyteen positioitumisessa. Positioituminen eri ryhmiin tapahtui yliopisto-opintojen kontekstissa. Pääomien kartuttajat rakensivat työllistettävyyttään painottamalla puheessaan sosiaalisen ja kulttuurisen pääoman merkitystä. Näin he rakensivat yrittäjämäisiä kykyjä korostavaa työllistettävän yksilön ideaalia. Koulutususkolliset sen sijaan rakensivat akateemista kykyminää myös yliopisto-opintojen kontekstissa tai puhuessaan yliopisto-opinnoista, jopa sosiaalisen ja kulttuurisen pääoman kartuttamisen kustannuksella. Näin ollen myös heidän työllistettävyyteen liittyvä kerronta korosti enemmän virallisia reittejä ja tutkintotodistuksia menestyksen mahdollistajina.

Työllistettävyyden mallitarina ruokkii individualisimia, jossa voittajia ovat yksilöt, jotka kykenevät hyödyntämään sosiaalista ja kulttuurista pääomaa menestyksekkäimmin. Tällöin ne, jotka eivät asemoidu työllistettävyyden ideaaliin voivat joutua heikompiin asemiin, jolloin myös luokkatausta heijastuu työmarkkinoilla. Kriittisen työllistettävyydskeskustelun osuus on edelleen huomattavan vähäistä, minkä vuoksi uskon tämän tutkimuksen tarjoavan näkemystä siihen, miten eriarvoisuus yhteiskunnassamme rakentuu.

Avainsanat: työllistettävyys, kykyminä, luokkatausta, yliopistosta valmistunut, narratiivinen positiointianalyysi

Abstract

The purpose of this Master's thesis was to explore how young women from working-class backgrounds with a first university degree construct the meaning of education and their abilities in relation to employability. The individuals selected for the study are recent graduates or on the verge of graduation at a time when globalization and technological advances have led to a transformation of work. This transformation has also changed the employability requirements for individuals, which means that they are expected to have an active and risk-taking mindset, excellent social skills, and resilience. In my research I am interested in: *(1) How do young women from working-class backgrounds position themselves in relation to employability? (2) How do they negotiate their own class background in relation to employability? (3) How do they interpret the meaning of education in relation to employability?*

The theoretical background progressed from the changing labour market context and educational faith towards employability and ability. In terms of abilities, I examined the tension between academic and enterprising abilities in relation to the new demands of working life. As working class is the focus of my research, I also reviewed social classes, Bourdieu's theory of capital, and working-class women's experiences.

I used narrative life history interviews from the HighEmploy (2018–2022) project funded by the Academy of Finland. The study investigated the employability and positioning of university and polytechnic graduates in the labour market. The data for my study consisted of women who identified themselves as working class and had a university degree. I analyzed the data using narrative positioning analysis. In my analysis, I focused on small narratives that dealt with ability, class, and the importance of education in relation to employability. Based on this, I identified two groups, Education Faithfuls and Capital Accumulators, based on how they positioned themselves in the model story of employability.

The results showed that women from working-class backgrounds who are in the early stages of their working lives differ in their positioning to employability. Positioning to different groups took place in the context of university studies. Capital accumulators built their employability by emphasizing the importance of social and cultural capital in their narration. In doing so, they constructed an ideal employable individual by emphasizing enterprising abilities. Education Faithfuls, on the other hand, continued to build their academic abilities in the context of university studies or when talking about university studies, even to the detriment of social and cultural capital accumulation. Thus, their employability narratives also placed more emphasis on formal routes and diplomas as enablers of success.

Employability feeds the individualism narrative, where the winners are the individuals who can mobilize social and cultural capital most successfully. In this case, those who do not position themselves as employable may be disadvantaged, with the class background also being reflected in the labour market. The critical employability debate is still remarkably limited, which is why I believe this study offers insight into how inequality is constructed in our society.

Keywords: employability, ability, class background, university graduate, narrative positioning analysis

Sisällysluettelo

1	Johdanto	5
2	Murroksessa olevat korkeakoulutettujen työmarkkinat ja työllistettävyys	8
2.1	Koulutususko ja sen muutos	9
2.2	Koulutusjärjestelmä etuoikeutettujen vallan ylläpitämisen välineenä?	10
2.3	Työllistettävyys	13
2.4	Kykyminuus	15
3	Yhteiskuntaluokka ja Bourdieun pääomateoria	20
3.1	Yhteiskuntaluokka	20
3.2	Bourdieun pääomat ja työllistettävyys	23
3.2.1	Kulttuurinen pääoma	24
3.2.2	Sosiaalinen pääoma	25
3.2.3	Taloudellinen pääoma	26
3.2.4	Työllistettävyyden pääomat	26
3.3	Työläistaustaan liittyvät kokemukset	27
3.4	Siirtymä koulutuksesta työelämään	30
3.5	Pelin pelaaminen pääomien avulla	32
4	Metodologiset valinnat	37
4.1	Sosiaalinen konstruktionismi	38
4.2	Narratiivinen positiointianalyysi	39
4.2.1	Identiteetti ja positiointi	39
4.2.2	Pienet kertomukset	41
5	Tutkielman toteutus	44
5.1	Aineisto	44
5.2	Analyysiprosessi	45
5.3	Tutkimuksen eettisyys	47
6	Tulokset	50
6.1	Pääomien kartuttajat	51
6.1.1	Työllistettävyyden pohjan rakentaminen	52
6.1.2	Yrittäjämäisen kykyminän korostaminen	56
6.2	Koulutususkolliset	66
6.2.1	Koulutususkon mallitarina	66
6.2.2	Todistusten ja virallisten reittien korostaminen	71
7	Pohdinta	81
	Lähteet	94

1 Johdanto

Työelämä on muuttunut paljon vain joidenkin vuosikymmenten aikana muun muassa globalisoitumisen, sekä teknologisten edistysaskeleiden vuoksi. Tämä on osaltaan heijastunut siihen, että yksilöihin kohdistuvat odotukset ovat muuttuneet moninaisemmiksi.

Korkeakoulutus ei enää yksin riitä vaan sen lisäksi yksilöiltä odotetaan oikeanlaisia sosiaalisia ja henkilökohtaisia taitoja sekä työkokemusta, joita työnantajat arvostavat. (Tomlinson 2008, 59). Tämän lisäksi vaatimukset kykyjen suhteen ovat irtaantuneet teknisistä erikoistaidoista erottamattomaksi osaksi ihmisten luonteenpiirteitä, asenteita ja käyttäytymistä (Komulainen ym. 2015, 149). Tästä esimerkkinä voidaan pitää työllistettävyyden ideaalia, jossa mitataan Jim Hillagen ja Emma Pollardin (1998, 2) mukaan yksilön kykyä saada työpaikka, pitää siitä kiinni ja tarvittaessa hankkia uusi. Tämä kuvastaa uusliberalistista hallinnan mentaliteettiä, jossa vastuu menestymisestä on yksilöllä itsellään (Komulainen ym. 2015, 147). Täten ihanteellinen yksilö on itseohjautuva, aktiivinen, vastuullinen ja joustava elinikäinen oppija, joka suhtautuu elämäänsä yrittäjämäisellä asenteella (Siivonen ym. 2016, 111). Uuden työelämän odotukset aiheuttavat kilpailua, jossa kaikilla ei ole samanlaiset mahdollisuudet menestyä.

Lähestymistapani pohjaa erityisesti Bourdieun pääomateoriaan sekä siihen, miten eri pääomat rakentavat yksilön menestystä yhteiskunnassa (Haltia & Isopahkala-Bouret 2023, 193).

Bourdieu jakaa pääomat tyypillisesti kolmeen kategoriaan, joita ovat kulttuurinen, taloudellinen ja sosiaalinen pääoma (Bourdieu 2002, 280). Korkeakoulutettujen määrän kasvaessa nousevat sosiaaliset taidot, jotka liittyvät kulttuuriseen ja sosiaaliseen pääomaan entistä tärkeämmäksi, kun ihmiset samoilla pätevyyksillä hakeutuvat työelämään (Siivonen ym. 2016, 113). Oikeanlainen kulttuurinen, taloudellinen ja sosiaalinen pääoma tarjoavat siis yksilölle todennäköisemmät lähtökohdat menestykselle.

Olen kiinnostunut tutkimuksessani työläistaustaisten naisten asemoitumisesta työllistettävyyden ideaaliin ja siihen, miten he rakentavat tarvittavia pääomia menestyksen kannalta. Vaikka haastateltavat puhuvat suhteellisen myönteisesti omista työllistettävyyden ja menestymisen kokemuksista, valitsemani narratiivisen positiointianalyysin pienten kertomusten näkökulma mahdollistaa hienovaraisen neuvottelun tarkastelun suhteessa työllistettävyyteen. Pienillä kertomuksilla tarkoitetaan lyhyitä kertomuksia, jotka esiintyvät haastattelupuheessa ja joiden ajatellaan rakentavan identiteettiä ja minäkäsitystä (Watson

2007, 371). Näin ollen ne liittyvät tyypillisesti elämän pieniin, ohikiitaviin hetkiin (Bamberg & Georgakopoulou 2008, 379).

Tutkimuksen aineistona käytän HighEmploy -hanketta varten kerättyjä haastatteluaineistoja. HighEmploy (2018–2022) on Suomen Akatemian rahoittama hanke, jossa selvitettiin yliopistosta ja ammattikorkeakoulusta valmistuneiden työllistettävyyttä ja asemoitumista työmarkkinoilla (HighEmploy 2018–2022). Tutkimukseni aineistoa rajasin niin, että tarkastelun kohteena ovat itsensä työläistaustaisiksi määrittelevät naiset (n=7), joilla ei ole aikaisempaa ammattiin valmistavaa tutkintoa tai korkeakoulututkintoa ja jotka suorittivat tutkintonsa yliopistossa.

Tutkielmani tarkoituksena on tarkastella työläistaustaisten vastavalmistuneiden naisten asemoitumista työllistettävyyteen, neuvottelua luokkataustasta suhteessa työllistettävyyteen sekä sitä, miten he rakentavat koulutuksen merkitystä suhteessa työllistettävyyteen.

Tutkimukseni koostuu seitsemästä pääluvusta. Johdannon jälkeen käsittelen tutkimuksen teoreettista ja käsitteellistä viitekehystä. Käsittelen aluksi murroksessa olevia korkeakoulutettujen työmarkkinoita, johon on vaikuttanut koulutususkossa tapahtunut muutos ja työllistettävyyden ihanne sekä siihen liittyvät yrittäjämäiset kyvyt. Tämän jälkeen tarkastelen yhteiskuntaluokan käsitettä niin objektiivisesta kuin subjektiivisestakin näkökulmasta. Lopuksi tarkastelen Bourdieun pääomateoriaa (Bourdieu 1986; Bourdieu 2002), työläistaustaan liittyviä kokemuksia, siirtymää koulutuksesta työelämään sekä pääomien hyödyntämistä. Pääomilla on merkittävä asema muun muassa siinä, minkälaisia resursseja meillä on käytössä ja miten kykenemme niitä hyödyntämään työllistettävyyden rakentamisessa. Työläistaustaan liittyviin kokemuksiin yhdistän myös sukupuolen käsittelyä suhteessa työllistettävyyteen, sillä sukupuoli on kietoutunut tiiviisti yhteiskuntaluokkaan, ja ne vaikuttavat yhdessä siihen, millaiseksi elämämme muodostuu (Walkerline ym. 2001, 99, 111).

Teoreettisen ja käsitteellisen viitekehysten jälkeen neljäs luku muodostuu metodologisista valinnoista, joita olen tehnyt tutkimukseni suhteen. Tutkimuksessani käytän sosiaalista konstruktionismia narratiivisen positiointianalyysin viitekehysenä. Viides luku koostuu tutkielman toteutuksen käsittelystä, jossa kerron tutkimuskysymykset, kuvaan aineiston ja analyysiprosessin, sekä pohdin tutkimuksen eettisyyteen liittyviä tekijöitä. Siitä siirryn tulosten käsittelyyn esittelemällä kaksi analyysin perusteella muodostamaani ryhmää

Pääomien kartuttajat sekä *Koulutususkolliset*. Viimeinen luku sisältää tulosten pohdintaa, yhteyksiä aikaisempaan tutkimustietoon, sekä tutkimuksen luotettavuuden arviointia.

2 Murroksessa olevat korkeakoulutettujen työmarkkinat ja työllistettävyys

Korkeakoulutusta on pidetty sosiaalisen aseman nostamisen välineenä ja sen on koettu olevan ensisijainen reitti uramahdollisuuksien laajentamisessa. Yleisesti sen on ajateltu mahdollistavan pääsyn korkeamman tason työtehtäviin, parempiin tuloihin ja korkeampaan asemaan yhteiskunnassa. (Wright & Mulvey 2021, 339.) Yhteiskunnan rooli nykypäivänä on kuitenkin rajoitettu koskemaan vain tasavertaisten mahdollisuuksien tarjoamista kaikille luoda itsestensä työllistettävä, ja tämä on johtanut korkeakoulutettujen nopeaan kasvuun (Brown ym. 2003, 4). Vaikka koulutuksen laajentuminen onkin mahdollistanut yhä suuremmalle osalle ihmisistä tutkintojen suorittamisen, ei koulutuksellinen pääoma tarjoa enää varmaa reittiä menestykseen (Naumanen & Silvennoinen 2010, 68). Työelämä ja sen vaatimukset ovat muuttuneet kohti korkeaa ammattitaitoa vaativaa, tietoon perustuvaa taloutta, joka mahdollisuuksien lisäksi tuo mukanaan myös epävarmuutta ja riskejä. Myös koulutuksen taloudelliset kustannukset ovat siirtyneet aiempaa laajemmin yksilöiden vastuulle esimerkiksi Iso-Britanniassa ja Yhdysvalloissa, ja tämä on aiheuttanut opiskelijoille paineen tehdä kaikkensa menestyäkseen yhä epävarmemmilla työmarkkinoilla. Aikaisempi käsitys vakaasta urakehityksestä mahdollisesti saman työnantajan palveluksessa onkin muuttunut globalisoituneeksi kilpailuksi suurten hakijajoukkojen kesken. (Tomlinson 2017b, 2–4.)

Korkeakoulutus nähdään poliittisissa keskusteluissa taloudellisen kasvun ja kilpailukyvyn edistäjänä, jolla voidaan vastata globalisoituneeseen kilpailuun ja työelämän muutoksiin (Tomlinson 2017b, 3). Koulutukselle asetettavat tavoitteet on siis pitänyt määritellä uudelleen (Komulainen ym. 2008, 175), sillä työelämän uudet vaatimukset vaikuttavat osaltaan myös korkeakoulutukseen. Näin ollen korkeakoulut pyrkivät edistämään opiskelijoiden työmarkkinoiden kannalta houkuttelevien taitojen, kykyjen ja ominaisuuksien hankkimista, eli työllistettävyyttä. (Korhonen, Siivonen, Isopahkala-Bouret, Mutanen, & Komulainen 2022a, 1.) Näitä ominaisuuksia ovat vastuuntuntoisuus, ketteryys, aktiivisuus, itsenäisyys, omatoimisuus, riskinotto kykyisyys, luovuus, ongelmanratkaisutaidot, päätöksentekokyky sekä yrittelijäisyys (Siivonen, Isopahkala-Bouret, Tomlinson, Korhonen, & Haltia 2023a, 2).

Työllistettävyuden mallitarina on siis noussut perinteisen koulutususkon mallitarinan rinnalle, minkä vuoksi Komulaisen ja kumppaneiden (2008, 175) mukaan yksilöiltä vaaditaan koulutuksen lisäksi yrittäjämäistä asennetta elämäänsä kohtaan. Näin ollen työelämän hyväksyttäväksi piirteeksi on muodostunut epävarmuus, joka koskettaa asemasta riippumatta kaikkia työtä tekeviä yksilöitä (Brown ym. 2003, 4). Tässä tutkimuksessa koulutususkon ja

työllistettävyyden suhde ymmärretäänkin niin, että koulutususkon mallitarinaa on pidetty menestyksen mahdollistajana ja sen rinnalle on noussut työllistettävyyden mallitarina, jonka edellytykset ovat osittain ristiriidassa koulutususkon ideaalien kanssa.

2.1 Koulutususko ja sen muutos

Yleinen käsitys on ollut, että koulutuksen hankkiminen kannattaa aina ja sen on nähty olevan hyödyksi niin yhteiskunnalle kuin yksilöille. Tällaisella käsityksellä viitataan koulutususkon käsitteeseen ja yksilötasolla sen motivoiva voima on ollut pitkälti taloudellisissa ja sivistyksellisissä lupauksissa. Suomessa sen juuret ovat 1800-luvun jälkipuoliskolla, jolloin valtiovallan pitkäaikainen projekti saada lapset perusopetuksen piiriin kansakouluissa alkoi. Tällöin suurimpana motivaatiotekijänä toimi pyrkimys kouluttaa sivistymätön ja köyhä kansanosaa, jonka eliitti koki uhaksi itselleen. Perinteiset yhteiskunnalliset rakenteet alkoivatkin murentua 1900-luvun alussa mahdollistaen sosiaalisen liikkuvuuden ja ”sisäلتäpäin” rakentuvan koulutususkon kansalaisten huomatessa kouluttautumisen positiiviset vaikutukset niin yhteiskunnalliseen asemaan kuin elintasoon. (Silvennoinen ym. 2018, 11, 13–14, 16.)

Meritokraattisessa yhteiskunnassa yksilöiden menestyksen ajatellaan riippuvan ahkeruudesta ja lahjakkuudesta, ja vaikka tällaisia yhteiskuntia ei ole olemassa, pidetään niitä tavoittelemisen arvoisina (Härkönen 2010, 52). Tämänkaltaisessa yhteiskunnassa luokkataustan ei siis ajatella vaikuttavan menestykseen (Naumanen & Silvennoinen 2010, 72), ja myös koulutususkoon liittyy olennaisesti luottamus opiskelijoiden tasa-arvoisesta kohtelusta ja opettajien laadukkaasta opetustyöstä (Silvennoinen ym. 2018, 11). Muuttuneet uranäkymät korkeakoulututkinnon suorittaneiden työmarkkinoilla ovat kuitenkin herättäneet keskustelua siitä, tuottaako koulutus aidosti vastinetta rahalle (Wright & Mulvey 2021, 341). Viime vuosikymmenien aikana realisoitunut tilanne, jossa kouluttautuminen ei olekaan johtanut työpaikan saamiseen, on aiheuttanut koulutususkon horjumista (Silvennoinen ym. 2018, 16), ja tämä on näkynyt etenkin työläistäustaisten keskuudessa (Siivonen ym. 2016, 122).

Millainen koulutususkon tila sitten nykyään on? Nuorisobarometrin tiedonkeruussa on tarkasteltu 15–29-vuotiaiden uskoa koulutuksen työllistymistä kasvattavaan vaikutukseen aina 1990-luvulta asti ja sen avulla on huomattu, ettei uskossa ole tapahtunut suuria muutoksia. Kansalaisten luottamusta mittaavat tutkimukset ovat osoittaneet, että suomalaiset luottavat yleisesti koulutusjärjestelmään ja poliisiin. (Silvennoinen ym. 2018, 25–26.) Koulutususko on

siis ollut vahvaa yhteiskuntaluokasta riippumatta. Tilanne on kuitenkin muuttunut ja esimerkiksi vuoden 2016 tutkimuksissa on havaittu koulutususkon eriytyneen koulutusasteen mukaan niin, että koulutususko on voimakkainta yliopistokoulutuksen saaneiden ja alhaisinta korkeintaan toisen asteen ammatillisen tutkinnon suorittaneiden keskuudessa (Silvennoinen ym. 2018, 26). Koulutususko näyttäytyy siis nykyään voimakkaampana korkeakoulutettujen kuin työläistaustaisten parissa. Työläistausta ja siihen liittyvän sosiaalisen ja kulttuurisen pääoman puutteen onkin osoitettu aiheuttavan koulutususkon horjumista (Siivonen ym. 2016, 122).

2.2 Koulutusjärjestelmä etuoikeutettujen vallan ylläpitämisen välineenä?

Pierre Bourdieu ja Jean-Claude Passeron analysoivat jo vuonna 1977 koulutusjärjestelmän roolia yhteiskunnassamme. Kirjassaan he kuvaavat, miten etuoikeutetut luokat siirtävät valinnanvallan korkeakouluun pääsystä akateemisille instituutioille, ja koululaitosten ylläpitävän vallitsevaa yhteiskuntajärjestystä ennemmin kuin mahdollistavan tasavertaiset mahdollisuudet kaikille. (Bourdieu & Passeron 1977, 167.) Myös Naumanen ja Silvennoinen (2010, 73) nostavat esille reproduktioteorian, jonka mukaan koulutusjärjestelmä on eliittien taloudellisen ja poliittisen vallan väline. Näin ollen myös koulutuksen ajatellaan toteuttavan ensisijassa heidän intressejään. Tämä on näyttäytynyt jo 1900-luvun alussa, jolloin vallanpitäjien luoman kansansivistystyön tarkoituksena ei suinkaan ollut säätykierron edistäminen, vaan yksilöiden sopeuttaminen kullekin syntymässä määrittyneeseen asemaan (Silvennoinen ym. 2018, 15).

Abrahams on hyödyntänyt ajatusta meritokratiasta ideologisena välineenä, jota käytetään peittämään järjestelmän rakenteellinen epätasa-arvo. Hänen mukaansa työläistaustaiset yksilöt hyväksyvät todennäköisemmin meritokraattisen järjestelmän, sillä se luo uskoa menestyksen mahdollisuudesta kovalla työllä. Mikäli yksilöt uskovat vain oman uurastuksen vaikuttavan menestykseen, mahdollisen epäonnistumisen kohdatessaan tulee syyttäneeksi itseä eikä esimerkiksi yhteiskuntaa. (Abrahams 2017, 636.) Tämä myös nostaa koulutukselle asetettuja panoksia. Alempien yhteiskuntaluokkien yksilöt saattavat arvioida koulutuksen riskit investointiin nähden liian suuriksi ja hylätä korkeakoulutuksen sen vuoksi (Naumanen & Silvennoinen 2010, 74).

Samalla, kun työläistaustaisille usko meritokratiaan saattaa olla ainoa toivo sosiaaliselle liikkuvuudelle, keskiluokkaisten ei tarvitse luottaa vain lahjakkuuteen ja ahkeruuteen. Sen sijaan mahdollinen epäonnistuminen koulutuksessa on mahdollista korvata muiden resurssien,

kuten sosiaalisen pääoman avulla. (Abrahams 2017, 636.) Osittain eriytyneiden kulttuuristen ja taloudellisten pääomien vuoksi varsinkin keskiluokkaisilla nuorilla onkin huomattu olevan voimakkaampi koulutususkko verrattuna työväenluokkaisiin (Silvennoinen ym. 2018, 28). Muiden resurssien avulla keskiluokkaiset voivat hakeutua järjestelmän sisällä laadukkaampiin koulutuksiin, jolloin suhteelliset luokkaerot työläistäustaisiin nähden säilyvät (Naumanen & Silvennoinen 2010, 74). Sen sijaan pääomien puute tai ryhmien huono-osaisuuden kasautuminen yhdistyvät koulutususkon puutteeseen (Silvennoinen ym. 2018, 28).

Naumanen ja Silvennoinen (2010, 77) nostavat esille, miten ”koulutusjärjestelmässä nuoret käyvät keskenään eräänlaista väsytystaistelua, jossa ensimmäisenä antautuvat ne, jotka kouluun tullessaan ovat koulun mittapuun mukaan huonosti varustettuja”. Koulutususkko onkin eriytynyt yksilöiden sosioekonomisen aseman perusteella, sillä koulutus on kilpailua arvosanojen ja tutkintojen välillä, jolloin kilpailussa väsyvät ensimmäisinä ne, joilla on vähiten kilpailuun sopivaa kulttuurista pääomaa (Silvennoinen ym. 2018, 19). Koulutuksen aikana yksilöiden väliset erot sosiaalisten, taloudellisten ja kulttuuristen pääomien välillä alkavat näyttäytyä erilaisina kyvykkyyksinä (Naumanen & Silvennoinen 2010, 77). Kun koulutus- ja työmarkkinakilpailussa vanhempien aseman periytyvyys nousee, eri taustoista ponnistaville tarjolla olevat mahdollisuudet muodostuvat epätasa-arvoisiksi (Silvennoinen ym. 2018, 22–23).

Ajatus siitä, että korkeakoulututkinto mahdollistaisi paremmat tulot, pitää paikkansa ainoastaan tilanteessa, jossa yksilö opiskelee sellaisia asioita, joita muut eivät. Mikäli yksilöt suorittavat samankaltaisia korkeakoulututkintoja, ovat kaikki edelleen samalla viivalla. (Brown ym. 2003, 11.) Tämänkaltaisissa tilanteissa muiden pääomien merkitys työllistettävyyden kannalta korostuu, kun yksilöt pyrkivät muodostamaan erontekoa muihin hakijoihin nähden. Voidaankin ajatella, että luottamus koulutusjärjestelmää kohtaan ei pääse muodostumaan, mikäli menestys järjestelmässä riippuu enemmän muista pääomista kuin yksilön tiedoista, taidoista ja kyvykkyydestä (Silvennoinen ym. 2018, 12).

Suomen ja muiden Pohjoismaiden koulutusjärjestelmiä pidetään monilta osin hyvin tasa-arvoisina. Koettu tasa-arvoisuus perustuu lukukausimaksuttomuuteen ja opintotukijärjestelmään, useisiin reitteihin korkeakouluopintoihin, sekä pieniin statuseroihin yliopistojen välillä. Suomessa kaikki noudattavat samaa opetussuunnitelmaa yhdeksän ensimmäisen kouluvuoden ajan ja korkeakouluopintoihin on mahdollista hakeutua toisen

asteen jälkeen. Vanhempien taloudellisella asemalla ei myöskään nähdä olevan niin suurta merkitystä kuin monissa muissa maissa. (Isopahkala-Bouret & Nori 2021, 628–629.)

Vaikka koulutusjärjestelmämme on monin osin tasa-arvoinen, vaikuttaa sosiaalinen tausta myös Pohjoismaissa korkeakoulutukseen hakeutumisessa ja sen suorittamisessa. Suomessa korkeakoulutuksen osalta sosiaalinen tausta vaikuttaa hakemiseen ja sisäänpääsyyn, opintoihin ja valmistumiseen. Korkean sosiaalisen aseman isien lapset ovat yliedustettuina yliopistohakijoiden joukossa. Nämä lapset myös pyrkivät tyypillisesti arvostetuille tieteenaloille, kun taas matalamman sosiaalisen taustan nuoret hakeutuvat useammin ammatillisempaan suuntautumiseen tähtääviin ja vähemmän valikoiviin koulutusohjelmiin. (Isopahkala-Bouret & Nori 2021, 629.) On myös todettu, että vanhempien korkeakoulutus vaikuttaa myönteisesti lasten yliopisto-opintoihin, mutta osallistumisessa ammattikorkeakouluopintoihin vaikutusta ei ole huomattu (Silvennoinen ym. 2018, 23). Korkeammista lähtökohdista tulevien lasten vanhemmat saattavat muun muassa luoda erilaisia odotuksia korkeista luokka-asemista ja sen lisäksi tukea lapsiaan tällaisten asemien saavuttamisessa (Härkönen 2010, 63). Erot tieteenalojen valitsemisen suhteen näyttävät jo Bourdieun ja Passeronin (1977, 228–229) kirjassa, jossa työläistaustaiset nuoret valitsivat todennäköisimmin luonnontieteen ja taiteen opinnot, kun ylemmän keskiluokan nuoret valitsivat oikeustieteen tai lääketieteen.

Kilpailu korkeakoulusta valmistumisen jälkeisistä työpaikoista on kovaa, johtuen osittain korkeakoulutuksen laajenemisesta. Korkeakoulututkintoja ei kuitenkaan pidetä Isopahkala-Bouretin (2015) mukaan samanarvoisina ja nähtävissä onkin selkeää eroa siinä, mihin yliopistoista ja ammattikorkeakouluista valmistuneet sijoittuvat työelämässä. Ero on jokseenkin linjassa Iso-Britannian ja Yhdysvaltojen kanssa, joissa perinteisiä yliopistokoulutuksia on pidetty kilpailukykyisempinä kuin uudempia ammattikorkeakoulututkintoja. (Isopahkala-Bouret 2015, 1292.) Myös kauppakorkeakoulussa opiskelevilla on erilaisia käsityksiä siitä, minkälaisia siellä opiskelevat ovat ja millaisia arvoja heillä on. Pääaineiden sisällä näkyy erilaisia ajatuksia siitä, mikä on niin sanotusti parempi tai oikeampi pääaine kuin jokin toinen. Päiviö (2008, 60–61) huomauttaa, että kauppakorkeakoulu ei siis sinällään ole yksi yhtenäinen yksikkö vaan se koostuu useista pienistä maailmoista ja kulttuureista.

Korkeakoulutuksen työllistettävyyttä lisäävää vaikutusta on myös haastettu tutkimalla eri pääomien vaikutusta menestykseen. Esimerkkinä tästä Siivosen ja kumppaneiden (2016)

tutkimus, jossa analysoitiin kahden aikuisiässä korkeakoulututkinnon suorittaneen kokemuksia työllistettävyydestä, koulutuksesta sekä tulevaisuuden mahdollisuuksista. Haastateltavista Henri suoritti aikuisiässä ammattikorkeakoulututkinnon ja Lisa taas yliopistosta maisterin tutkinnon. Henri keskiluokkaisen taustan sekä lapsuuden perheestä saadun oikeanlaisen sosiaalisen ja kulttuurisen pääoman turvin koki koulutususkonsa kasvavan pitkällä aikavälillä. Sen sijaan työläistäustainen Lisa, ilman taloudellista ja sosiaalista pääomaa, koki menestyksen työmarkkinoilla haastavaksi tai jopa mahdottomaksi. Hän kuvasi työllistettävyyteen vaikuttavan todellisuudessa enemmän henkilökohtaiset ominaisuudet, sosiaaliset suhteet sekä verkostot kuin kova työ ja erinäiset saavutukset. (Siivonen ym. 2016, 122.) Tutkimus osoitti, ettei ahkeruus ja akateeminen kyvykkyys riitä, vaan sen lisäksi työllistettävyys edellyttää oikeanlaisia pääomia ja niiden menestyksestä hyödyntämistä.

Koulutusjärjestelmä etuoikeutettujen vallan ylläpitämisen välineenä näyttäytyy usein epäsuorasti esimerkiksi piilo-opetussuunnitelman muodossa. Piilo-opetussuunnitelma kuvastaa rakenteellista ja ideologista yhteyttä koulujen ja työpaikkojen välillä. Sen muodostavat sosiaaliset suhteet, jotka tarjoavat ideologista ja materiaalista painoarvoa sille, mitä pidetään arvostettavana niin tiedon, sosiaalisen järjestäytymisen kuin henkilökohtaisen kanssakäymisen osalta. (Aronowitz & Giroux 2003, 75–76.) Piilo-opetussuunnitelma pitää sisällään toimintaa ohjaavia viittauksia siitä, mistä voidaan keskustella, miten keskustellaan ja pukeudutaan sekä mikä on soveliaista käytöstä eri sukupuolille (Naumanen & Silvennoinen 2010, 80).

Näissä alaluvuissa olen käsitellyt koulutususkoa, siinä tapahtuneita muutoksia, koulutusjärjestelmän roolia yhteiskunnassamme, sen luokkaeroja ylläpitävää rakennetta, sekä sivuuttanut tulevissa luvuissa tarkemmin käsittelemiäni pääomia ja niiden merkitystä koulutuksessa ja työelämässä menestymiselle. Seuraavaksi tarkastelen vielä tarkemmin työllistettävyttä ja siihen liittyvää kykyminän käsitettä.

2.3 Työllistettävyys

Mitä työllistettävyydellä siis tarkoitetaan? Hillage ja Pollard (1998, 2) ilmaisevat sen kuvastavan yksilön kykyä hankkia ja pitää kiinni työpaikasta sekä tarvittaessa hankkia uusi. Työllistettävyys ei siis välttämättä tarkoita, että yksilö olisi työsuhteessa (Siivonen, Korhonen, Komulainen, Mutanen & Haltia 2023b, 342). Työllistettävyys vaatii työelämän kannalta olennaisia kykyjä, oppimista ja kehittämistä. Tällaisia kykyjä ovat muun muassa

luovuus, ongelmanratkaisutaidot, innovatiivisuus, joustavuus, vuorovaikutus- ja tiimityöskentelytaidot sekä riskinotto- ja kyky. (Räty ym. 2019, 758.) Työntekijöiden työllistettävyys riippuu siis heidän omista taidoista, asenteista, sekä kyvystä esittää nämä työnantajille kontekstissa, jossa töitä etsitään. Tätä ilmentää myös työllistettävyyden mallitarina, joka kuvastaa uusliberalistista yksilön vastuuta korostavaa hallinnan mentaliteettia. (Komulainen ym. 2015, 147.)

Työllistettävyyden vaatimukset ovat muuttuneet ja tänä päivänä korkeakoulutus sekä työnantajat ovatkin enemmän työntekijöiden työllistettävyyteen liittyvien kykyjen mahdollistajia (Korhonen ym. 2022a, 3) koko elämän käynnissä olevassa prosessissa, jossa identiteettiä ja arvoa niin koulutuksessa kuin työelämässä neuvotellaan jatkuvasti (Siivonen ym. 2023a, 4). Työllistettävältä yksilöltä vaaditaan koulutuksen lisäksi yrittäjämäistä asennetta elämäänsä kohtaan (Komulainen ym. 2008, 175). Työllistettävyyden normatiiviset ideaalit asettavat vastavalmistuneille uudenlaisia vaatimuksia todistaa työnantajille heidän kyvykkyytensä sekä kehittää itseänsä jatkuvasti. Heidän tulisi ottaa vastuuta, olla aktiivisia, itsenäisiä, riskinotto- ja kykyisiä, luovia, innovatiivisia ja ongelmanratkaisukykyisiä. (Siivonen ym. 2023b, 342.)

Tietokykykapitalismissa työelämää ei niinkään kiinnosta työntekijöiden taidot vaan tuotannon, ja organisaatioiden kannalta tärkeämpiä seikkoja ovat luonne, asenne, toiveet, tavat ja suhde muihin ihmisiin (Komulainen ym. 2015, 147). Työntekijöiden minuuksiin kohdistuu siis uudenlaisia vaatimuksia (Ylöstalo ym. 2018, 113). Oleellisinta työntekijässä ei ole hänen kykynsä tai alan osaaminen vaan se, millaiseksi hän voi tulla. Täten työntekijän koko persoona pyritään ottamaan haltuun ja siitä luodaan sekä tuotannon että taloudellisen kasvun keskeinen tekijä. Tietokykykapitalismissa myös työttömyys jäsennetään persoonallisuuden, ei rakenteiden ongelmaksi. Näin ollen työttömältä yksilöltä nähdään puuttuvan tarpeellisia kykyjä, taitoja ja persoonallisuuden piirteitä työllistettävyyden kannalta. (Komulainen ym. 2015, 147.) Myös Ylöstalo ja kumppanit (2018, 115–16) nostavat esille, miten työelämän muutokset ovat kaventaneet valtion tuomaa turvaa ja lisänneet yksilöiden vastuuta toimeentulostaan, mikä näkyy yrittäjyyttä ja yrittäjämäistä asennetta painottavassa koulutus- ja työvoimapolitiikassa.

Menestyksen mahdollisuudet eivät suinkaan johdu vain omista ponnistuksista, vaan suhteilla ja verkostoilla on suuri merkitys. Naumanen ja Silvennoinen (2010, 83) nostavatkin esille, että mitä korkeammassa sosiaalisessa asemassa yksilön lähipiiri on, sitä todennäköisempää

menestys on. He korostavat myös sopivia taloudellisia ja kulttuurisia elinoloja, jotka varmistavat soveltuvuuden eri koulutuksiin ja työpaikoille. Kyse ei siis ole vain siitä kenet tunnet vaan myös siitä, että yksilöllä on tuntuma ”peliin” ja halukkuus osallistua siihen (Abrahams 2017, 636). Halu ja mahdollisuus osallistua tällaiseen peliin johtavat helposti Wrightin ja Mulveyn (2021, 352) mukaan mahdollisuuksien kasautumiseen, jossa kulttuuriset, taloudelliset ja sosiaaliset resurssit vaikuttavat mahdollisuuteen hankkia kokemusta esimerkiksi harjoitteluiden kautta. Tämän lisäksi ne, joilla on mahdollisuus osallistua eri harjoitteluihin, saavat kokemusta ja mahdollisuuksia aikaisempien kokemustensa kautta.

Työmarkkinoiden epätasa-arvoisista ja epävarmoista piirteistä käydään jatkuvaa keskustelua. Pyöriä ja Ojala (2016) tekivätkin tutkimuksen prekaarin palkkatyön yleisyydestä haluten selvittää, liioitellaanko työelämän epävarmuutta. He määrittivät prekariaatin laajuutta aina 1980-luvulta asti. Keskeinen tulos oli (s. 59), että prekariasoituminen on totta etenkin sellaisille ryhmille, joille kasautuu samanaikaisesti useita epävarmuustekijöitä, mutta ettei se ole palkkatyöyhteiskuntaa läpileikkaava ilmiö. Näillä ryhmillä ei myöskään ole tutkimuksen mukaan riittävästi työhyvinvoinnin tekijöitä, kuten vaikutusmahdollisuuksia työssä, tai työn psykososiaalisia resursseja.

Työllistettävyyden kannalta yksilöiden vastuulla on hallita ja kehittää oikeanlaisia piirteitä ja kyvykkyyksiä, jotka näyttäytyvät houkuttelevina työnantajille. Tämä johtaakin tarpeeseen jatkuvasti reflektoida ominaisuuksia ja kykyjä suhteessa työllistettävyyden normatiivisiin ihanteisiin. (Siivonen ym. 2023b, 342–343.) Tutkimukseni kannalta kiinnostavaa onkin se, mitä kykyjä korostetaan ja miksi. Seuraavaksi kuvaan tarkemmin, mitä kykyminän käsite tarkoittaa sekä tutkimukseni tarkastelun kohteena olevia yrittäjämäisiä ja akateemisia kykyjä.

2.4 Kykyminuus

Hyödynnän tutkimuksessani kykyminän käsitettä, sillä sen avulla on mahdollista lukea kykypuheeseen liitettyjä merkityksiä. Teoreettisesti kykyminän käsite juontaa juurensa sosiaalipsykologisesta tutkimuksesta koskien käsityksiä älykkyydestä ja kyvyistä (Räty ym. 2018, 108). Työllistettävyyden ja koulutettavuuden käsitteet ovat sosiaalisia representaatioita, jotka rakentuvat kyvykkyyksien perusteella (Räty ym. 2019, 760). Niin Siivosen (2013) kuin monien muidenkin tutkimuksissa puhutaan koulutettavuuden käsitteestä, joka on myöhemmin vaihtunut kykyminän käsitteeseen. Näin ollen tulen käyttämään myös tämän tutkimuksen analyysissä kykyminän käsitettä analysoidessani haastateltavien koulutukseen ja työllistettävyyteen liittyviä kykyjä.

Kykyminuutta Komulainen ja kumppanit (2015, 148) kuvaavat seuraavasti: ”Viittaamme kykyminuuden käsitteellä yksilön tulkintaan omista kyvyistään ja muista sisäisiksi mielletyistä ominaisuuksistaan, joita hän käyttää orientoituessaan koulutukseen tai työelämään ja tehdessään ratkaisuja näillä elämänalueilla.” Kykyminuus on siis (s. 149) yksilöllinen, mutta samalla sosiaalisesti rakentunut ja ryhmän jakama tulkinta. Se muodostuu koulutuksen ja työelämän arviointitilanteissa, joissa ihmiset pohtivat käsityksiä itsestään ja kyvyistään suhteessa toisiin ihmisiin ja sosiaalisiin ryhmiin, joita he edustavat. Rätty ja kumppanit (2018, 109) ilmaisevat kykyminän ja minäpystyvyyden olevan osittain samankaltaisia, mutta minäpystyvyyden kuvastavan yksilön kyvykkyyttä tarkkarajaisemman toiminnan, kuten tietyn kouluaineen suhteen, kun taas kykyminän kuvastavan laajempaa arviota omista kyvyistä.

Kykyminuus on tietyllä tavalla riippuvainen vertailukehyksestä, jolloin yksilö voi kokea kyvykkyyttä saavuttaa jotain (*potential self*), haluta tulla tietynlaiseksi (*ideal self*), tai pelätä/välttää tulevansa tietynlaiseksi (*undesired self*) (Rätty ym. 2018, 109). Työelämän murroksen vuoksi yksilöiden kyvykkyydet tulevat yhä merkityksellisemmäksi osaksi työllistettävyyttä (Tomlinson 2017b, 5), jossa yrittäjämäisillä kyvyillä on suuri merkitys. Koska korkeakoulutus nähdään taloudellisen kasvun mahdollistajana, sekä keskeisenä kyvykkyyksien ja taitojen muodostajana, asetetaan koulutuslaitoksille enenevässä määrin vaatimuksia kehittää opiskelijoiden työllistettävyyteen liittyviä kykyjä (Rätty ym. 2019, 757–758). Seuraavissa luvuissa määritellyillä akateemisilla ja yrittäjämäisillä kyvyillä on kuitenkin omat erityispiirteensä, jotka aiheuttavat jännitteisyyttä puhuttaessa valmistuneiden työllistettävyydestä.

Akateemiset kyvyt

Akateemisen kykyminän perustana toimii Komulaisen ja kumppaneiden (2015) mukaan kulttuurimme älykkyyksirepresentaatio ja ajatus siitä, että älykkyys on luonnon vain harvoille suoma tiedollinen kyvykkyys. Tälle ominaista on erottelun tekeminen tiedollisten ja sosiaalis-käytännöllisten kykyjen välille. Koulujärjestelmämme tekee kykyerottelua muun muassa jakamalla koulutuksia ammatilliseen ja yleissivistävään. Sen kykyerottelu on myös individualistinen, luokkaerityinen ja sukupuolittunut. Siihen sisältyy käsitys lahjakkuudesta, sekä siitä, mikä on mahdollista eri sukupuolille ja eri taustoista tuleville. Yleinen tiedollinen kyvykkyys nähdään edellytyksenä akateemiselle koulutukselle, jonka avulla yksilö taas voi osoittaa tiedollis-teoreettisen pätevyytensä. (Komulainen ym. 2015, 150–151.)

Koulutuksen kentällä myös sukupuolella on todettu olevan merkitystä sen suhteen, miten yksilön kykyihin uskotaan ja mihin kannustetaan panostamaan. Matemaattinen kyvykkyys liitetään yleisesti miessukupuoleen sekä maskuliinisuuteen ja sen sijaan naisilla ajatellaan olevan paremmat vuorovaikutustaidot (Siivonen 2013, 510–511). Rätyn ja Kärkkäisen (2011, 695) tutkimus osoitti, että vanhemmat, jotka näkivät matemaattisten taitojen olevan vain harjoittelun tulosta, uskoivat lastensa matemaattisiin taitoihin huomattavasti vähemmän kuin vanhemmat, jotka ajattelivat lastensa matemaattisten taitojen olevan lahjakkuuden ansiota. He huomasivat myös (s. 698), että tyttöjen vanhemmat uskoivat lastensa matemaattisten taitojen johtuvan huomattavasti useammin harjoittelusta kuin poikien vanhemmat – ja tämä vastaa aikaisempia havaintoja perinteisistä sukupuolistereotypioista, joiden perusteella tyttöjen matemaattista suoriutumista selitetään tyypillisesti ponnistelulla. Matemaattisella kyvykkyydellä voi olla myös laajempia vaikutuksia ja sen on todettu olevan hyvin merkityksellinen ja voimakas yksilön kyvykkyuden ja osaamisen määrittäjä, joka ilmaisee sosiaalisesti rakentuneita tulkintoja muun muassa siitä, ketä pitäisi kouluttaa ja miten (Siivonen 2013, 508).

Nykypäivän kaikkia osallistavan koulutuskeskustelun ohella vaikuttaa vanha meritokraattinen käsitys, jossa koulutettavuuteen (kykyminään) nähdään vaikuttavan yksilön sisäiset kyvyt sekä ajatus älykkäistä, keskinkertaisista ja huonoista oppilaista. Tällainen kategorisointi pitää sisällään ajatuksen sukupuoliin liittyvistä eroista miesten kognitiivis-loogisten ja naisten kielellis-sosiaalisten kykyjen välillä, sekä sosiaaliluokkaan liittyvistä eroista, jolloin keskiluokkaiset ohjataan helpommin akateemisiin tehtäviin. Älykkyys yhdistetään tyypillisesti esimerkiksi matematiikkaan, joka taas yhdistetään miessukupuoleen. Tämä voi johtaa naisten kielteisiin käsityksiin suhteessa matemaattisiin kykyihinsä. (Siivonen 2013, 510–511.)

Yrittäjämäiset kyvyt

”Oikeanlainen” kyvykkyys on työllistettävyyden mallitarinan ytimessä ja kyky-käsitteen käyttö onkin laajentunut joukkoon pehmeitä, siirrettävissä olevia sosiaalisia kykyjä (Komulainen ym. 2015, 149). Yrittäjämäiset kyvyt työllistettävyyden vaatimuksina ovat nousseet kiinnostuksen kohteiksi ja työnantajien lisäksi myös kansainväliset toimijat kuten Euroopan Unioni (EU) ja Taloudellisen yhteistyön ja kehityksen järjestö (OECD) korostavat linjauksissaan niiden merkitystä. Yrittäjämäisillä kyvyillä viitataan yrittäjyyden edellyttämiin ominaisuuksiin, asenteisiin ja älykkyuteen, joiden merkitys korostuu yrittäjyyden lisäksi

palkkatyössä. Näitä ominaisuuksia ovat muun muassa joustavuus, luovuus, aloitekyky, riskinotto-kyky, omatoimisuus, yhteistyökyky ja vahva suoritusmotivaatio. (Komulainen ym. 2008, 176.)

Euroopan Komissio julkaisi vuonna 2016 osana eurooppalaisten uusien taitojen toimintaohjelmaa Eurooppalaisen yrittäjyyden viitekehysten (EntreComp). Tarkoituksena on lisätä yrittäjämäistä kapasiteettia Euroopan kansalaisissa ja organisaatioissa tunnustamalla muun muassa, että yrittäjähenkisyyttä on mahdollista korostaa kaikissa tilanteissa aina koulun opetussuunnitelmasta työpaikalla innovointiin. Yrittäjyysosaamisella ei viitata pelkästään yrityksen perustamiseen tai johtamiseen, vaan sitä pidetään elämäntaitona, joka vaikuttaa henkilökohtaiseen kehitykseen, työllistettävyyteen ja menestymiseen. Yrittäjähenkisen ajattelutapa vaikuttaa muun muassa mahdollisuuksien havaitsemiseen, motivaatioon, sinnikkyYTEEN, resurssien mobilisointiin ja oppimiseen. (European Commission 2016.) Kannustettaessa yrittäjämäisiin kykyihin kaikilla elämän osa-alueilla, tullaan samalla osoittaneeksi, että näiden kykyjen puuttuminen nähdään epänormaalina ja ongelmallisena (Laalo, Kinnari, Silvennoinen, & Haltia 2023a, 80).

Valmistuneiden työllistettävyyden lisäämisestä on tullut yksi korkeakoulutuksen suurimmista pohdinnan aiheista, johon yrittäjyyskasvatus nähdään ratkaisuna (Laalo ym. 2023a, 81). Yrittäjyyskasvatus on osa elinikäistä oppimista, jossa on kyse vuorovaikutuksen, elämäntaitojen ja itsensä johtamisen taidoista, sekä kyvykkyydestä kohdata muutoksia ja innovoida (Valtioneuvosto 2009). Huomionarvoista on, että työllistettävyyden ja yrittäjämäiset kyvyt ovat sekoittuneet erottamattomiksi osiksi toisiaan eikä yksilö näin ollen voi olla työllistettävä ilman yrittäjämäisiä kykyjä. Sama pätee myös toisinpäin. (Laalo ym. 2023a, 81.) Koulutusjärjestelmän nähdäänkin olevan tärkeä väline pyrittäessä muuttamaan palkkatyöntekijät yrittäjämäisiksi ja aktiivisiksi kansalaisiksi (Komulainen ym. 2008, 176). Yrittäjämäisten kykyjen opetuksella pyritään kehittämään taloudellista kasvua, kehitystä, kilpailukykyä ja ennen kaikkea lisäämään opiskelijoiden työllistettävyyttä maailmassa, joka on monelta osin epävarma ja jossa henkilökohtaisen vastuun ottaminen lisääntyy (Laalo & Heinonen 2016, 697).

Kun klassisessa liberalismissa yksilöt nähdään vapaina, uusliberalismissa valtio odottaa yksilöiltä kykyä ajatella yrittäjämäisesti ottamalla vastuuta ja riskejä sekä toimimalla itsenäisesti ja joustavasti (Korhonen ym. 2008, 175). Yrittäjämäisten kykyjen korostaminen saattaa johtaa kyseenalaistamattomaan pyrkimykseen omaksua ”oikeanlaisia” taitoja ja

asenteita. Esimerkkinä tästä Laalon ja Heinosen (2016, 708–709) tutkimus, jossa kauppatieteiden opiskelijat pyrkivät korostamaan omia yrittäjämäisiä kykyjä ja pitivät yrittäjämäistä yksilöä itsestäänselvyytenä menestymisen kannalta.

Uusliberalismi nähdään näennäisesti sukupuoli- ja luokkaneutraalina, jossa vapailla markkinoilla toimivat itsenäiset yksilöt, eivätkä esimerkiksi tietyistä taustoista tulevat naiset tai miehet. Uusliberalismin tavoitteena ei ole tasa-arvo tai sosiaalinen oikeudenmukaisuus vaan yksilön vastuun korostaminen, häivyttäen samalla yhteiskunnallisten erojen merkitykset. Vaikka eriarvoisuus kielletään, näyttäytyy yrittäjyys perinteisesti keskiluokkaisena, maskuliinisena konstruktiona, jossa naiseuteen ja työväenluokkaan yhdistetyt käsitykset ovat suljettu pois ideaaleista. (Komulainen ym. 2008, 176.) Härkönen (2010, 58) huomauttaa uusliberalistinen talouspolitiikan johtavan myös sosiaalisen liikkuvuuden huomattavaan laskuun.

Tämän pääluvun viimeisissä alaluvuissa olen käsitellyt työllistettävyyttä sekä siihen kytkeytyviä kykyminuuksia, joiden painotus on siirtynyt pikkuhiljaa akateemisista, osin teknisistä taidoista kohti yrittäjämäisiä, jopa persoonaan ja luonteeseen liittyviä kykyjä (ks. Komulainen ym. 2008, 176). Seuraavassa pääluvussa käsitelen tarkemmin yhteiskuntaluokkaa, Bourdieun pääomateoriaa, työläistäustaan liittyviä kokemuksia, siirtymää koulutuksesta työelämään sekä pääomien hyödyntämistä.

3 Yhteiskuntaluokka ja Bourdieun pääomateoria

Yhteiskuntaluokka ja erilaiset taustat vaikuttavat yksilöiden elämänkulkuun monella tavalla. Eri taustoista tulevat kokevat muun muassa mahdollisuudet ja etenemisen elämässä hyvin eri tavalla riippuen saatavilla olevista pääomista ja kyvystä hyödyntää niitä. Yhteiskuntaluokka ei kuitenkaan aina ole ollut tutkimusten suosion kohteena Suomessa (Tolonen 2008, 8) ja siihen on suhtauduttu jopa kieltävästi (Käyhkö 2008, 255; Erola 2010a, 19; Käyhkö 2017, 18). Joidenkin tutkijoiden mielestä vielä jokin aika sitten se oli jopa julistettu kuolleeksi yksilöllistyneiden valintojen ja kulttuurisen moninaisuuden vuoksi (Tolonen 2008, 8). Tutkimukseni kannalta yhteiskuntaluokka ja siihen liittyvät pääomat ovat merkittävässä asemassa, jonka vuoksi käsittelen aiheisiin liittyvää tutkimuskirjallisuutta seuraavaksi.

3.1 Yhteiskuntaluokka

Mitä yhteiskuntaluokilla sitten oikein tarkoitetaan? Erola (2010a) ilmaisee yhteiskuntaluokan taustalla olevan Suomessa ja muualla tehty kerrostumistutkimus, jonka perustana toimii ammatit. Yhteiskuntaluokkien nähdään siis perustuvan nykyhetken, menneisyyden ja perheenjäsenten ammateille. Hän korostaa, että vaikka yhteiskuntaluokat on mahdollista asettaa jonkinasteiseen hierarkkiseen järjestykseen, ei yhtä kaiken kattavaa järjestystä eri luokkien välille ole olemassa. (Erola 2010a, 22.) EG-luokittelu on yksi tämän hetken käytetyin työkalu erottelulle. Siinä tarkastellaan, onko yksilö työntekijä, työnantaja tai yrittäjä, miten paljon työssä vaaditaan erityisosaamista ja miten helppoa työntekoa on valvoa. Huomioitavaa EG-luokittelussa on se, että se perustuu objektiivisuuteen. (Erola 2010b, 43.) Myös Ervastin (2010, 149–150) mukaan suomalaisen yhteiskunnan perusjakona on pidetty seuraavaa: työväenluokka, toimisto- ja palveluammattien luokka, professioluokka ja maanviljelijät.

Tutkimukseni luokkataustan määrittelyn yhtenä tärkeänä tekijänä on myös yksilön subjektiivinen kokemus taustasta. Erola (2010b, 44) kuitenkin korostaa, että vaikka subjektiivisella kokemuksella on merkitystä, toimii objektiivinen määrittely yhteiskuntaluokkia määriteltäessä tärkeimpänä lähteenä. Tämän hän perustelee sillä, että luokka-asemalla on suuri vaikutus, vaikka yksilö ei kokisi kuuluvansa tiettyyn luokkaan.

Terveiden ja hyvinvoinnin laitos (2022) määrittelee sosiaalisen aseman yleisellä tasolla määrittävän eri ulottuvuuksien, kuten koulutuksen, työmarkkina-aseman, ammattiin perustuvan sosiaaliluokan sekä tulojen ja varallisuuden perusteella. Sen mukaan sosiaalisen aseman ulottuvuudet liittyvät toisiinsa ja asemasta riippuen yksilöllä on erilaisia

vaikuttamismahdollisuuksia yhteiskunnassa. Liian kapea ja yksinkertaistettu määritelmä on kuitenkin altis virheille, eikä sellaisenaan sovellu enää nykypäivän yhteiskuntaan kovin hyvin. Nykyään luokkatutkimusta tehdään Tolosen (2008) mukaan kulttuuristen käytäntöjen ja identiteettien kautta enemmän kuin kaiken kattavien luokittelujen avulla. Tällöin luokka nähdään enemmän yhteiskunnallisena ja kulttuurisena positiona, kulttuurisina käytäntöinä sekä resursseina. (Tolonen 2008, 10.)

Härkönen (2010, 65) nostaa esille, että Suomi on suhteellisen avoin maa, jossa yhteys vanhempien ja heidän lastensa luokka-asemien välillä on heikko. Hänen mukaansa suomalaisista 70–80 prosenttia onkin päätenyt eri asemiin kuin heidän vanhempansa. Yhteiskuntaluokkien koostumus on myös muuttunut niin, että ylemmän ja alemman keskiluokan osuus on kasvanut ja työväenluokan osuus pienentynyt vuosina 1970–2015. Miesten osuus työväenluokasta on muodostunut uudelleen enemmistöksi, kun taas naisten osuus keskiluokassa on kasvanut. Tosin vaikka naisten osuus keskiluokasta on suurempi, on miehiä tuntuvasti enemmän erilaisissa johtotehtävissä. (Silvennoinen ym. 2023, 13–14.)

Komulainen ja kumppanit ymmärtävät luokan diskursiivisena, historiallisesti erityisenä luokitteluna, joka on luotu keskiluokan poliittisen aseman lujittamiseksi. Heidän mukaansa luokka rakentuu Bourdieun pääomien viitekehyksessä prosessina, ei niinkään pysyvänä positiona. Näin ollen sitä eletään arjessa eri merkityksenantojen kautta. (Komulainen ym. 2008, 177.) Yksilöillä ei ole tasavertaista pääsyä resursseihin, joita arvostettujen valintojen tekeminen vaatii. Tämän lisäksi kasvaminen yhteisen kulttuurin jäseneksi on juuri tietyn maailman olemisen tapojen oppimista. Kulttuuri siis on järjestelmä, josta ihminen saa perintönä kyseiselle kulttuurille ominaisen tavan ymmärtää todellisuutta, toimia siinä ja tehdä valintoja. (Käyhkö 2008, 256.)

Luokka sosiaalisena ja kulttuurisena ilmiönä näkyy perheiden arjessa, siinä mitä he pitävät tärkeänä ja arvostavat sekä tarjolla olevissa resursseissa. Näin ollen se näyttäytyy erilaisina elämäntyyleinä ja kasvatuksina elinympäristöissä ja ihmissuhteissa, joissa lapset kasvavat. (Käyhkö 2015, 446.) Pohjoismaissa vaikuttaa kuitenkin Käyhkön mukaan voimakkaasti luokkaerot kieltävä tasa-arvon ihanne. Tämä siitäkkin huolimatta, että elämme luokkaerojen keskellä. Hänen mukaansa luokka hankalasti määriteltynä näyttäytyy usein helpommin artikuloitavissa rakenteellisissa kysymyksissä, kuten sukupuoli, etnisyys tai yksilön oma ongelma. Ei-akateemisista lähtökohdista tulevalle pelkästään yliopistoon hakeutuminen voi olla herkkä asia, sillä kotimaailmassa hakeutuminen voi aiheuttaa vieraantumista,

emotionaalista etäännyntymistä, sekä maailmojen arkista eriytymistä. Huomion arvoista on lisäksi se, ettei yksilön käsitystä itsestä määritä vain tämä hetki vaan voimakkaasti myös tausta, jossa on kasvanut. (Käyhkö 2017, 18, 20.)

Walkerline ja kumppanit (2001, 99, 111) nostavat esille, miten luokka ja tausta ovat todella syvällä kulttuurissamme ja niiden toimivan yhdessä sukupuolen ja rodun kanssa suurimpina tekijöinä muovaamassa elämäämme ja sitä, mitä siinä tapahtuu. He toteavat, että luokka on sekä sosiaalinen että emotionaalinen ja sitä elettävän jatkuvasti tietyissä kulttuurisissa ja maantieteellisissä sijainneissa. Vaikka siis lapsuuden luokka-asema ei välttämättä määritä sitä, mihin asemaan yksilö päätyy aikuisuudessa, on taustalla silti vaikutusta yksilöön muun muassa koulutus- ja uravalintoja tehtäessä.

Yleisesti ottaen ihmiset tiedostavat elävänsä jonkinlaisessa luokkayhteiskunnassa, mutta eivät näe sen vaikuttavan omaan elämäänsä. Luokkaa kuitenkin tuotetaan jatkuvasti kompleksisessä dynaamisessa prosessissa luokkien välillä, jossa jokainen luokka on toiselle ”*se toinen*”. Sosiaaliset luokat vahingoittavat kaikkia asemasta riippumatta, mutta haavoittuvaisimpia ja suurimman taakan kohteena ovat juuri työläistäustaiset ihmiset. Sosiaaliseen luokkaan liittyvät epäoikeudenmukaisuudet tuottavat vahinkoa, eikä siihen ole pyritty tekemään korjausliikkeitä osittain sen vuoksi, ettei luokan olemassaoloa ole tunnustettu kunnolla. (Reay 2005, 923–924.) Erola (2010a, 23) korostaa, että ammatteihin perustuva luokittelu yhteiskuntaluokkien välillä on merkittävää, sillä se antaa perusteluita koetun hyvä- ja huono-osaisuuden välille. Hän mainitsee koulutuksen olevan yksi suurimmista väylistä eri luokka-asemiin, ja ammatilliseen luokka-asemaan vaikuttavan muun muassa vanhempien tuki, tahto, pääomat sekä kyvyt ja motivaatio. Erolan kuvauksissa on paljon samaa kuin Bourdieun teoriassa pääomista ja niiden vaikutuksista yksilön menestykseen.

Haltia ja Isopahkala-Bouret (2023, 196) nostavat esille yksilön luokkataustan operationalisoinnin olevan hyvin kompleksista ja kuten Bathmaker ja kumppanit (2013, 728) ovat sanoneet, sen määrittely vaatii tietynlaisia yksinkertaistuksia. Näin ollen Haltia ja Isopahkala-Bouret keskittyvät luokkataustan operationalisoinnissa yksilön vanhempien koulutukselliseen ja ammatilliseen taustaan, sekä siihen, miten tutkimuksen osallistujat itse määrittelevät taustansa. Työläistäustaisten yksilöiden vanhemmilla ei heidän tutkimuksessaan ole yliopistotutkintoa, ja he työskentelevät pääasiassa työläisammateissa tai alemman keskiluokan ammateissa. Lisäksi yksilöiden vertaillessa taustansa muiden yliopistopiskelijöiden taustaan, he kokevat tulevansa ”matalammasta” taustasta puhuttaessa perheen

resursseista. (Haltia & Isopahkala-Bouret 2023, 196.) Hyödynnän myös omassa tutkimuksessani samankaltaista määrittelyä. Määrittelen luokkataustan siis sosiaalisena ja kulttuurisena kysymyksenä, joka liittyy resursseihin, mutta johon vaikuttavat voimakkaasti myös henkinen, eletty ja koettu puoli (Käyhkö 2015, 447).

Penissat ja kumppanit (2020) määrittelevät työväenluokan Euroopassa koostuvan pitkälti matalan ammattitaidon työntekijöistä, ammattitaidottomista toimihenkilöistä, ruumiillisen työn tekijöistä sekä siistijöistä. He myös korostavat, että vaikka monissa Euroopan maissa yksinyrittäjyys on yleistä, ei se ole sama asia kuin olla yrittäjä, jolla on useita työntekijöitä. Näin ollen myös tällaiset yksinyrittäjät luokitellaan usein työväenluokkaan kuuluviksi. Tutkimukseni haastateltavia valikoidessa päädyin myös itse rajaamaan nuoret työläistaustaisiksi, vaikka vanhemmat olisivat toimineet yrittäjinä, mutta yrittäminen oli hyvin pienimuotoista yksinyrittämistä, ja mikäli haastateltavat tämän lisäksi määrittelivät itsensä työläistaustaisiksi.

3.2 Bourdieun pääomat ja työllistettävyys

Tässä luvussa käsittelen ranskalaisen sosiologin Pierre Bourdieun teoretisointia erilaisista pääomista sekä niiden vaikutuksesta yksilön menestykseen yhteiskunnassa. Hyödynnän hänen ajatteluaan työläistaustan merkityksen kokemuksissa suhteessa työllistettävyyteen sekä tunnistamalla eri pääomien hyödyntämistä tai niiden puutetta haastateltavien kertomuksissa.

Valmistuneiden työllistettävyyden tutkimus on ottanut paljon vaikutteita Bourdieun pääomateoriasta (Tomlinson 2017a, 339; Haltia & Isopahkala-Bouret 2023, 193), jonka vuoksi hyödynnän myös omassa tutkimuksessani hänen teoretisointiaan. Bourdieu jakaa pääomat tyypillisesti kolmeen kategoriaan, joita ovat kulttuurinen, taloudellinen ja sosiaalinen. Hänen mukaansa jokainen pääoma ottaa oman aikansa kehittyä, ja ne voivat myös ajan kuluessa lisääntyä. Pääomien alalajit heijastelevat sosiaalisen maailman rakennetta. Taloudellisen pääoman hän kuvaa joksikin sellaiseksi, mikä on suoraan vaihdettavissa rahaan ja se näyttäytyy erilaisina omistuksina. Se on myös kaikkien muiden pääomien vaikutusten taustalla. Kulttuurinen pääoma taas on jossain määrin vaihdettavissa taloudelliseen pääomaan ja se näyttäytyy esimerkiksi erilaisina tutkintoina. Sosiaalinen pääoma rakentuu ihmisten välisistä verkostoista, jotka ovat joissain tapauksissa vaihdettavissa taloudelliseen pääomaan ja voivat näyttäytyä esimerkiksi tittelin muodossa. (Bourdieu 1986, 241; Bourdieu 2002, 280–281, 288.) Näiden erilaisten vuorovaikutteisten pääomien kasautumisen ja hyödyntämisen

voidaan nähdä vaikuttavan tutkinnon suorittaneiden työllistettävyyteen (Tomlinson 2017a, 339).

3.2.1 Kulttuurinen pääoma

Kulttuurinen pääoma jakaantuu edelleen kolmeen muotoon, joita ovat ruumiillistunut muoto sekä objektiivinen ja institutionalisoitunut tila. Bourdieun mukaan kulttuurisen pääoman rakentaminen vaatii henkilökohtaista investointia itseensä, mutta valtaosa siitä siirtyy tehokkaimmin perheissä sosialisoitumisen ajan aina lapsuudesta asti. Näin ollen sitä voidaan pitää yhtenä parhaiten piilossa periytyvänä pääomana. (Bourdieu 2002, 282–284.)

Oikeanlaiset pääomat nostavat yksilön mahdollisuuksia menestyä niin koulutuksen kuin työelämän parissa. Haltia ja Isopahkala-Bouret (2023) kuvaavat, miten kulttuurinen pääoma tarjoaa yksilölle ymmärryksen tehdä oikeanlaisia valintoja ja niin sanotusti ”pelata peliä” koulutuksen kentällä ja siirtymäkohdissa opinnoista työelämään (Haltia & Isopahkala-Bouret 2023, 193). Tämä on muodostunut entistä tärkeämmäksi, kun ”kentän säännöt” ovat muuttuneet korkeakoulutuksen laajenemisen vuoksi (Tomlinson 2017a, 343–344).

Haltian ja Isopahkala-Bouretin (2023, 194) mukaan työelämään siirryttäessä tärkeimpänä tekijänä onkin kulttuurinen sopivuus. Tällä tarkoitetaan sosiokulttuurista ulottuvuutta, jonka avulla arvioidaan tutkinnon suorittaneiden soveltuvuutta organisaatioihin. Etenkin eliittiorganisaatioilla on taipumuksena rekrytointikäytännöissään sulkea pois jopa älykkäät työläistaustaiset hakijat sillä perusteella, etteivät he sovi yrityksen organisatoriseen habitukseen. Myös Wright ja Mulvey (2021, 352) korostavat, että arvostetuissa yrityksissä harjoittelun suorittaneilla hakijoilla on monesti parempi käsitys organisaation kulttuurista, jonka vuoksi he kykenevät myös vastaamaan siihen sopivalla tavalla. Kulttuurinen ulottuvuus tarjoaa siis yksilöille tietoisuutta, itsevarmuutta, myönteistä suhtautumista mahdollisuuksiin sekä kyvykkyyttä integroitua organisaatioihin (Tomlinson 2017a, 340).

Myös vanhemmat vaikuttavat sekä lapsen uraodotuksiin että työmarkkinoille tuloon liittyviin valmiuksiin. Tämä perustellaan Isopahkala-Bouretin ja Norin (2021) artikkelissa Bathmakerin ja kumppaneiden (2013) tutkimuksella, jossa on selvitetty tutkinnon suorittaneiden perhetaustan vaikutuksia soveltamalla ja laajentamalla Bourdieun käsitteitä. Tutkimuksessa todetaan, että keskiluokkaisesta taustasta tulevilla opiskelijoilla on enemmän kulttuurista pääomaa, jolla voivat lisätä arvoa koulutukselle. He voivat harrastaa enemmän koulun ulkopuolisia aktiviteetteja ja heidän vanhempansa voivat auttaa ensimmäisten työpaikkojen saamisessa omilla verkostoillaan. (Isopahkala-Bouret & Nori 2021, 632.)

3.2.2 Sosiaalinen pääoma

Sosiaalinen pääoma mielletään yksilöiden tasolla kyvyksi saavuttaa hyötyjä verkostojen avulla. Sen eri komponentteja ovat sosiaaliset verkostot, vastavuoroisuuden normit, sekä luottamus. (Kouvo 2010, 168.) Sosiaalinen pääoma siis kuvaa tietyn ryhmän jäsenyyttä ja sen voimakkuus riippuu verkoston koosta sekä siitä, miten tehokkaasti sitä kyetään hyödyntämään. Se ei kuitenkaan ole täysin itsenäinen muista pääomista vaan siihen vaikuttavat taloudellisen ja kulttuurisen pääoman voimakkuus, jota yksilöllä on omiin verkostoihin nähden. Sen ylläpitäminen vaatii loputonta työtä luoda sellaisia suhteita, jotka ovat hyödyllisiä ja jotka ovat käytettävissä niin pitkällä kuin lyhyelläkin aikavälillä. (Bourdieu 2002, 286–287.) Kouvo (2010, 166) kertoo sosiaalisen pääoman yhteydestä lukuisiin hyötyihin, kuten varallisuuteen, terveyteen ja työelämämenestykseen. Hän myös mainitsee Bourdieun tavoin (s. 167) muiden pääomien olevan tiiviissä yhteydessä sosiaalisen pääoman kasautumiseen muun muassa korkeiden tulojen ja korkeakoulutuksen avulla.

Henkilökohtaiset suhteet voidaan Granovetterin (1974) tekemän tutkimuksen mukaan jakaa heikkoihin ja vahvoihin siteisiin. Hänen mukaansa heikot siteet, jotka on solmittu oman lähipiirin ulkopuolella, tarjoavat parhaimmat mahdollisuudet työllistettävyyden kannalta. Nämä heikot siteet koostuvat löyhistä verkostoista, joita voi syntyä muun muassa työpaikoilla tai yliopistoissa. (Lehmann 2019, 347–348.)

Lehmann (2019, 348–349) nostaa esille Bourdieun (1986, 248) ajatuksen sosiaalisesta pääomasta niiden todellisten ja potentiaalisten resurssien summana, jotka sisältyvät institutionalisoitujen keskinäisten tuttavuussuhteiden verkostoon. Hänen mukaansa etuoikeutettu perhetausta ja siihen kuuluvat verkostot ovat tänä päivänä tärkeämpiä työllistettävyyden kannalta kuin aiemmin. Täten sosiaalinen pääoma on myös ihmisryhmiä toisistaan erotteleva tekijä (Kouvo 2010, 166). Myös Yhdysvalloissa tutkijat ovat Lehmannin (2019, 349) mukaan havainneet, että sukupolvien välisen sosiaalisen liikkuvuuden todennäköisyys on laskenut ajan kuluessa. Sosiaalisen ja taloudellisen pääoman tehokasta hyödyntämistä suositellaan monille työnhakijoille piilotyöpaikkoja etsittäessä. Tämä kuitenkin toimii parhaiten sellaisille työnhakijoille, jotka tulevat keskiluokkaisesta taustasta. Sen sijaan työläistaustaisten hakijoiden sosiaalisen pääoman ja löyhien siteiden puuttuessa on toisinaan luotettava ainoastaan inhimillisen pääoman arvoon, joka saavutetaan opiskelemalla. (Lehmann 2019, 351–352.) Vaikka yksilö siis kerryttäisikin sosiaalista pääomaa, etu on

heillä, joilla on ”oikeanlaiset” perheverkostot (Haltia & Isopahkala-Bouret 2023, 194), ja sen vuoksi sisäpiiriläisten tietoja eri työpaikoista (Tomlinson 2017a, 340).

3.2.3 Taloudellinen pääoma

Taloudellinen pääoma mahdollistaa pääsyn kalliisiin koulutusohjelmiin, palkattomiin harjoitteluihin, sekä erilaisiin koulun ulkopuolisiin aktiviteetteihin. Näiden kautta on mahdollista viljellä kulttuurista ja sosiaalista pääomaa päästäkseen korkeaan asemaan työmarkkinoille. (Haltia & Isopahkala-Bouret 2023, 193.) Myös Wrightin ja Mulveyn (2021, 348) tutkimuksesta kävi ilmi, että ylemmän keskiluokan opiskelijat pitivät itsestäänselvyytenä työkokemuksen kartuttamista muun muassa palkattomien harjoitteluiden avulla, jotka saattoivat sijaita jopa eri paikkakunnalla kuin missä he asuivat. Sen sijaan (s. 349) työläistaustaiset nuoret työskentelivät todennäköisemmin osa-aikatoissa pakon sanelemana, jotta kykenivät kustantamaan opintonsa ja elämisen. Heidän työtehtävänsä eivät myöskään yleensä olleet sellaisia, joiden parissa heidän oli tarkoitus työskennellä valmistumisen jälkeen.

Myös Härkönen (2010, 60) nostaa esille varallisuuden merkityksen lasten koulutuksen tukena. Hänen mukaansa vanhemmat ja heidän lapsensa pyrkivät välttämään sosiaalista vajoamista koulutusta koskevissa päätöksissä. Tällöin koulutukseen investoidaan riittävästi, jotta lapset saavuttaisivat vähintään vanhempiensa luokka-aseman. Taloudellisen pääoman puute taas voi Härkösen (2010, 64) mukaan vaikuttaa lapseen lukuisilla eri tavoilla. Vähävaraisilla vanhemmilla saattaa esimerkiksi olla haasteita tukea lastansa taloudellisesti, joka voi osaltaan heikentää lasten uskoa vanhempien tarjoamaan taloudelliseen tukeen koulutuksen aikana.

3.2.4 Työllistettävyyden pääomat

Tomlinson (2017a, 340) on sen sijaan tunnistanut laajemman pääomien verkon, jotka vaikuttavat vastavalmistuneiden työllistettävyyteen. Hänen mallinsa mukaisesti työllistettävyyttä rakentaa yksilön inhimillinen, identiteettiin perustuva, psykologinen, sosiaalinen ja kulttuurinen pääoma. Inhimillinen pääoma kuvastaa hänen (s. 341) mukaansa niitä tietoja ja taitoja, joita vastavalmistuneet kerryttävät omien työmarkkinatulostensa perustaksi. Vaikka korkeakoulu tarjoaa työkalut inhimillisen pääoman kerryttämiseen, huomauttaa hän, ettei yhteys formaalin koulutuksen ja työpaikkojen välillä ole nykypäivänä enää kovin vahva. Tärkeämpää onkin ymmärtää, mitkä taidot ovat merkittäviä työmarkkinoilla sekä kyetä osoittamaan yleisen tiedon tuottava arvo.

Identiteettipääomalla Tomlinson (2017a, 345) viittaa siihen henkilökohtaiseen sijoitukseen, jonka vastavalmistunut tekee tulevan uran rakentamisen ja työllistettävyyden kannalta. Identiteetillä hän (s. 346) näkee olevan suuri merkitys etenkin rekrytointiprosesseissa, joissa vastavalmistuneet neuvottelevat omasta työllistettävyydestään. Psykologinen pääoma (s. 347) sen sijaan on tärkeä psyko-sosiaalinen resurssi, joka auttaa mukautumaan ja vastaamaan erilaisiin urahaasteisiin. Yksilöiden resilienssi, sekä joustavuuden taso kuvastavat psykologisen pääoman tasoa.

3.3 Työläistaustaan liittyvät kokemukset

Tausta vaikuttaa voimakkaasti siihen, miten sopeudumme koulumaailmaan. Sosiaaliset ja kulttuuriset suhteet, joissa elämme lapsuutemme, muodostavat käsityksen itsestämme, mihin kuulumme ja mikä on meille mahdollista. Tietyn kulttuurin tai yhteisön jäsenenä kasvaminen opettaa yksilön toimimaan tiettyjen tapojen ja arvojen mukaisesti. Keskiluokkaisessa ympäristössä kasvaminen tarjoaa “perinnöksi” yleisesti hyväksytyyn elämäntavan ja arvomaailman, mikä mahdollistaa menestymisen myös koulujärjestelmässä. Etenkin yliopistojen kulttuurimalli pohjautuu voimakkaasti eliittiryhmien kulttuuriin, jonka vuoksi hyvän suorituksen saavuttaminen on haastavampaa keskiluokkaisesta taustasta poikkeavalle. (Käyhkö 2015, 446.) Myös Härkönen (2010, 62) huomauttaa, että vaikka älykkyyden geneettinen periytyminen selittääkin vain pienen osan sosiaalisesta periytyvyydestä, fyysiset ominaisuudet ja persoonallisuus sen sijaan periytyvät voimakkaammin ja niiden merkitys on myös luultavasti suurempi.

Kyseenalaistamaton käsitys nykypäivän sosiaali- ja koulutuspolitiikassa on ajatus sosiaalisesta liikkuvuudesta ja tavoitteesta edetä, sekä nostaa omaa asemaansa yhteiskunnassa (Lucey ym. 2003, 286). Sosiaalinen liikkuvuus voidaan jakaa absoluuttiseen ja suhteelliseen, jossa absoluuttinen liikkuvuus tarkoittaa eroa lasten ja heidän vanhempiensa luokka-aseman välillä. Suhteellisella liikkuvuudella taas voidaan tarkastella vanhempien luokka-aseman vaikutusta lasten asemaan riippumatta yhteiskunnassa vallalla olevasta luokkarakenteesta. (Härkönen 2010, 53–54.) Poliittisessa keskustelussa ei kuitenkaan oteta huomioon sitä, miten esimerkiksi työläistaustasta keskiluokkaiseksi siirtyminen voi tuottaa muitakin kuin myönteisiä tunteita. On huomattu, että etenkin työläistaustaiset nuoret naiset, jotka irrottautuvat omasta maailmastaan koulutuksellisen menestyksen ja sosiaalisen liikkuvuuden avulla, kokevat myönteisten tunteiden ohella paljon ahdistusta ja muita vaikeita tunteita. (Lucey ym. 2003, 286.) Vain työläistaustaisten nuorten puheissa oli myös Reayn (2005, 922)

tutkimuksessa kuultavissa voimakkaita tunneilmauksia opiskeluun ja sen aiheuttamaan ahdistukseen liittyen. Keskiluokkaisista taustoista tulevat opiskelijat sen sijaan kokivat yleisesti myönteisiä tunteita opiskelusta ja tiedostivat turvaverkon olemassaolon, mikäli epäonnistuisivat opinnoissaan.

Myös Crozier ja kumppanit (2019, 933) nostavat esille tutkimuksessaan, miten monet työläistaustaiset opiskelijat kävivät tunnekamppailua autenttisuudesta, ja tämä oli usein henkilökohtaista kamppailua tunnustuksen saamiseksi. He vastustivat painetta sulautua täysin vallitseviin normeihin ja loivat tietynlaisen välitilan sulautuakseen alkuperäisiin habituksiinsa, samalla yrittäen tehdä uudesta tilasta omansa. Vaikka tämänkaltaiset kokemukset saattoivat haastaa opiskelijoiden identiteettiä, osoittivat he kuitenkin kestävyyttä ja saivat voimaa omasta sosiaaliluokkaidentiteetistä ja motivaatiosta.

Isopahkala-Bouret ja Nori (2021, 627) nostavat esille aikaisempia tutkimuksia, joissa on todettu, että erityisesti matalasta sosiaalisesta taustasta tulevilla tutkinnon suorittaneilla voi olla vaikeuksia siirtyä hyvään ja laadukkaaseen työhön. Macmillanin ja muiden (2015, 506–507) tutkimuksesta käy kiistatta ilmi, että sosioekonominen jakauma on suuri sen suhteen, miten todennäköisesti vastavalmistunut pääsee huipputyöhön ja erot eri sosioekonomisten ryhmien välillä ovat tilastollisesti merkitseviä. Myös Härkönen (2010, 56) toteaa sosiaalisen liikkuvuuden olevan todennäköisempää toisiaan lähellä olevien luokkien välillä. Hän perustelee tätä sillä, että työväenluokkaan kuuluvan vanhemman lapsi päätyy todennäköisemmin rutiininomaisiin ”valkokaulusammatteihin” kuin esimerkiksi ylemmän johtoportaan tehtäviin. Macmillan ja kumppanit (2015, 507) taas ilmaisevat sosioekonomisesti paremmassa asemassa olevilla tutkinnon suorittaneilla olevan useita pääomia, joiden hyödyntäminen mahdollistaa huipputyöpaikkojen saamisen. Työläistausta voi siis vaikuttaa monella tavalla koulutuksen pariin pääsemisessä, sopeutumisessa, identiteetin muodostuksessa sekä siinä minkälaiseksi kokee menestyksen mahdollisuudet. Monet tutkimukset, kuten Crozierin ja kumppaneiden (2019) tutkimus kuitenkin osoittavat, että työläistaustasta on mahdollista saada myös voimaa ja motivaatiota niin koulutukseen kuin työelämäänkin.

Huomionarvoista on Bourdieun (1984, 142) kuvaus ”habituksen hystereesi” tilanteesta, jossa devalvoituneiden tutkintojen haltijat antavat tutkinnoille arvon, jota ei objektiivisesti tunnusteta. Tämä tilanne vaikuttaa voimakkaimmin yksilöihin, joilla on hyvin etäinen käsitys korkeakoulututkinnoista ja sen tarjoamista työmarkkinaeduista. Sen sijaan yksilöt

”oikeanlaisella” kulttuurisella pääomalla tietävät, milloin on oikea hetki vetäytyä devalvoituneilta aloilta ja siirtyä sellaisille, joilla on valoisampi tulevaisuus. Bourdieu (1984, 143) toteaaakin, että akateemisten tutkintojen objektiivinen ja subjektiivinen arvostus määritellään ainoastaan sosiaalisten käyttötarkoitusten perusteella. Tutkinnon merkitystä voi vääristää lähipiirin, kuten ystävien, sukulaisten ja työkavereiden määritelmä tutkinnon arvosta.

Sukupuoli ja työllistettävyys

Vaikka sukupuoli ei ole tutkimukseni kiinnostuksen keskiössä, käsittelen myös sen merkitystä lyhyesti, sillä se vaikuttaa yhdessä luokan, taustan ja rodun kanssa siihen, millaiseksi elämämme muodostuu (Walkerdine ym. 2001, 99, 111). Valitsin naiset kohdejoukoksi, sillä menestyksen mahdollisuuksiin on todettu vaikuttavan sosiaalisen taustan lisäksi muutkin tekijät, kuten sukupuoli. Tutkimuksissa onkin todettu, että etnisillä vähemmistöillä ja naisilla on enemmän esteitä tavoitellessaan korkeapalkkaisia asemia (Wright & Mulvey 2021, 342). Lisäksi haavoittuvuudet, kuten sukupuoli- tai ikäsyryntä nähdään usein rakenteellisten ja sosiaalisten ongelmien sijaan yksilön omina puutteina, jotka hänen tulisi ratkaista erilaisin yksilöllisin strategioin (Korhonen, Siivonen & Isopahkala-Bouret 2022b, 110).

Naisilta vaaditaan oikeanlaista asennetta ja toimintatapoja työmarkkinoilla menestymiseksi. Korhosen ja kumppaneiden (2022b, 114) tutkimuksessa haastateltavat kuvailevat sitä, miten erityisesti nuorilta naisilta vaaditaan itsevarmaa ja määrätietoista mentaliteettia, sekä kykyä laatia selkeitä tavoitteita urallensa. Myös Koffman ja muut (2015, 165) nostavat esille, miten naisen lähtökohdista huolimatta oletetaan olevan uusliberaalin ideaalin mukainen subjekti. Tällä viitataan yrittäjämäiseen toimija naiseen, joka kääntää poliittiset epäoikeudenmukaisuudet yksilöllisiksi projekteiksi. Korhonen ja kumppanit (2022b, 124–125) huomauttavat kuitenkin, että vaikka nainen sisäistäisi maskuliiniseksi miellettyjä ominaisuuksia pärjätäkseen sukupuoli- tai ikäsyryntää vastaan, voi ongelmaksi nousta se, ettei hän silti menesty kilpailussa miesten kanssa, vaan joutuu sen sijaan tekemään entistä kovemmin töitä menestyäkseen. Myös Naumanen ja Silvennoinen (2010, 83) vahvistavat tämän käsityksen. He nostavat esille, miten koulutustutkinnon vaikutus yhteiskunnalliseen asemaan päätymiseen riippuu aina yksilön eri ominaisuuksista, kuten sukupuolesta, yhteiskuntaluokasta ja habituksesta.

3.4 Siirtymä koulutuksesta työelämään

On todettu, että työläistaustaiset opiskelijat kohtaavat enemmän haasteita löytää tutkintoaan vastaava työpaikka valmistumisen jälkeen kuin keskiluokkaiset ikätoverit. Työläistaustaisten on lisäksi tehtävä tietynlaista rajatyötä siirtyessään työväenluokasta uuteen maailmaan. Tämä rajanvetotyö vaatii sosialisoitumista normeihin ja arvoihin, joita uusi sosiaalinen kenttä pitää sisällään. (Haltia & Isopahkala-Bouret 2023, 193.) Se voi olla dramaattinen muutos etenkin sellaisille yksilöille, jotka ovat yhteisönsä ensimmäisiä korkeakoulututkinnon suorittaneita. Tämä johtuu niin kutsutun koulutuksellisen muistin puuttumisesta, joka määrittää sen, mitä yksilöt pitävät mahdollisina saavutuksina itselleen. (O’Shea 2020, 105–106.) Rajojen ylitysten lisäksi yksilöiden on luotava täysin uudenlainen suhde taustaansa (Haltia & Isopahkala-Bouret 2023, 193).

Rajojen ylitykset pitävät sisällään siirtymät omasta taustasta korkeakoulumaailmaan, ja tämän jälkeen työmarkkinoille. Selviytyäkseen tilanteessa, jossa odotukset ovat totuttuun nähden vastakohtaiset, muodostetaan erilaisia selviytymisstrategioita. Tämänkaltaisia strategioita ovat muun muassa kotimaailman pitäminen erillään yliopistosta, verkostojen luominen samoista lähtökohdista tulevien kanssa, sekä itesesensuurin ja joustavuuden harjoittelu sen suhteen, miten puhua erilaisissa tilanteissa. (Haltia & Isopahkala-Bouret 2023, 194.) Selviytymisstrategioista on huomattavissa, etteivät siirtymät ole ainoastaan yksinkertaisia päätöksiä, vaan emotionaalisesti latautuneita valintoja, joilla on opiskelijoiden lisäksi vaikutusta myös yksilöihin heidän ympärillään. Rajojen ylitykset eivät kuitenkaan aiheuta ainoastaan kielteisiä tunteita, vaan kuten O’Shean (2020) tutkimuksen haastateltavat nostivat esille, eri kentillä toimiminen tarjoaa myös uudenlaisia oppimisen ja kehittymisen mahdollisuuksia. (O’Shea 2020, 106.)

Monille työläistaustaisille nuorille, joilla ei ole käytettävissä muita pääomia, koulutuksellinen pääoma muodostuu ainoaksi välineeksi sosiaalisen liikkuvuuden ja menestyksen saavuttamiseksi. Tällöin myös usko sen avaamiin oviin ja mahdollisuuksiin on suuri. Työläistaustaiset nuoret saattavat tuntea ulkopuolisuuden tunnetta kotimaailmassa, mutta joutuvat tekemään runsaasti töitä sopeutuakseen myös keskiluokkaiseen akateemiseen maailmaan. Reayn ja muiden (2009, 1115) mukaan työläistaustaiset lahjakkaat nuoret saattavat kokea olevansa kuin ”kala kuivalla maalla” kotimaailmassa, jossa koulutusjärjestelmä on työväenluokkainen. Korkeakoulutuksen parissa he kehittävät jopa ylliluonnollisissa määrin motivaatiota, päättäväisyyttä ja resilienssiä todistaakseen akateemiset

taitonsa ja keskittyvät koulutuksellisen pääoman kehittämiseen jopa vertaisten hyväksynnän kustannuksella.

Isopahkala-Bouret (2015, 1292) nostaa esille, että vaikka arvostuksessa yliopisto- ja ammattikorkeakoulutuksen välillä on selkeä ero, voi kokemukseen työelämässä pärjäämisestä vaikuttaa monet muutkin seikat. Haltian ja Isopahkala-Bouretin (2023) mukaan koulutuksen kentällä kauppakorkeakoulu kuuluu korkeatasoisimpiin tieteenaloihin, joista valmistutaan yleensä hyväpalkkaisiin ammatteihin, ja joista valmistuneilta odotetaan oikeanlaista kulttuurista pääomaa. He huomasivat kuitenkin tutkimuksessaan, että pieni osa työläistaustaisista opiskelijoista koki haasteita siirryttäessä korkeakoulusta työelämään, ja ensimmäisen oman alan työn nähtiin olevan taitekohta, jonka saavuttamiseksi koettiin paineita. Lisäksi tutkinnon suorittaneilla huomattiin olevan eriarvoiset mahdollisuudet saada kaikkein halutuimpia työpaikkoja. Työläistaustaiset opiskelijat olivat epäedullisessa asemassa verrattuna keskiluokkaisiin, joiden lähipiiri työskenteli liike-elämän parissa, ja jotka tämän vuoksi kykenivät auttamaan työmarkkinoille pääsyssä. (Haltia & Isopahkala-Bouret 2023, 196, 200.)

Donnellyn ja Gamsun (2019) Iso-Britanniassa tekemän tutkimuksen mukaan arvostetut työnantajat saattavat rekrytoida laajemmasta yliopistojen joukosta, mutta korkeapalkkaisimmat työtehtävät näyttävät kuitenkin päätyvän eliittiyliopistojen opiskelijoille (Isopahkala-Bouret & Tholen 2023, 62). Näin ollen arvostettujen koulujen opiskelijoilla on paremmat mahdollisuudet päätyä eksklusiivisille työmarkkinoille. Eliittiyliopistoissa suoritettavat tutkinnot liitetään myös automaattisesti suotuisiin henkilökohtaisiin piirteisiin, jotka näyttävät Bourdieun kulttuurisen pääoman muodossa. (Isopahkala-Bouret & Ojala 2022, 352–353.) Kulttuurisen pääoman ajatellaan auttavan sopeutumaan koulutuksen ja työelämän kulttuuriin vaatimukseen (Härkönen 2010, 63), jonka avulla viestitään ”sopivuudesta” muihin työntekijöihin ja yläluokkaiseen asiakaskuntaan nähden. Sosiaalisesti heikommassa asemassa olevilla tutkinnon suorittaneilla taas voi olla enemmän haasteita todistaa arvonsa työnantajille, vaikka taitotasoa muiden kanssa olisi sama. (Isopahkala-Bouret & Nori 2021, 631.) Näin ollen koulu instituutiona lajittelee ja valikoi ihmiset erilaisiin asemiin (Käyhkö 2017, 18).

Isopahkala-Bouret ja Nori (2021, 631) hyödyntävät Bourdieun teoretisointia siitä, miten pääomia hyödynnetään valmistumisen jälkeen, jolloin tavoitteena on muuntaa koulutuksellinen pääoma taloudelliseksi työmarkkinoilla menestymisen avulla. Se, miten

nopeasti koulusuoritukset muunnetaan menestykseksi, riippuu tutkinnon suorittaneiden perityn kulttuurisen pääoman määrästä. Näin ollen yksilöt, joilla on etuoikeutettu perhetausta, hyötyvät eniten, sillä koulun ulkopuolella tutkinto on sen arvoinen, minkä arvoinen sen haltija on sosiaalisesti ja taloudellisesti. (Bourdieu 1984, 134.) Koulutus kuitenkin kannattaa aina, sillä tutkinnon suorittaminen auttaa epäedullisessa asemassa olevista taustoista valmistuneita menestymään paremmin kuin ilman muodollisen koulutuksen suorittamista (Isopahkala-Bouret & Nori 2021, 631).

Brunila ja kumppanit (2021, 17) nostavat esille kulttuurin ja politiikan tutkijan Lauren Berlantin näkemystä julmasta optimismista, jolla viitataan keskiluokkaisiin hyvän elämän tavoitteisiin, joihin tietyillä marginaaliin kuuluvilla kansalaisilla ei ole mahdollisuuksia. Näitä tavoitteita voivat olla esimerkiksi tietty työ tai elintaso, jota ihmiset tavoittelevat vaikka todisteita niiden epävakaudesta olisi runsaasti. Julma optimismi liittyy siis Berlantin (2011, 21) mukaan vaarantuneisiin mahdollisuuksiin, joita ihmiset tavoittelevat sen toivossa, että heidän elämässään olisi jotain jatkuvuuden tunnetta, sekä odotusta tulevaisuudelle. Esseekatsauksessaan Boliver (2017, 428) nostaa esille, miten monet työläistaustaiset kadottavat optimistisen asenteensa menestyksen mahdollisuuksiin viimeistään valmistumisen jälkeen työpaikkaa etsittäessä, mikäli eivät onnistu työpaikkaa saamaan.

3.5 Pelin pelaaminen pääomien avulla

Vaikka taloudelliset edut liitetään yleisesti korkeakoulututkinnon suorittamiseen, ovat oletukset meritokratiasta ristiriidassa nykytilanteen kanssa, jossa työntekijöiden kysyntä ei ole pysynyt valmistuneiden määrän kanssa samassa tahdissa (Burke ym. 2020, 1711–1712). Korkeakoulutuksen laajeneminen onkin aiheuttanut kasvavaa epävarmuutta vastavalmistuneiden työmarkkinoilla, eikä pelkkä korkeakoulututkinto tarjoa enää pääsyä korkeatasoisiin työtehtäviin tai varmaa tietä sosiaalisen aseman korottamiseen (Wright & Mulvey 2021, 341). Tämän vuoksi sosiokulttuuriset taidot sekä henkilökohtaiset ominaisuudet ovat nousseet yhä tärkeämmiksi, kun työnantajat arvioivat hakijoiden soveltuvuutta ja kehityskelpoisuutta (Naumanen & Silvennoinen 2010, 83–84).

Tutkinnon suorittaneiden työmarkkinoille onkin ominaista syvä rakenteellinen eriarvoisuus, joka on jatkunut pitkään ja joka liittyy vahvasti sosiaaliluokkaan (Burke ym. 2020, 1711–1712). Bathmakerin ja kumppaneiden (2013) väite on, että koulutusmahdollisuuksien muuttuessa sellaisiksi, että työläistaustaisetkin opiskelijat voivat osallistua korkeakouluopintoihin, etulyöntiasema keskiluokkaisten eduksi säilyy muuttamalla niin

sanottuja pelisääntöjä. Pelissä ei ole enää kyse pelkästään tutkinnon laadusta, vaan panoksia on nostettu ja etuoikeutetussa asemassa olevat etsivät yhä enemmän keinoja asemansa turvaamiseksi. (Bathmaker ym. 2013, 741.) Myös Wrightin ja Mulveyn (2021, 340) tutkimus osoitti, miten Englannissa hyvätuloisiin perheisiin syntyneet lapset saivat korkeapalkkaisempia työtehtäviä valmistumisen jälkeen kuin pienituloisten perheiden lapset. Keskiluokkaisilla yliopisto-opiskelijoilla onkin erilaisia tapoja, joilla he säilyttävät etunsa hankkimalla, ylläpitämällä, kehittämällä ja hyödyntämällä kulttuurisia, sosiaalisia ja taloudellisia pääomia (Bathmaker ym. 2013, 730).

Abrahams (2017, 626) nostaa esille Tomlinsonin (2008, 55–56) havaintoja siitä, miten nuoret ovat erittäin tietoisia henkilökohtaisten ominaisuuksien korostumisesta ja näin ollen monet korostavat tutkinnon olevan minimivaatimus hyvän työn saamiseksi, joka ei kuitenkaan sellaisenaan riitä. He pitävät ansioluetteloa tärkeänä mahdollisuutena osoittaa oma osaaminen mahdollisille työnantajille. Bathmaker ja kumppanit (2013) nostavat tutkimuksessaan esille Bourdieun näkemystä siitä, miten peli on luotu keskiluokan eduksi. He ovat sisäistäneet taloudellisten ja kulttuuristen etujen kautta tiedon siitä, milloin ja miten peliä on parasta pelata. Työläistaustaiset opiskelijat taas ovat epäedullisessa asemassa muihin nähden, eikä heillä välttämättä ole riittävää käsitystä lisäpääomien kartuttamisesta. Lisäksi osa tutkimuksen työläistaustaisista opiskelijoista pelasi meritokraattista peliä oikeudenmukaisesti pyrkien korkeampiin koulusuorituksiin sen sijaan, että olisivat suorittaneet esimerkiksi työharjoitteluja. Keskiluokkaisten opiskelijoiden kyky pelata tätä peliä sekä tietoisesti että sisäistetyllä tavalla viittaa siihen, että valmistuneiden työllistettävyyttä varten rakennettavan henkilökohtaisen pääoman muodostamisessa eriarvioisuus kasvaa ennemmin kuin pienenee. Hallitsevassa asemassa olevat todennäköisesti myös pysyvät siellä, sillä he kykenevät hyödyntämään eri pääomia painottaakseen peliä edukseen. (Bathmaker ym. 2013, 739–741.)

Ylemmstä keskiluokasta tulevat nuoret yhdistävät niin sanottua ”kovaa valuuttaa” eli tutkintotodistuksia ”pehmeän valuutan” täydentävien tietojen ja kokemusten kanssa. ”Pehmeää valuttaa” on mahdollista kerryttää muun muassa erilaisten harjoitteluiden kautta. (Wright & Mulvey 2021, 343.) Lehmann (2019, 357) nostaa esille, miten monet harjoittelut ja omalla alalla suoritettavat opiskeluiden aikaiset työpaikat ovat vahvasti luokkaan sidottuja.

Abrahams (2017, 627) hyödyntää sosiaalista pääomaa Bourdielaisittain, jolloin hallitsevien luokkien nähdään turvaavan asemansa pääomien kautta. Tässä tapauksessa pääomia ovat verkostot ja niiden epätasa-arvoinen jakautuminen. Abrahamsin tutkimuksessa (s. 630)

keskiluokkaiset haastateltavat tunnistivat ”pelin” ja pyrkivät muun muassa vanhempien verkostojä hyödyntämällä työllistettävyyden kannalta tärkeiden henkilöiden puheille luonnollisessa ympäristössä. Lisäksi he tunnistivat oikeiden henkilöiden tuntemisen merkityksen kilpailun työpaikoista ollessa kovaa. Myös Wrightin ja Mulveyn (2021, 348) tutkimuksesta kävi ilmi, että ylempien keskiluokan opiskelijat ilmaisivat saaneensa harjoittelupaikkoja perheen verkostojen kautta. Abrahamsin (2017) mukaan sellaiset opiskelijat, joiden habitus on luotu keskiluokkaisessa sosiaalisessa tilassa, kokevat olevansa itsevarmoja ja etuoikeutettuja kyseisellä kentällä. Tällöin he eivät myöskään tunne syyllisyyttä hyödyntäessään verkostojä työllistymisprosessissa, vaan tuntevat olevansa työtehtävän arvoisia. (Abrahams 2017, 634.)

Abrahams (2017) huomasi työläistaustaisten opiskelijoiden sen sijaan korostaneen enemmän sitä, mitä he tiesivät ja osasivat kuin sitä, kenet tunsivat. He saattoivat pitää jopa häpeällisenä suhteiden hyödyntämistä työpaikkojen saamisessa. Tämän Abrahams arveli johtuvan siitä, että heillä on enemmän menetettävää tilanteessa, joissa menestys määritellään työmarkkina-aseman perusteella. Tällöin ainoa vaihtoehto menestyksen saavuttamiseksi on luottamus omaan työmoraaliin ja sitoutumiseen. Valtaapitävät kuitenkin hyödyntävät meritokraattisia välineitä ja valtaa oikeuttaakseen asemansa, ja saadakseen muut luokat uskomaan meritokratiaan ja siihen, että kaikilla on mahdollisuus menestyä. (Abrahams 2017, 630, 633.)

Burke ja kumppanit (2020) tunnistivat tutkimuksessaan kaksi opiskelijaryhmää (*naiivit ja tietävät*) opiskelijat sen mukaan, kuinka vahva usko tutkinnon suorittamisen merkityksellä oli työllistettävyyden kannalta. *Naiiveille* opiskelijoille ominaista oli vahva usko tutkinnon itselliseen arvoon ja siihen, että sen avulla tulisi työllistymään. *Tietävät* opiskelijat taas suhtautuivat tutkinnon merkitykseen ja ostovoimaan kriittisemmin. Vaikka he korostivat tutkinnon merkitystä, ymmärsivät he tarpeen kehittää muitakin pääomia tutkinnon ostovoiman heikkenemisen vuoksi, jotta saisivat tasapainoa koulun ulkopuolisten aktiviteettien ja tutkinnon välille. Näin ollen vastaajilla oli tutkinnon ostovoiman rajoituksia koskevien uskomusten perusteella erilaisia lähestymistapoja työllistettävyyden kehittämiseksi valmistumisen jälkeen. (Burke ym. 2020, 1715–1717.)

Koulutusmenestystä nauttineet vanhemmat tietävät yleisesti, miten järjestelmä toimii ja kykenevät näin ollen myös tukemaan lapsiaan siellä navigoinnissa (Devine 2004, 181). Burke ja muut olettavat havaintojensa ja Devinen väitteen perusteella, että tämänkaltainen ”sisäpiiritieto” ulottuu myös korkeakoulututkinnon suorittaneiden työmarkkinoille.

Vanhempien habitus, jolle on ominaista korkeakoulutuksen eriasteinen tuntemus ja korkeakoulutettujen työllistettävyyden välisen suhteen ymmärtäminen, näkyy eri taustoista tulevien vastauksissa. Heidän tutkimuksessaan huomattiin, että *naiivien* opiskelijoiden ryhmään kuuluvien vanhemmat rohkaisivat ja tukivat lapsiaan opiskelemaan tutkintoa varten ilman erityisiä neuvoja. Ryhmään kuuluvilla opiskelijoilla ei välttämättä ollut muita pääomia, joihin olisivat voineet luottaa ja tämän vuoksi koulutus antoi heille erottautumisen tunteen muista. Sen sijaan *tietävien* opiskelijoiden ryhmään kuuluvien elämää tutkinnon suorittaminen ei muuttanut, vaan ennemminkin vahvisti heidän jo hallussaan olevia pääomia. (Burke ym. 2020, 1718.)

Sille, miksi *naiivien* opiskelijoiden ryhmällä ja heidän perheillensä saattaa olla epätarkka käsitys työmarkkinoista, saattaa osittain selittyä sillä, että monille sosiaalisesti liikkuviin asemiin pyrkiville henkilöille koulutus pääoma on ainoa käytettävissä oleva pääoma. Tämän vuoksi inhimillisen pääoman teorian hyväksyminen on välttämätöntä, jotta koulutukseen sijoitetut rajalliset resurssit ja aika voitaisiin oikeuttaa. (Burke ym. 2020, 1718.) Boliver (2017) kuitenkin nostaa esille, miten epätodennäköistä työläistaustaisten vastavalmistuneiden on päästä halutuimpiin eliittiorganisaatioihin töihin, johtuen organisaatioiden eliittiyliopistoihin kohdistuvista rekrytointikäytännöistä sekä työläistaustaisten vähäisestä määrästä kyseisissä yliopistoissa. Mikäli työläistaustaisia tai etnisiin vähemmistöihin kuuluvia kuitenkin haastatellaan yllä mainittuihin yrityksiin, Boliverin mukaan työtarjousten saaminen on kuitenkin epätodennäköistä ennen kaikkea kulttuurisen epäsopivuuden vuoksi. (Boliver 2017, 429.)

Tänä päivänä työnantajat korostavat enenevässä määrin tutkintotodistusten olevan vain ”rasti ruudussa” ja työllistettävyyden edellyttävän tutkinnon lisäksi oikeanlaisia henkilökohtaisia ja suorituksellisia kykyjä (Tomlinson 2008, 51). Sen lisäksi on odotettavissa, että suurempi osa tutkinnon suorittaneista saattaa kohdata työttömyysjaksoja tai ylikouluttautumista. Taloudellisen laskusuhdanteen aikana työmarkkinoille siirtyminen monimutkaistuu ja pitkittyy, jonka seurauksena uran alkuvaiheen työsopimusten laatu ja palkkaus voivat kärsiä. Nykyään on siis entistä tärkeämpää kyetä vakuuttamaan työnantajat omasta arvosta syrjäytymisen ja syrjinnän välttämiseksi. Työmarkkinamenestys riippuu siitä, miten työnhakijat kykenevät asemoimaan itsensä suhteessa yksilöihin, joilla on jo vakaampi työura. (Isopahkala-Bouret & Tholen 2023, 61–62.) Yksilön työllistettävyyden on aina myös suhteessa muiden yksilöiden työllistettävyyteen, jotka kilpailevat samoilla pätevyyksillä työpaikoista (Brown ym. 2003, 10). Sosiaalisella ja henkilökohtaisella pääomalla onkin suuri merkitys,

mutta ne aiheuttavat haittaa vähemmän etuoikeutetuista lähtökohdista tuleville korkeakoulututkinnon suorittaneille, sillä verkostot ovat tehokkain tapa tarttua piilossa oleviin mahdollisuuksiin (Lehmann 2019, 347).

Olen toisessa ja kolmannessa pääluvussa käsitellyt laajasti murroksessa olevia korkeakoulutettujen työmarkkinoita koulutususkon, työllistettävyyden ja siihen liittyvän kykyminän käsitteen avulla. Lisäksi olen tarkastellut koulujärjestelmän roolia etuoikeutettujen vallan ylläpitämisen välineenä sekä yhteiskuntaluokkaa ja Bourdieun pääomateoriaa. Tämän jälkeen käsitelin vielä työläistäustaan liittyviä kokemuksia, tarvittavaa rajatyötä työelämään siirryttäessä, sekä pelin pelaamista pääomien avulla. Seuraavaksi siirryn käsittelemään tutkimukseni metodologisia valintoja.

4 Metodologiset valinnat

Tässä luvussa tarkastelen metodologisia valintoja tutkimukseeni liittyen. Valitsin laadullisiin menetelmiin lukeutuvan narratiivisen positiointianalyysin tutkimusotteeksi, sillä sen avulla on mahdollista tarkastella, miten työläistaustaiset nuoret asemoituvat suhteessa työllistettävyyttä rakentaviin kykyihin. Laadullisen tutkimuksen tavoitteena on todellisen, moninaisen elämän kuvaaminen. Analyysin tekemisessä on huomioitava, että eri tapahtumat muokkaavat toisiaan, minkä vuoksi niiden väliltä on löydettävissä monen suuntaisia suhteita. Laadulliselle tutkimukselle löytyy joukko keskeisiä piirteitä. Ensinnäkin tutkimuksessa korostetaan kokonaisvaltaista tiedon hankintaa, jossa suositaan ihmistä tiedonkeruun välineenä, hyödynnetään induktiivista analyysia, sekä laadullisia menetelmiä aineiston hankinnassa. Lisäksi kohdejoukon valinta toteutetaan tarkoituksenmukaisesti eikä satunnaisotannan avulla, tutkimussuunnitelma muodostuu tutkimuksen edetessä ja tapauksia käsitellään ainutlaatuisina, jonka mukaisesti myös aineistoa tulkitaan. (Hirsjärvi ym. 2009, 161, 164.)

Tutkimukseni keskittyessä haastateltavien asemoitumiseen työllistettävyyttä rakentaviin kykyihin, on narratiivisten menetelmien valinta perusteltua. Narratiivisen tutkimuksen kohteena on ihmisten kertomukset elämän tapahtumista. Sen taustalla onkin ajatus, että tarinoiden avulla ihmiset luovat elämäänsä järjestystä ja merkitystä, sekä ylläpitävät minuuden jatkuvuutta. (Hänninen 2008, 122.)

Narratiivisissa lähestymistavoissa minuus nähdään kulttuurisena prosessina, joka on monimuotoinen ja muuttuva (Hänninen 1999, 60). Bambergin (1997, 335) mukaan Labovin ja Waletzky (1967) viitekehyksessä on kaksi mahdollista tulkintaa narratiivin merkityksestä yksilöiden henkilökohtaiselle kokemukselle. Ensimmäisen lukutavan mukaan narratiivit nähdään kuvauksina tapahtuneista asioista ja siitä, mitä ne ovat merkinneet tai merkitsevät tällä hetkellä kertojalle. Tällöin pyritään ymmärtämään mitä kertoja sanoi, millä tavalla ja miksi. Toinen, epäsuorempi lukutapa edellyttää, että kerronta tietyssä tilanteessa tietyn tarinan muodossa on todellisen kokemuksen ja tarinan välissä. Tällä viitataan siihen, miten tarinan kerronta muuttaa alkuperäistä kokemusta, kun se välitetään toisille. Kerronta ei siis ole täysin totuudenmukainen kuvaus, vaan sisältää myös kertojan tulkintoja tilanteesta. Tällöin keskitytään esitystapaan, joka osoittaa sen, mitä kertomus tekona merkitsee esittäjälle. Tutkimusaineistoni pohjautuessa haastatteluihin, on syytä kiinnittää erityistä huomiota haastattelijan ja haastateltavan puhetekoihin. Puheteoilla viitataan Hyvärisen (2017, 15) mukaisesti siihen, minkälaisia siirtoja molemmat osapuolet tekevät keskustelun aikana ja

minkälaisia tavoitteita heillä on, sillä haastateltavat ottavat ja antavat jatkuvasti vaihtelevia subjektiasemia.

4.1 Sosiaalinen konstruktioismi

Tutkimuksessani sosiaalinen konstruktioismi toimii narratiivisen positiointianalyysin viitekehystenä, joka mahdollistaa aineiston hienosyisemmän analyysin keskittymällä vuorovaikutuksessa otettuihin ja annettuihin positioihin. Sosiaalisella konstruktioismilla tarkoitetaan tutkimuksellista viitekehystä, jonka perusteella todellisuutemme rakentuu sosiaalisessa ja kielellisessä vuorovaikutuksessa (Saaranen-Kauppinen & Puusniekka 2006). Sosiaalisen konstruktioismin mukaan meidän tulisi suhtautua kriittisesti itsestään selviin tapoihimme ymmärtää niin itseämme kuin ympäröivää maailmaa. Kriittisesti suhtaudutaan etenkin ajatukseen, että havaintomme maailmasta kertoisivat aukottomasti sen luonteen, ja että tavallinen tieto perustuisi objektiiviseen, puolueettomaan maailman havainnointiin. Sen sijaan muodostamme yhdessä omat versiomme todellisuudesta niin kulttuurisesti kuin yhteiskunnallisesti. Kaikki tieto maailmassa siis perustuu siihen, että sitä tarkastellaan jonkun näkökulmasta ja se palvelee aina enemmän tai vähemmän jonkun omia etuja. (Burr 2015, 2–3, 9.)

Ihmisten käsitys maailmasta riippuu asuinpaikasta sekä aikakaudesta, jossa he elävät ja näin ollen kaikki ymmärtämisen tavat ovat historiallisesti ja kulttuurisesti suhteellisia. Ne ovat myös kulttuurissa vallinneiden taloudellisten ja sosiaalisten järjestelyiden tuotteita, jossa ihmiset rakentavat käsityksensä maailmasta yhdessä toistensa kanssa. Ihmisten sisällä ei siis ajatella olevan tiettyä ”olemusta”, joka tekisi heistä sellaisia kuin he ovat, vaan samalla tavoin kuin sosiaalinen maailma, myös ihmiset ovat sosiaalisten prosessien tuotteita. Näin ollen kaikenlainen sosiaalinen kanssakäyminen, etenkin käytetty kieli, on kiinnostuksen kohteena. (Burr 2015, 4–7.)

Ymmärrämme maailmaa niiden ihmisten kautta, jotka ovat eläneet ennen meitä ja joiden kanssa elämme samaan aikaan. Joka tapauksessa synnymme maailmaan, jossa ihmisten käyttämät käsitteelliset kehykset ja kategoriat ovat jo olemassa. Näin ollen yksilön ajattelutapa, kategoriat ja käsitteet, jotka tarjoavat hänelle merkityskehyksen, ovat kielen tarjoamia ja tämän vuoksi kieli on välttämätön edellytys ajattelulle. Sosiaalisessa konstruktioismissa kiinnostuksen kohteena ovat ihmisten sosiaaliset käytännöt, sekä vuorovaikutus toisten kanssa. Vuorovaikutuksen avulla ihmiset saavuttavat tiettyjä ilmiöitä ja

tietämyksen muotoja. Tiedon ei siis nähdä olevan jotain, jota joko ihmisellä on tai ei ole, vaan jonain, jota ihmiset luovat yhdessä. (Burr 2015, 10–12.)

Narratiivisessa analyysissä voidaan ajatella Hollwayn ja Jeffersonin (2000) tavoin, että ihmisten kertomukset ovat monitulkintaisia, jonka vuoksi olisi tärkeää kyetä ”lukemaan rivien välistä”. Tämä sen vuoksi, että yksilön kertomus tietystä tapahtumasta voi sisältää erilaisia piilotettuja merkityksiä, joita hän ei välttämättä itse tunnista. (Burr 2015, 198.) Personallisuus ei myöskään ole täysin vakaa eri tilanteissa ja ajankohdissa. Tämän huomaa esimerkiksi siitä, miten eri tavalla toimimme läheistemme kuin työkavereiden seurassa. Käyttäytymisemme ja ajatteluumme siis vaikuttaa niin seura ja tekeminen kuin niiden syyt. (Burr 2015, 36.)

4.2 Narratiivinen positiointianalyysi

Kerronnallinen identiteetti on aiemmin liitetty koko elämän kattaviin elämäkerrallisiin kertomuksiin, kun sen sijaan tuore narratiivinen tutkimus korostaa kerronnan tilanteisuutta ja performatiivisuutta. Michael Bamberg (1997, 336) on luonut narratiivisen positiointianalyysin, jossa asemoinnin (positioinnin) ajatellaan tapahtuvan kolmella eri tasolla. Kerronnallisen positioinnin teoriaan lukeutuva ”pienien kertomusten” tutkimus pyrkii tarkastelemaan identiteettiä vuorovaikutustilanteiden pienissä hetkissä, jotka saattaisivat normaalisti jäädä huomaamatta (Bamberg & Georgakopoulou 2008, 381). Pienet kertomukset voidaan nähdä lyhyinä kertomuksina, jotka esiintyvät arkipäiväisissä hetkissä ja joiden ajatellaan olevan identiteettien ja minäkäsityksen taustalla (Watson 2007, 371), ja usein ne liittyvätkin elämisen kokemuksen pieniin, ohikiitäviin hetkiin (Bamberg & Georgakopoulou 2008, 379), mutta niitä voidaan soveltaa myös haastattelututkimuksissa.

Pienten kertomusten analyysi yhdistelee niin kerronnan tutkimuksen, keskusteluanalyysin, diskurssianalyysin kuin jäsenkategoria-analyysin analyttisiä resursseja ja tulokulmia. Huomionarvoista analyysissä on se, ettei ratkaisevaa ole ainoastaan kerrottu sisältö, vaan läpi kerronnan tapahtuva asemointi. (Hyvärinen ym. 2019, 6.)

4.2.1 Identiteetti ja positiointi

Ehkä osittain vanhanaikainenkin käsitys identiteetistä jonain, jonka ihmiset omistavat, on korvautumassa käsityksellä, jonka mukaan identiteettejä luodaan vuorovaikutuksessa toisten kanssa ja suhteessa toisiinsa. Asemoinnin teoria sopii oivallisesti jälkimmäiseen identiteettien ajatukseen. (Hyvärinen ym. 2019, 8.) Montonen (2014, 54) kuvaa positioinnin van Langenhoven ja Harrén määrittelyn avulla, jossa se nähdään sosiaaliselle konstruktionismille

ja diskursiiviselle maailmankuvalle perustuvana lähestymistapana. Positioinnin käsite nähdään tutumman roolin käsitteen dynaamisempina vaihtoehtona. Se voidaan ymmärtää henkilökohtaisten tarinoiden diskursiivisena rakentamisena, joka tekee henkilön toiminnasta ymmärrettävää. (van Langenhove & Harré 1999, 14, 16.)

Identiteetti voidaan käsittää prosessina, joka on jatkuvan muutoksen tilassa ja joka saa merkityksensä ja vakautensa konteksti- ja tilannekohtaisesti. Elämme nykypäivänä jälkimodernissa yhteiskunnassa, jossa yhteiskunnallinen muutos näyttäytyy vakiintuneiden rakenteiden, rutiinien ja käytänteiden murentumisena, mutta ilmenee myös toimijoiden identiteettiä hajottavina voimina. Aikaisemmin taas esimerkiksi ikää, sukupuolta ja luokkaa on usein tarkasteltu aineiston ulkopuolisina selittävinä tekijöinä, taustamuuttujina. Näiden on oletettu vaikuttavan kausaalisesti siihen, keitä olemme ja miten käyttäydymme. (Törrönen 2010, 151.) Hännisen (1999, 60) mukaan sosiaalisessa identiteetissä taas kyse on niistä minäesityksistä, joita tuotamme vuorovaikutustilanteissa. Tämän vuoksi identiteetit ovat vaihtelevia ja erilaisia identiteettejä saatetaan tuottaa jopa saman vuorovaikutustilanteen sisällä. Koska viime aikoina kirjallisuudessa on korostettu identiteettien olevan jotain, mitä tehdään, todennetaan ja muunnellaan tilanteisesti, juuri asemoinnin teoria mahdollistaa vaiheittain etenevän empiirisen analyysin (Hyvärinen ym. 2019, 21). Tutkimuksessani identiteetti nähdään jonain, mitä haastateltavat rakentavat ja neuvottelevat jatkuvasti eri positioiden kautta. Näin ollen kiinnostuksen kohteena on muun muassa se, miten haastateltavat neuvottelevat työllistettävyyttään työelämän alkutaipaleella.

Positiointi tapahtuu aina suhteessa muihin positioihin (Montonen 2014, 55), mutta ne eivät aina ole kielellistä, vaan kerronnan avulla tuotetut sosiaaliset maailmat tuovat kaksisuuntaisen asemoinnin perustilanteeseen kolmannen osapuolen, joka määrittyy poissaolonsa kautta. Tästä esimerkkinä voidaan pitää työpaikan kahvipöytäkeskustelua, jossa saatetaan arvostella esihenkilöä. Tällöin kertojat asemoivat itsensä oikeutetuksi arvostelemaan, sekä kokevat kanssakeskustelijat riittävän lojaaleiksi tietyntyylliselle puheelle. Samalla varmistetaan, ettei ulkopuolinen esihenkilö tai hänen läheisensä kuule puheita. Tapa, jolla ulkopuolisia käsitellään, kertoo paljon siitä, millainen kertoja on ja minkälaisiksi hän kokee kuulijat. (Pöysä 2010, 128.) Bambergin luoman teorian keskiössä on kerronnallinen asemointi, joka toimii erottavana tekijänä tarinan ja kerronnan tasojen välillä (Hyvärinen ym. 2019, 9).

Kertomus

Kertomuksen käsitteellä viitataan tarinan esitykseen merkkien, kuten kielen muodossa. Yksi kertomus voidaan tulkita monella tavalla, sillä se voi sisältää lukuisia eri tarinoita. (Hänninen 1999, 20.) Narratiivisessa positiointianalyysissä kertomukset nähdään sosiaalisesti, historiallisesti ja paikallisesti rakentuneiksi, ei suinkaan tapahtumien suoriksi representaatioiksi. Tavoitteena on kertomusten tulkinta sosiaalisena toimintana niissä kulttuurisissa konteksteissa, joissa niistä puhutaan. Ne koostuvat keskustelun vuorovaikutustilanteesta, kerronnan ympäröivästä sosiaalisesta ympäristöstä ja tarjolla olevista kulttuurisista mallitarinoista. Keskustelun kuluessa muodostuu juoni, jossa osallistujat rakentavat omia positioitaan hyväksyessään, vastustaessaan tai muokatessaan tarjoutuvia positioita. Yksilön toimijuuteen vaikuttavat niin menneisyyden tapahtumat kuin tulevaisuudessa havaitut mahdollisuudet. (Mutanen & Siivonen 2016, 85–86.) Kun ihmiset toimijoina positioivat itseään, tulevat he samalla positioiduksi. Näin ollen erilaiset sosiokulttuuriset rajoitteet näyttävät asettavan yksilön aina jo johonkin tiettyyn asemaan. (Bamberg 2011, 10.)

4.2.2 Pienet kertomukset

Pienet kertomukset toimivat ikään kuin sateenvarjona, pitäen sisällään joukon aliedustettuja kerrontatoimintoja. Tällaisia ovat muun muassa kerronnat meneillään olevista tai hypoteettisista tapahtumista ja jaetuista kokemuksista, mutta myös viittaukset aiempiin kertomuksiin, kertomusten lykkäykset tai kertomatta jättämiset. Nämä jäävät helposti huomiotta suurten kertomusten tieltä etenkin, mikäli materiaalia tarkastellaan ainoastaan analyttisten linssien läpi. Tällöin saatetaan ottaa prototyypiksi vain nämä ”suuret tarinat”, joista analyttisen sanaston on tarkoitus nousta. Pienet kertomukset taas heijastelevat epäsuorasti vuorovaikutteisesta sitoutumisesta vuorovaikuttajien välillä, vaikka se ei ulkopuolisille näyttäytyisikään. Kiinnostuksen kohteena on se, miten ihmiset käyttävät sitä interaktiivisessa toiminnassa rakentaakseen käsityksen siitä, keitä he ovat, kun taas suurten kertomusten tutkimus pyrkii analysoimaan tarinoita esityksinä maailmasta ja identiteeteistä. (Bamberg & Georgakopoulou 2008, 381–382.) Hänninen (1999, 57) huomauttaa, että kaikkea ei myöskään välttämättä haluta tai voida pukea julkiseksi kertomukseksi. Yleensä esimerkiksi kaikkein herkimmät muistot, pyhimät kokemukset ja suurimmat unelmat saatetaan pitää yksityisinä.

Mutanen ja Siivonen (2016) määrittelevät pienet kertomukset Georgakopouloun ja Goutsosin tapaan kerronnaksi, jossa kuvataan tietynlainen muutos asiantilassa, sekä kertojan esittämä moraalinen arvio siitä. Tällöin moraalinen arvio toimii yhdistävänä tekijänä kerronnan ja kokemuksen välillä. Pienten kertomusten lähestymistavassa kerronta siis nähdään sosiaalisena käytäntönä ja toimintana, suurten kertomusten tutkimuksen vastakohtana. (Mutanen & Siivonen 2016, 85.) Bamberg ja Georgakopoulou (2008, 379–380) kuvaavat vuorovaikutuksessa esiintyviä pieniä kertomuksia osallistumispaikoiksi, joissa identiteettiä harjoitellaan ja testataan jatkuvasti. Tämä toistuva sitoutuminen ”identiteettityöhön” jokapäiväisissä käytännöissä johtaa käsitykseen siitä, keitä me olemme.

Bambergin asemoinnin tasot ovat tiivistetysti seuraavanlaiset:

1. Tarinamaailman taso. Miten toimijat asemoidaan suhteessa toisiinsa? (Hyvärinen ym. 2019, 9.)
2. Kerronnan ja vuorovaikutuksen taso. Miten kertojat asemoivat ja myös asemoituvat vuorovaikutuksellisesti kertomistilanteessa? (Hyvärinen ym. 2019, 9.)
3. Asemointi suhteessa normatiivisiin diskursseihin kysymyksen ”*Kuka minä olen?*” avulla (Hyvärinen ym. 2019, 9). Kolmannen tason voi myös mieltää kulttuuristen mallitarinoiden tasona, jolloin analysoidaan kertojan positiota suhteessa kulttuurisiin mallitarinoin (Hänninen 1999, 50; Mutanen & Siivonen 2016, 85).

Vuorovaikutustilanteissa ihmiset positioivat jatkuvasti itseään ja toisiaan. On tärkeää huomata, että tehdessään niin ihmiset ”tuottavat” itseään ja toisiaan tilannekohtaisesti. Positioituminen tapahtuu kolmella eri tasolla, joita voi tarkastella esiteltyjen kysymysten avulla. Ensimmäistä tasoa voi pohtia kysymällä ”*Miten henkilöt asemoituvat suhteessa toisiinsa eri tilanteissa?*”. Tällä tasolla pyritään analysoimaan, miten henkilöt rakentuvat esimerkiksi päähenkilöiksi, vastustajiksi tai uhreiksi. Tarkoituksena on siis muodostaa kielellisten keinojen avulla käsitys toimijoista, uhreista, muiden armoilla olevista tai esimerkiksi tuurin ja henkilökohtaisten piirteiden ansiosta menestyneistä. (Bamberg 1997, 336–337.) Ensimmäisen tason analyysillä voidaan siis vastata kysymyksiin, ”*Mistä pieni kertomus kertoo?*”, sekä ”*Keitä hahmot ovat ja miksi heidät on positioitu kyseisellä tavalla?*” (Watson 2007, 374). Yksinkertaistaen Barkhuizenin (2010, 284) sanoin, kiinnostus kohdistuu kertomuksen sisältöön, hahmoihin ja miten ne linkittyvät toisiinsa.

Toista tasoa taas voidaan pohtia kysymällä ”*Miten kertoja positioi itsensä suhteessa yleisöön?*”. Pyrkimyksenä on analysoida keskustelutavalle ominaisia kielellisiä keinoja, joiden avulla kertoja saattaa esimerkiksi syyttää muita tai keksiä tekosyitä tapahtumille. (Bamberg 1997, 337.) Tällä tasolla pohditaan vuorovaikutuksen merkityksiä, sekä kertojan pyrkimyksiä kertomuksen suhteen. Toisen tason analyysin avulla on mahdollista vastata kysymyksiin ”*Miksi kertomus kerrotaan tällä tavalla*”, sekä ”*Miksi tässä ja miksi nyt?*”. (Watson 2007, 374.)

Viimeistä tasoa analysoidaan kysymällä, ”*Miten kertojat asemoivat itsensä?*”. Sen avulla pohditaan, miten kieltä käytetään esittämään väitteitä, joita kertoja pitää tosina. Kertoja saattaa pohtia, miten haluaa tulla ymmärretyksi kuuntelijoiden parissa ja muodostaa yleisen käsityksen siitä, kuka hän on. (Bamberg 1997, 337.) Tällä viimeisellä analyysin tasolla tarjotaan vastaus kysymykseen ”*Kuka minä olen suhteessa siihen, mitä yhteiskunta minulta odottaa?*” (Watson 2007, 374).

On hyvä pitää mielessä, ettei haastattelu ole pelkkää neutraalia tiedonsiirtoa, vaan osalliset pyrkivät usein luomaan pätevän ja hyväksyttävän vaikutelman itsestään (Hyvärinen 2017, 15).

Koulutususkon ja työllistettävyyden mallitarinoita

Kulttuurisia mallitarinoita on yhteiskunnassamme runsaasti ja ne toimivat eräänlaisina käyttäytymisen ja toimimisen ihanteina. Hänninen (1999, 50) sekä Mutanen ja Siivonen (2016, 85) ymmärtävät ne yhteiskunnassamme vallalla oleviksi käsityksiksi ympäröivästä todellisuudesta, sekä yksilöiden malleiksi siitä, miten olisi suotavaa toimia tietyssä kulttuurissa. Tänä päivänä korostuu yksilön vastuuta korostava mallitarina (Mutanen & Siivonen 2016, 95), joka linkittyy Komulaisen ja kumppaneiden (2015, 147) tarjoamaan käsitykseen yksilötason työllistettävyydestä. Tässä tutkimuksessa kulttuurisia mallitarinoita ovat työllistettävyys sekä koulutususkon, joihin nähden tarkastelen yksilöiden positioitumista. Koulutususkon ja työllistettävyyden mallitarinat aiheuttavat jännitteisyyttä, sillä työllistettävyyden mallitarina on tullut osittain aiemmin vahvana olleen koulutususkon rinnalle ja osittain jopa sen korvaajaksi. Tutkimuksessa puhuttaessa kulttuurisista mallitarinoista viitataan ainoastaan yllä mainittuihin mallitarinoihin, vaikka niitä olisi enemmänkin löydettävissä aineistosta.

5 Tutkielman toteutus

Tutkielmani tarkoituksena on tarkastella työläistäustaisten vastavalmistuneiden naisten kokemuksia työllistettävyydestä työuran alkutaipaleella. Olen erityisesti kiinnostunut taustan kokemuksista suhteessa työssä pärjäämisen kokemuksiin, ja tutkimuskysymysten lopulliseksi muodoksi asettuivat seuraavat kolme kysymystä:

1. Miten työläistäuetaiset nuoret naiset asemoituvat suhteessa työllistettävyyteen?
2. Miten he neuvottelevat omaa luokkataustaansa suhteessa työllistettävyyteen?
3. Miten he tulkitsevat koulutuksen merkitystä suhteessa työllistettävyyteen?

5.1 Aineisto

Tutkimuksen aineistona käytin HighEmploy-hanketta varten kerättyjä haastatteluaineistoja. HighEmploy on Suomen Akatemian rahoittama vuosina 2018–2022 toteutettu hanke, jossa selvitettiin yliopistosta ja ammattikorkeakoulusta valmistuneiden työllistettävyyttä ja asemoitumista työmarkkinoilla. Kiinnostuksen kohteena oli myös valmistuneiden työelämäpolut sekä sosiaalinen asemoituminen suhteessa työllistettävyyteen. (HighEmploy 2018–2022.) Tutkimusta varten haastateltiin yhteensä 76 liiketalouden ja hallinnon korkeakoulututkinnon suorittanutta ja haastateltavat opiskelivat neljässä eri yliopistossa ja kahdessa ammattikorkeakoulussa Suomessa. Ensimmäiset haastattelut toteutettiin vuonna 2019 ja osan haastateltavista (44) kanssa seurantahaastattelut vuonna 2020. (Korhonen ym. 2022a, 4.)

HighEmploy hankkeen haastatteluissa käsiteltiin muun muassa osallistujien koulutus- ja työuria, kokemuksia opinnoista, työllistymistä ja työelämää, sen hetkistä elämäntilannetta sekä tulevaisuuden suunnitelmia. Haastattelut kestivät 1,5–3 tuntia ja ne toteutettiin puhelimitse, kasvokkain tai videoneuvotteluina. Ne nauhoitettiin, kirjoitettiin puhtaaksi ja pseudonymisoitiin. (Korhonen ym. 2022a, 4.) Luonteeltaan haastattelut olivat narratiivisia elämänhistoriallisia haastatteluja (Siivonen ym. 2023b, 344).

En itse ollut mukana hankkeessa, vaan hyödynsin sitä varten kerättyä aineistoa omassa tutkimuksessani. Tutkimukseni aineistoa rajasin niin, että analyysin kohteeksi valitut ovat itsensä työläistäuetaisiksi määritteleviä, joilla ei ole aikaisempaa ammattiin valmistavaa tutkintoa tai korkeakoulututkintoa ja jotka suorittivat tutkintonsa yliopistossa. Lisäksi rajasin tutkimuksen koskemaan vain naispuolisia haastateltavia. Näiden ehtojen perusteella

tutkimukseeni valikoitui seitsemän haastattelua, joiden määrä oli 322 litteroitua sivua. Olen kerännyt taulukkoon (Taulukko 1) perustiedot tutkimukseeni valikoiduista yksilöistä.

Nimi	Anita	Meeri	Birgitta	Rebecca	Tea	Jenny	Juulia
Ikä	25	26	26	26	27	23	28
Työ-tilanne	Apulais-kontrolleri	Opiskelija	Kontrolleri	Kampanja-asiantuntija	Laskenta-asiantuntija	Projekti-päällikkö	Henkilöstö-muutos-valmentaja

Taulukko 1 Haastateltavat

Minua kiinnosti tutkia erityisesti kauppakorkeakoulun opiskelijoita, sillä eri tutkimusten kuten Norin (2011, 221–222) mukaan kaikkiin Suomen kauppakorkeakouluihin haetaan opiskelemaan korkeista lähtökohdista niin perityn kuin hankitun aseman mukaan. Lisäksi liiketalouden tutkinto on eräänlainen symboli uusliberalistiselle työllistettävyyden ihanteelle, sillä sen avulla pyritään valmistamaan opiskelijat yritteliäiksi yksilöiksi (Korhonen ym. 2022a, 5). Tämän vuoksi rajasin tutkimuksen koskemaan ainoastaan työläistaustaisia, joille kauppakorkeakoulu ei välttämättä näyttäyty luonnostaan ensimmäisenä vaihtoehtona. Kyseisessä aineistossa on käsitelty paljon työllistettävyyteen, kykyminään, luokkaan, koulutuksen merkitykseen ja sukupuoleen liittyviä teemoja, joten ne tarjosivat hyvän pohjan tutkimuskysymyksilleni.

Määrittelen luokkataustan tutkimuksessa sosiaalisena ja kulttuurisena kysymyksenä, joka liittyy resursseihin, mutta johon vaikuttaa voimakkaasti myös eletty ja koettu puoli (Käyhkö 2015, 447). Kaikki seitsemän tutkimukseen osallistunutta yksilöä valikoituivat juuri sen vuoksi, että heidän luokkataustansa ei määrittynyt ainoastaan objektiivisesti (Erola 2010b, 43), vaan myös heidän oman määrittelyn ja kokemuksen pohjalta. Näin ollen esimerkiksi sellaiset yksilöt, jotka muilta osin täyttivät työläistaustaisuuden, mutta eivät itse puhuneet siitä tai kokeneet olevansa työläistaustaisia, jätin tutkimuksen ulkopuolelle. Valikoituneet haastateltavat kokivat tulevansa työläistaustaisista lähtökohdista muun muassa kertoessaan vanhempien työskentelevän suorittavan tason työtehtävien parissa ja korkeakoulutuksen olevan harvinaisuus omassa suvussa. Lisäksi he saattoivat tunnistaa hyvin erilaisia vapaa-ajan viettotapoja tai suhtautumistapoja suhteessa akateemisuuteen omassa kotimaailmassaan verrattuna opiskelukavereihin, joiden lähtökohdat olivat keskiluokkaiset.

5.2 Analyysiprosessi

Tässä luvussa kuvaan analyysin eri vaiheet ja sen etenemisen. Koska käytin analyysissa materiaalia, joka oli kerätty osaksi suurempaa tutkimushanketta, olivat haastattelut tehty ja

kirjoitettu valmiiksi anonymisoituun muotoon. Analysoin aineiston narratiivisen positiointianalyysin avulla, joka edellyttää kielenkäytön yksityiskohtaista lukemista. Tämän vuoksi myös aineiston koko (7 haastattelua) oli riittävä. Tarkoituksena ei kuitenkaan ollut löytää yleistettäviä tosiasioita, vaan kuvata tutkimuksen kohteena olevien kokemuksia aihepiiristä. (Korhonen ym. 2022a, 5.)

Yhteiskuntaluokka ja sukupuoli toimivat lähtökohtana tutkimukseni tekemiselle, joiden kautta lähdin tutustumaan niiden ympärillä käytävään keskusteluun. Ennen kirjoittamisen aloittamista luin siis runsaasti aihepiiriin liittyviä tutkimuksia ja kirjallisuutta, joiden avulla teoreettinen viitekehys alkoi muodostua. Käytin teoriaosuuden kirjoittamiseen runsaasti aikaa, sillä tutkimuksessani on useita käsitteitä, kuten työllistettävyys, koulutususko, kykyminuus sekä Bourdieun pääomateoria, joiden syvälinen ymmärrys mahdollisti myös kattavan ja hienosyisen aineiston analysoinnin.

Teoriaosuuden kirjoittamisen jälkeen perehdyin perusteellisesti narratiiviseen positiointianalyysiin, sillä se ei ollut itselleni entuudestaan tuttu, eikä kyseinen metodi ole aivan yksinkertainen. Metodiin riittävästi perehdyttyäni aloitin valikoitujen haastattelujen lukemisen yksi kerrallaan. Luin kaikki haastattelut kokonaisuudessaan läpi kaksi kertaa, jotta sain riittävän kattavan yleiskäsityksen tutkimuksen kohteena olevista henkilöistä. Lukiessani materiaaleja toista kertaa läpi, tein samalla tutkimukseni kannalta kiinnostavista kohdista muistiinpanoja marginaaleihin. Lisäksi tein jokaisesta haastateltavasta lyhyet kirjalliset tiivistelmät kattavan käsityksen saavuttamiseksi. Tiivistelmiin sisältyi taustatiedot haastateltavista sekä heidän koulutuspoluistaan, työtilanteestaan, perheen suhtautumisesta koulutukseen, pääomien hyödyntämisestä, luokkataustasta, työllistettävyuden rakentamisesta sekä kykyminuudesta ja koulutususkosta.

Kokonaiskuvan hahmotuttua lähdin tekemään tarkempaa lähilukua haastatteluista ja värikoodaamaan omien tutkimuskysymysteni kannalta merkityksellisiä kohtia. Tämä on edellytyksenä pienten kertomusten analyysissä keskittyttäessä vuorovaikutuksessa esiintyviin pieniin kertomuksiin, joissa identiteettiä rakennetaan ja testataan (Bamberg & Georgakopoulou 2008, 379–380). Puheen ilmaisulla on myös suuri merkitys ja esimerkiksi analysoimissani haastatteluissa toisinaan käytetty passiivinen rakenne hämärtää Mildorfin (2006, 163) mukaan toisinaan sisällön alkuperää tehden siitä ”yleistä” tietoa, johon kuulijoiden on helpompi samaistua. Tutkimuskysymykset myös muuttuivat analyysin ja teoreettisen viitekehysten edetessä.

Värikoodauksen perusteella sain poimittua haastatteluista kohdat, joissa käsiteltiin työllistettävyyttä, koulutususkoa sekä luokkaan liittyviä kokemuksia. Yleisesti haastateltavat arvioivat, ettei taustalla ollut minkäänlaista merkitystä heidän koulutukseensa tai työmarkkinamenestykseen. Kuitenkin tarkemmalla lähiluvulla oli huomattavissa, että esimerkiksi keskiluokkaisista perhetaustoista tulevien verkostoja pidettiin epäoikeudenmukaisena etuna, johon itsellä ei ollut pääsyä. Aineistosta oli luettavissa erilaisia positioita, sekä ristiriitaisuuksia, jotka Hyvärisen ja kumppaneiden (2019, 14) mukaan saattavat kertoa siitä, että aineisto on täynnä rikkaita pieniä kertomuksia.

Löydettyäni parhaiten tutkimuksen kannalta merkittäviä teemoja kuvastavat pienet kertomukset haastatteluista värikoodauksen avulla, alkoi aineistosta hahmottua selkeästi toistuvia positioita. Saman aikaisesti perehdyin vielä syvällisemmin tutkimuskirjallisuuteen, joka siis osittain limittyi analyysin kanssa. Toistuvien positioiden avulla tunnistin, että haastateltavat jakautuivat kahteen eri ryhmään sen perusteella, miten he asemoituivat työllistettävyyden ideaaliin, miten he hyödynsivät eri pääomia työelämän alkutaipaleella ja miten he kertoivat koulutususkonsa muuttuneen tai säilyneen yliopisto-opintojen aikana. Nimitän näitä kahta ryhmää *Pääomien kartuttajiksi* sekä *Koulutususkollisiksi*. Analyysissä osoitan, miten *Pääomien kartuttajat* rakentavat työllistettävän, pääomia hyödyntävän yrittäjämäisen työntekijän ideaalia, johon he myös itse asemoituvat. *Koulutususkolliset* sen sijaan korostavat enemmän virallisia työnhakureittejä, eivät ilmaise hyödyntäneensä yhtä paljon pääomia ja kertovat vahvasta koulutususkosta vielä yliopisto-opintojensa aikana.

5.3 Tutkimuksen eettisyys

Narratiivisen tutkimusotteen ominaispiirteenä on alusta asti ollut eettisyyden voimakas korostaminen (Hänninen 2008, 123). Käsitellenkin tässä luvussa tarkemmin eettisyyden huomioimista tutkimuksessani kokonaisvaltaisesti, sen aineistossa ja analysoinnissa.

Eurooppalaisen tutkimuseettisen viitekehyksen mukaan hyvän tieteellisen käytännön periaatteet ovat luotettavuus, rehellisyys, arvostus sekä vastuunkanto. Käytäntö koostuu monelle tieteelliselle toiminnan alueelle jakautuvista menettelytavoista. Menettelytapoja ovat toimintaympäristö, koulutus, ohjaus ja mentorointi, tieteellisen työn tekeminen, eettisyys ja ennakointi, tutkimusaineistojen käsittely ja hallinta, yhteistyö, tekijyys, julkaiseminen ja viestintä sekä asiantuntija- ja arviointitehtävät. (Keiski ym. 2023, 11.)

Eettisyys ja ennakointi edellyttävät tarvittavien lupien, suostumusten sekä ennakkoarvioinnin teettämistä ennen tutkimusaineiston keräämistä. Se edellyttää oman tieteenalan sääntöjen ja ohjeistusten sekä HTK-ohjetta noudattavaa toimintaa, eikä se saa vaarantaa tutkijoiden tai tutkittavien terveyttä ja turvallisuutta. Rahoituslähteet ja muut sidonnaisuudet on ilmoitettava tieteellisen tutkinnan kumppaneille ja kohteille. Lisäksi on osoitettava arvostusta työkavereita, tieteellisen toiminnan osapuolia, tutkittavia, yhteiskuntaa, ekosysteemejä, ympäristöä ja kulttuuriperintöä kohtaan. (Keiski ym. 2023, 13.) HighEmploy hanke on saanut Itä-Suomen yliopiston tutkimuseettiseltä toimikunnalta eettisen hyväksynnän (Mutanen ym. 2023, 319) ja käytössäni oli ainoastaan pseudonymisoidut haastattelut. Haastatteluista ei käy ilmi nimi tai organisaatio, joissa he työskentelevät. Olen siis käsitellyt haastateltavien tietoja ainoastaan nimettömänä, eivätkä muut henkilöt ole nähneet aineistoa. Aineiston analysoinnin jälkeen hävitin aineiston koneeltani turvallisesti.

Hänninen (2008, 123) nostaa esille ihmistutkimuksen merkittäviä eettisiä vaatimuksia, joita ovat osallistuvien vapaa, informoitu suostumus, tiedon luottamuksellisuus ja raportoinnin anonymisyys, tutkittavan harhaanjohtamisen välttäminen sekä se, ettei tutkimus saa vahingoittaa tutkittavia. Pohdin runsaasti tutkimukseni eettisyyttä etenkin riittävän anonymiteetin saavuttamisen osalta, vaikka itselläni oli käytössä ainoastaan anonymisoidut haastattelut. Anonymiteetin osalta tein tutkimuksen tekemisen aikana ratkaisun, jossa poistin pienet tiivistelmät haastateltavista ja korvasin ne taulukolla (Taulukko 1). Tämä mahdollisti tarvittavien tietojen tarjoamisen hyvin tiiviissä muodossa, jolloin myös tunnistettavuuden riski laski huomattavasti.

Hänninen (2008, 130) nostaa myös esille narratiivisen tutkimuksen tutkijan kaksoisroolin, jossa haastatteluhetkellä hän on empaattinen ja ymmärtäväinen kuuntelija, ikään kuin ystävä. Analysoitaessa materiaalia pyritään kuitenkin tekemään yleistyksiä, jolloin rooli haastateltavaan nähden muuttuu. Kertomus on myös aina jonkun tulkinta kertojan kertomuksesta, mutta tärkeintä Hännisen (2008, 131) mukaan on olla tietoinen riskeistä sekä pyrkiä minimoimaan ne, eikä kyseenalaistaa tutkittavien tarinoiden arvoa. Vaikkakin tutkimukseni piirteisiin kuuluu hienovaraisen neuvottelun analysointi, joka on nähtävissä pienissä kertomuksissa, haluan korostaa analyysini olevan ainoastaan yhdenlainen tulkinta haastateltavien kertomuksista. Näin ollen tulkintani voidaan haastaa toisilla tulkinnoilla (Hänninen 2008, 132). Myös kahden ryhmän, *Pääomien kartuttajat* ja *Koulutususkolliset* muodostaminen auttoi mielestäni ryhmien sisällä yhdistävien tekijöiden löytämisessä sen

sijaan, että olisin keskittynyt luomaan yksittäisistä henkilöistä liian pitkälle meneviä tulkintoja.

Hyvärinen ja kumppanit (2019, 11) ilmaisevat, miten analysoidessa tulisi hyödyntää äänen kuuntelua, ilmeitä, eleitä, sekä vuorovaikutustilannetta kokonaisuudessaan. Käyttäessäni valmiiksi litteroitua aineistoa, en valitettavasti voinut kiinnittää huomiota vuorovaikutustilanteeseen, ääneen, ilmeisiin ja eleisiin. Analyysi nojaakin täysin litteroituun aineistoon. Hänninen (2008, 129) huomauttaa, että litteroidulla tekstillä on suuri merkitys siihen, miten haastateltavan puhe ja ajattelu näyttäytyvät tekstissä. Tutkimusaineiston litteroituihin haastatteluihin oli kuitenkin kirjoitettu myös naurahdukset, huokaukset ja pidemmät pohdinnat, jotka avarsivat ymmärrystäni haastattelutilanteesta sekä haastateltavien mielenmaisemista. Näin ollen koen päässeeni hieman lähemmäksi haastattelutilannetta.

6 Tulokset

Olen koennut tutkimukseni tulokset tähän lukuun. Tarkastelin haastateltavien asemoitumista työllistettävyyteen, miten he rakentavat luokkataustaansa suhteessa siihen, sekä miten he tulkitsevat koulutuksen merkitystä suhteessa työllistettävyyteen. Niiden perusteella analyysiini rakentui kaksi tunnistettavissa olevaa tarinalinjaa, *Pääomien kartuttajat* sekä *Koulutususkolliset*. Olen koennut alla olevaan taulukkoon piirteet, joiden perusteella jaottelin pienet kertomukset näihin ryhmiin. Käsittelen jokaista teemaa vielä tarkemmin seuraavissa luvuissa.

Ryhmä	Koulutususko	Työllistettävyys	Kykyminä	Sosiaalinen pääoma	Kulttuurinen pääoma
Pääomien kartuttajat	Heikentynyt yliopiston kontekstissa	Myönteinen suhtautuminen ja asemoituminen työllistettävyyden mallitarinaan	Yrittäjämäinen kykyminä	Myönteinen suhtautuminen verkostoihin ja niiden kartuttamiseen	Kulttuurisen sopivuuden merkityksen korostaminen
Koulutususkolliset	Voimakas koulutususko yliopiston kontekstissa	Työllistettävyyden mallitarinan tunnistaminen, mutta ei asemoituminen	Akateeminen kykyminä	Kyvyttömyys tai haluttomuus luoda ja hyödyntää verkostoja	Tunnistetaan merkitys, mutta ei pyritä kehittämään

Taulukko 2 Tarinalinjat

Analyysini on jaettu kahteen alalukuun, joissa käsittelen erikseen molemmat ryhmät, Pääomien kartuttajat ja Koulutususkolliset. Ryhmän analyysi alkaa aina kolmannelta tutkimuskysymyksestä, jossa analysoin sitä, miten haastateltavat tulkitsivat koulutuksen merkitystä suhteessa työllistettävyyteen. Yleisesti koulutususko on haastateltavien puheissa vahvaa etenkin nuoruudessa ja luottamus sen ostovoimaan korkea. Koulutuksellisista taustoista, sekä sen merkityksestä puhuttaessa jokainen seitsemästä haastateltavasta ilmaisee olleensa erittäin hyvä koulussa lapsena ja nauttineensa opiskelusta. Täten myös koulutususko on verrattain voimakasta. Pienissä kertomuksissa he positioivat itsensä akateemisesti kyvykkäiksi oppijoiksi, jotka menestyvät hyvin koulussa. Lähipiiri asemoi haastateltavat jopa muita älykkäämmiksi ja on näin vahvistanut kyvykkään, akateemisesti lahjakkaan identiteetin muodostumista. Lisäksi koulutuslaitokselta saadut kannustimet, kuten stipendit ja kiitokset

positioivat heitä aktiivisiksi ja itsenäisiksi toimijoiksi, jotka ovat yhteiskunnan silmissä akateemisesti kyvykkäitä.

Kuitenkin yliopistoon tultaessa naisten kertomukset jakautuvat sen suhteen, miten he asemoituvat suhteessa koulutuksen merkitykseen työllistettävyyden näkökulmasta. Pääomien kartuttajat, vaikkakin uskovat edelleen koulutukseen yliopiston kontekstissa, tunnistavat kuitenkin tarpeen kerryttää myös muita pääomia työllistettävyyden maksimoimiseksi. Koulutususkolliset sen sijaan arvostavat edelleen yliopisto-opintojen aikana koulutusta ja sen ostovoimaa sekä korostavat korkeakoulututkimuksen ja arvosanojen merkitystä.

Ryhmiä analyysin toisessa osassa tarkastelin työllistettävyyden mallitarinaa, sekä haastateltavien positioitumista siihen. Vastasin ensimmäiseen ja toiseen tutkimuskysymykseen, joissa tarkasteltiin työläistaustaisten naisten asemoitumista suhteessa työllistettävyyteen, sekä miten he neuvottelevat omaa luokkataustaansa suhteessa siihen. Ryhmistä Pääomien kartuttajat korostavat yrittäjämäisten kykyjen merkitystä sekä verkostoja työllistettävyyden parantamiseksi. Koulutususkolliset sen sijaan korostavat enemmän tutkintoja, akateemista kyvykkyyttä sekä virallisia reittejä työllistettävyyden kannalta.

Koulutususkon ja työllistettävyyden mallitarinat kulkivat käsi kädessä ja tunnistinkin, että Koulutususkolliset korostivat myös työllistettävyydestä puhuttaessa virallisia reittejä ja tutkintojen merkitystä. Heidän vahva koulutususkonsa siis ohjasi myös aikuisuudessa heidän asemoitumistaan työllistettävyyteen. Sen sijaan Pääomien kartuttajat korostivat myös työllistettävyyden kannalta enemmän yrittäjämäisiä kykyjä, ja verkostojen luomisen merkitystä. Heidän koulutususkonsa myös laski opintojen aikana jonkin verran.

Huomionarvoista kuitenkin on, etteivät ryhmien jaottelut ole tarkkarajaisia niin, että yksilö voisi kuulua vain toiseen ryhmistä. Monien haastateltavien puheet ilmaisivat ristiriitaista asemoitumista suhteessa työllistettävyyden ideaaleihin ja näin ollen haastateltavat saattoivat jakautua eri ryhmiin sen suhteen, miten asemoituivat eri kertomuksissa.

6.1 Pääomien kartuttajat

Tässä luvussa käsittelen Pääomien kartuttajat ryhmän pieniä kertomuksia. Ryhmälle on ominaista koulutususkon lasku yliopisto-opintojen aikana sekä yrittämäisten kykyjen korostaminen työllistettävyydestä puhuttaessa. Kertomuksissa haastateltavat käyttävät kerronnan resurssina työllistettävyyden mallitarinaa asemoitumalla yrittäjämäisiä kykyjä sisäistäneiksi työllistettäviksi yksilöiksi.

6.1.1 Työllistettävyyden pohjan rakentaminen

Pääomien kartuttajille, kuten Koulutususkollisillekin on ominaista voimakas koulutususkopalaisuudessa ja nuoruudessa. He kertovat saaneensa hyväksyntää ja kannustusta akateemisesta suoriutumisestaan, joka on toiminut ikään kuin itseään ruokkivana kierteenä. Tästä esimerkkinä Tean pieni kertomus:

[...] sitte jossai vaiheessa ku oli hyvä koulussa, ni siit tuli vähä semmonen itseensä ruokkiva kierre ja semmonen osa omaa identiteettiä, minkä huomaan yhä niinku työelämässäki että. Sitä hakee sitä sellast hyvää suoriutumista ja kiitosta, siihen on jääny ehkä siellä ala-asteella koukuun kun on saanu, saanu hyviä numeroita ja, ja just kokeista tuloksia niin. Nii kyl sen saman huomaa, sen sellasen mielihyvän tunteen, et se tulee sit ku tekee työnsä hyvin ja saa, saa kiitosta ni. -Tea

Yllä olevasta esimerkiksi käy ilmi, että Tea positioi nuoren itsensä akateemisesti lahjakkaaksi oppilaaksi, mitä hän perustelee hyvillä arvosanoilla ja muilta saamallaan hyväksynnällä. Hän rakentaa jatkuvuutta nuoren ja nykyisen minän välille kertoessaan jo nuoruudessa muodostuneen ahkeruuden ja lahjakkuuden mahdollistaneen hyvän suoriutumisen ja kiitoksen muilta. Tea rakentaa itsestään kuvaa akateemisesti lahjakkaana yksilönä.

Juulia rakentaa itsestään kuvaa akateemisesti ja erityisesti matemaattisesti lahjakkaana oppilaana:

Tota, no ehkä se, että on tykännyt aina koulusta, ja muistan että on ollut aina aika kilpailuhaluinen, että vaikka koulussa ihan ala-asteella jo sitä luokan parasta matemaattispoikaa vastaan kyllä tykkäsin vähän kilpailla, et kumpi tekee nopeammin tehtävät ja muistan että sain monta kertaa stipendit, et se tavallaan ehkä muovasi sellaista itsevarmuutta siihen, että koulutuksessa kyllä pärjää, että ei tullut sellaista oloa, että ei pärjäisi. -Juulia

Pienessä kertomuksessa henkilöahmoina ovat Juulia päähenkilönä, luokan ”paras matemaattispoika” vastustajana sekä koulun opettajat. Hän korostaa kyvykkyyttään suhteessa luokan akateemisesti lahjakkaimpaan oppilaaseen ja perustelee tätä saamallaan stipendeillä. Juulia positioi vastustajan pojaksi ja matemaattisesti lahjakkaaksi kilpakumppanikseen. Hän esittää itsensä matemaattisesti lahjakkaaksi, mikä liitetään tyypillisesti maskuliiniseen, synnynnäiseen älykkyyteen (Siivonen 2013, 507).

Myös Juulia perustelee lahjakkuuttaan ulkoisilla palkinnoilla kuten stipendeillä, jotka ovat muovanneet kykyminää ja saaneet uskomaan koulutuksen merkitykseen. Hän siis hyväksyy sinnikkään, kyvykkään ja kilpailuhenkisen yksilön ihanteen, johon myös itse positioituu.

Sosiaalisen pääoman puute lapsuudessa ja nuoruudessa on luettavissa monista haastatteluista. Haastateltavat ilmaisivat perheen ja läheisten tuen olleen kannustavaa ilman erityisiä neuvoja (Burke ym. 2020, 1718), tai kuten Juulian esimerkissä, jokseenkin välinpitämätöntä ja ei-arvostavaa:

[...] kaveripiirissä on ystäviä joilla on vanhemmilla sama koulutustausta, niin sit siellä on tullut jopa sellaista, että ei vaikka yliopisto niin ei se oo ns. meille, niinkun meidän taustaisille. Et vähän puhutaan siitä tosi dissaavasti et meillä ei kuitenkaan sitä ikinä ollut, et ei tehty minkäänäköistä vastakkainasettelua et vaikka ei oltu ehkä kiinnostuneita silleen lasten koulutuksesta niin paljon, mut ei kuitenkaan asetettu siihen myöskään mitään semmosia niinkun negatiivisia mielenyhtymiä. Ja myös mistä on varsinkin nykyään tyytyväinen on se, et meitä ei ikinä millään tavalla palkittu esim. siitä koulumenestyksestä, elikkä se piti ite, se oli täysin itsestä kiinni että miten menestyit, et toki ehkä vähän jossain määrin katkerana siitä, että olisihan se kivaa ollut, että oltaisi enemmän huomioitu, varsinkin kun me isosiskonkin kanssa tosi hyvin menestyttiin, niinkun koulussa, mut sit toisaalta kyll mie uskon että se on myös vähän ajanut siihen, että haastaa ite itseensä itsensä takia, niin siihen. -Juulia

Pienessä kertomuksessa Juulian positioituminen vanhempien tuen merkitykseen on ristiriitainen ja vaihtelee jopa saman kertomuksen sisällä. Hän asemoi ystävien vanhemmat selkeästi tarinan vastustajiksi mielipiteidensä vuoksi heidän ilmaistessaan, ettei yliopisto ole tarkoitettu työläistaustaisille. Omat vanhemmat Juulia asemoi jokseenkin välinpitämättömiksi sivustaseuraajiksi, joilla ei näe olevan merkitystä häneen ja hänen siskoonsa, jotka ovat tarinan oma-aloitteisia ja itseohjautuvia päähenkilöitä.

Juulia kuitenkin syyttää kerronnan tasolla vanhempiensa välinpitämätöntä asennetta koulutuksen suhteen ja sitä, etteivät he kannustaneet kumpaakaan siskoista. Tämän jälkeen hän kuitenkin pehmittää kommenttia perustelemalla yrittäjämäisen ja ahkeran asenteensa johtuneen osittain juuri siitä, ettei ole saanut muiden apua, vaan on voinut luottaa ainoastaan omaan ahkeruuteen ja periksiantamattomaan asenteeseensa. Kertomuksessa hän muodostaa itsestään akateemisesti kyvykästä yksilöä ja positioituu koulutususkon mallitarinaan lapsuuden kertomuksissa.

Yllä oleva esimerkki kuvaa oivallisesti, miten Juulia ja monet muut haastateltavat ovat taustasta huolimatta koulumenestyksen ansiosta sisäistäneet meritokraattisen kyvykäsityksen, jossa koulutuskelpoisuus ymmärretään luonnollisten ominaisuuksien, lahjakkuuden ja ponnistelujen seurauksena (Komulainen ym. 2015, 156).

Pääomien kartuttajille, joilla ei ole lapsuudessa ollut käytettävissä muita pääomia, koulutuksellinen pääoma on saattanut muodostua ainoaksi välineeksi sosiaalisen liikkuvuuden ja menestyksen mahdollistajana. Vaikka Pääomien kartuttajat rakentavat menneisyyden itsestään akateemisesti lahjakkaan nuoren kuvaa, eroavat he Koulutususkollisista yliopiston kontekstissa. Heidän pienistä kertomuksista nousee esille, miten koulutuksen merkitys puheissa laskee samalla, kun muiden pääomien kartuttamisen merkitys korostuu. Pääomien kartuttajat rakentavat työllistettävyyttänsä sosiaalisen ja kulttuurisen pääoman kerryttämällä, jota he myös korostavat kertomuksissaan. Heidän kerronnastaan on luettavissa selkeä positioituminen oma-aloitteisiksi, aktiivisiksi ja kyvykkäiksi yksilöiksi.

Eräänlaisen yhteenkuuluvuuden tunteen kokeminen yliopisto-opinnoissa nousee esille useissa kertomuksissa ja haastateltavat ilmaisevat saaneensa heti ystäviä ja tunteneensa olonsa kotoisaksi. Reay ja kumppanit (2009, 1115) kuvaavat sitä, miten akateemisesti lahjakkaat työläistäustaiset lapset saattavat kokea ulkopuolisuuden tunnetta omassa kotiympäristössään, mutta siirryttäessä korkeakoulutuksen pariin kokemus voi tuntua kuin olisi ”vieras paratiisissa”. Tällöin yksilö kokee olevansa omiensa joukossa vaikkakin vieraassa ympäristössä. Tea kuvaa kokemustansa oivallisesti:

Joo, hyvin vahvasti koin kuuluvani joukkoo. Et ehkä kaikkein vahvimmin ku missää aiemmin, et jos, jos just, tota, peruskoulussa ja lukiossa, niin oon ollu ehkä aina semmonen vähän niinku enemmän kouluun keskittyvä ja [...] Kauppi on ollu se mis on kaikkein eniten tuntenu kuuluvansa joukkoon ja. Ja siel on sekottunu ne, tietyl taval, ehkä niinku ihmisjoukot, et ei meillä ainakaan ollu sama- tai yläasteel ja lukiossa ehkä ihmiset jakautu enemmän sellasiin omiin porukoihinsa, tietentyyliset ihmiset, mut miust tuntuu et sitte taas kauppi sekotti meitä tietyllä lailla tosi hyvin. Et esimerkiks miun puoliso on ollu lukiossa urheilija ja mie taas oon ollu niinku tämmönen kouluun keskittyvä, et me ei oltas ikinä tavattu lukiossa. Mut sitte taas kauppikses meil oli siihe kaikki mahdollisuudet. Et ku siellä ne piirit oli sitte yh- yhteiset. -Tea

Kertomuksessa Tea kuvaa mennyttä itseään akateemisesti lahjakkaana oppilaana ja tekee selvää eroa muun muassa hänenkaltaistensa ja urheilullisten ihmisten välillä. Hän kertoo yläaste- ja lukioajoista häivyttäen itsensä kertomuksesta osittain puhuessaan ”ihmisistä”, jotka jakautuivat omiin porukoihinsa. Kertomuksen alussa Tea on enemmän sivustaseuraaja, joka tekee erontekoa yksilöiden välille kiinnostuksen kohteiden mukaan. Yliopistoon tultaessa tämä kuitenkin muuttuu, ja opiskelu kauppariikossa on hänen kerronnassaan se, mikä poistaa ryhmien väliset rajat ja luo mahdollisuuden tutustua eri taustaisten ihmisten kanssa. Samalla kertomuksessa korostuu sosiaalisen pääoman ja yhteenkuuluvuuden tunteen merkitys.

Jennyn koulutususkoo käsittelevästä kertomuksesta on tulkittavissa huolettomampaa suhtautumista opiskeluun ja sen merkitykseen yliopistoon siirryttäessä. Hän kertoo haastattelussa ihmetelleensä yliopisto-opintojen helppoutta ja kiinnostuksen kohteiden siirtyneen laajemmin sosiaalisen toiminnan suuntaan:

[...] jotenki oli tosi suuri shokki se, että miten helposti sieltä sai... numerot ulos ja miten pysty meneen ihan semmosella vasemmalla kädellä [...] mä olin niinku hereillä luennoilla [...] ja tota, oikeestaan muuta en nyt koulun eteen tehnykkään, että se oli erittäin suuri paino vapaa-ajan toiminnalla ja tällä opiskelijajärjestötoiminnalla ympäri Suomen... [etsii sanoja] että nyt oman, oman, vois varmasti olla aika erilaisia vastauksia niinku luokan... luokan tähdiltä ja niiltä, jotka panosti pelkästään kouluun, mutta oli kyllä oma fokus ihan muualla, ku siellä [naurahtaa] koulukirjoissa. -Jenny

Henkilöhahmoina ovat Jenny itse, sekä kertomuksen loppupuolella esiintyvät ”luokan tähdet”. Aiemmin haastattelussa hän nostaa esille nuoruuden erinomaisen koulumenestyksen, mutta yliopiston kontekstissa tekeekin erontekoa suhteessa kiitettävästi koulussa suoriutuviin. Haastatteluhetkellä hän positioituu akateemisen menestyksen vaatimukseen eri tavalla, ja arvosanojen merkitys rakentuu puheessa vähemmän olennaisena. Jenny positioi itsensä nokkelaksi ja luonnostaan akateemisessa maailmassa menestyväksi ilmaistessaan kyvykkyyden saada hyviä arvosanoja ”vasemmalla kädellä”.

Jennyn kertomuksesta on luettavissa, että hän positioituu henkilöksi, joka panostaa vapaa-aikaan, koulun ulkopuolisiin aktiviteetteihin ja verkostoihin. Hän rakentaa eroa opiskelijoihin, jotka keskittyvät pelkästään opiskeluun ja positioi itsensä sosiaalisesti lahjakkaaksi, josta ilmaisee tyytyväisyyttä.

Aktiiviseksi ja oma-aloitteiseksi yksilöksi positioituminen on luettavissa useista haastatteluista. Tyypillistä niille on eräänlainen vastakkainasettelu oman perheen ja itsensä välille kerrottaessa olemattomasta tai vain vähäisestä perheen tuesta ja sen kautta omista saavutuksista. Esimerkkinä Tean pieni kertomus:

Mul ehkä- tosiaan kumpikaa vanhemmista ei ollu käynny mitään korkeakoulua, ja olin jo ylipäättään lukiosta valmistuessa vähän semmonen suvun musta lammas. [...] Mut, mut en voi sanoo, et ois ollu, ei miul oo suvussa ketään joka ois kauppatieteiden maisteri tai osannu kertoo yhtään mitään niistä työn sisällöstä tai muutakaa et. Tosi paljon se on ollu sitä sellast omaa mielenkiintoo ja selvittämistä ja googlettamista ja. -Tea

Menneisyyteen sijoittuvassa pienessä kertomuksessa henkilöhahmoina ovat Tean lisäksi hänen vanhempansa sekä muu suku. Hän positioi jokseenkin humoristisesti itsensä suvun

”mustaksi lampaaksi” tehden erontekoa itsensä ja muun suvun välille. Erilaisuuden muuhun sukuun nähden hän perustelee lukiota valmistumisella, jonka hän arvioi olevan harvinaista omassa suvussa. Hän kuitenkin asemoi itsensä kertomuksen päähenkilöksi, joka on aktiivinen toimija ”kaikesta huolimatta”. Tämä käy ilmi kertomuksen loppuosasta, jossa hän ilmaisee kouluttautumisen olleen oman kyvykkyyden ja kiinnostuksen tulosta. Kertomuksesta voidaan myös tulkita, että hän positioituu itseohjautuvaksi ja yrittäjämäiseksi yksilöksi.

Tämän luvun haastateltavat ilmaisevat koulutususkonsa olleen voimakasta etenkin lapsuudessa ja nuoruudessa. Koulutuksellinen pääoma menestyksen mahdollistajana nousee esille kertomuksissa, jonka vuoksi he kertovat etenkin nuoruudessa panostaneensa sen kehittämiseen voimakkaasti. He ilmaisevat pyrkineensä maksimoimaan mahdollisuutensa periksiantamattomalla ja ahkeralla asenteella sekä kehittäneensä Reayn ja kumppaneiden (2009, 1115) mukaisesti runsaasti motivaatiota, päättäväisyyttä ja resilienssiä todistaakseen akateemiset taitonsa. Koulutuksesta saatavan hyödyn maksimoimisen jälkeen he kertovat tunnistaneensa yliopistossa myös muiden pääomien merkityksen, joita kertovat kehittäneensä samankaltaisella asenteella kuin koulumenestystä nuoruudessa. Voidaan siis todeta heidän kehittäneen muun muassa sosiaalista ja kulttuurista pääomaa (Bathmaker ym. 2013, 730), joiden avulla he ovat kehittäneet työllistettävyytään. Seuraavaksi käsittelemme Pääomien kartuttajien asemoitumista työllistettävyyden mallitarinaan ja yrittäjämäisten kykyjen korostamista, joka on ryhmälle ominaista.

6.1.2 Yrittäjämäisen kykyminän korostaminen

Yrittäjämäiset kyvyt työllistettävyyden vaatimuksina korostuvat ja työnantajien lisäksi myös kansainväliset toimijat kuten Euroopan Unioni (EU) ja Taloudellisen yhteistyön ja kehityksen järjestö (OECD) tuovat esiin linjauksissaan niiden merkitystä. Yrittäjyysosaamista pidetään elämäntaitona, joka vaikuttaa henkilökohtaiseen kehitykseen, työllistettävyyteen ja menestykseen. Yrittäjähenkkinen ajattelutapa vaikuttaa siis muun muassa mahdollisuuksien havaitsemiseen, motivaatioon, sinnikkyuteen, pääomien hyödyntämiseen ja oppimiseen. (European Commission 2016.) Nykypäivän uusliberalistisen ajattelumaailman mukaan valtio odottaa yksilöiltä kykyä ajatella yrittäjämäisesti ottamalla vastuuta, riskejä, toimimalla itsenäisesti sekä olemalla joustava (Korhonen ym. 2008, 175). Juuri tällaisia kykyjä ja ominaisuuksia Pääomien kartuttajat kertovat rakentaneensa ja he myös korostavat niitä pienissä kertomuksissaan.

Pääomien kartuttajat asemoituvat verkostoitumiseen myönteisesti ja korostavat aktiivista otetta verkostoitumisessa ja sosiaalisten suhteiden hyödyntämisessä. He tunnistavat työllistettävyyden mallitarinan ja positioivat itsensä työllistettäviksi yksilöiksi, joilla on yrittäjämäisiä kykyjä. Käsittelen aluksi sitä, miten haastateltavat kertovat verkostoitumisesta ja sen merkityksestä, jonka jälkeen siirryn käsittelemään työllistettävyyden ideaalin rakentamista.

”Ensimmäisen työpaikan sain luotujen verkostojen kautta”

Monien Pääomien kartuttajien vastauksista on luettavissa myönteinen asemoituminen verkostoitumiseen ja sosiaalisten taitojen vaatimukseen. Heille yhteistä on aloitekyvyn ja yleisen kyvykkyyden korostaminen verkostojen luomisessa taustoistansa huolimatta. He nostavat esille, miten eivät ole saaneet verkostoja perheidensä kautta, mutta ovat siitä huolimatta sisäistäneet nykypäivän ihannetyöntekijän ideaalin ja luoneet verkostot omilla taidoillansa.

Haastattelijan kysyessä työelämään valmistautumisesta opintojen aikana, Jenny puolustaa verkostojen merkitystä: *”No varmaan mä ehkä lähtisin tästä, niinku mulle oli hyvin oikeestaan merkinnyt ehkä eniten se koko kontaktiverkoston luominen tai just kun mä olin aktiivinen näissä opiskelijajärjestöissä ja tajus sen, että se ei ehkä oo niinkään niitten kirjojen kautta, mistä ne työt sit saadaan, vaan, tai hyvillä numeroilla, vaan se on ketä sä tunnet ja mistä. Niin se osottautu kyllä todella todeksi täs niinku ensimmäisten vuosien aikana työelämässä ja, ja mä oon ite päässy suosittelen, ketkä on mua suositellu ja tällä tavalla [...]”*. -Jenny

Kertomuksessa Jenny asemoi itsensä aktiiviseksi toimijaksi, jolla on työelämän kannalta toivottavia ominaisuuksia, kuten sosiaalisia taitoja ja kykyä hyödyntää oma-aloitteisesti ja itsenäisesti rakennettuja verkostoja. Hän kertoo, miten on itse luonut kontaktiverkoston olemalla aktiivinen ja kertomuksesta on tulkittavissa muutos akateemisen menestyksen ja sosiaalisten suhteiden merkityksen välillä. Korkeakoulutuksen pariin siirryttäessä hän ilmaisee, että on ”keskiluokkaisessa” maailmassa toimiessaan ymmärtänyt, että menestyksen takana eivät ole pelkät arvosanat vaan tutkinnon lisäksi tarvitaan muitakin resursseja. Jenny käyttää kerronnan apuvälineenä työllistettävyyden mallitarinaa ja pyrkii esittämään kuulijoille myönteisen ja työllistettävyyden kannalta ”oikeanlaisen” kuvan rakentamalla yrittäjämäisiä kykyjä hallitsevan yksilön ideaalia.

Hän korostaa verkostojen luomisen merkitystä akateemisten kykyjen kustannuksella: ”Niin se oli niinku aivan mahtavaa, et tuntu jo heti, että oli muuten sen arvosta, että en opiskellu niin ahkerasti, vaan verkostoiduin, et ku heti ensimmäisen työpaikan valmistumisen jälkeen sain verkostojen kautta. [...] Niin tuli semmonen, et äiti ja iskä, nytpä näätte, että kannatti käydä [naurahtaa] ja tapahtumissa.” -Jenny

Haastattelijan kysyessä sukulaisten merkityksestä suhteiden luomiselle, ilmaisee Jenny jokseenkin väheksyvästi naurahtaen, että on lähtenyt sen suhteen täysin nollassa ja kaikki mitä hänellä tällä hetkellä on, on hänen ansiotansa:

Joo, no ei oo kyllä tässä tapauksessa [naurahtaa] ei yhtään mitään, ja sitä on aina ollu katkera lapsena, että ku kaikki, tai teininä ku kaikilla muilla oli suhteita vaikka minne firmoihin, niin just, ku omilla vanhemmilla ei ollu, nii on pitäny ite sit kahta kauheemin tehdä töitä, ku ei yhtä ensimmäistäkään työpaikkaa saanu suhteiden kautta. -Jenny

Yllä olevasta pienestä kertomuksesta nousee erityisen hyvin esille eri pääomien puute Jennyn lapsuudessa. Hän on tunnistanut jo nuorena sen, miten osalla vertaisista oli erilaisia ”vipuvarsia” käytettävissä työpaikkojen saamiseksi ja hän ilmaisee jopa katkeruutta huomatessaan nuorena, ettei itsellä ollut sellaisia vaihtoehtoja. Kertomuksessa Jenny ei kuitenkaan positioi itseään sivustaseuraaajaksi tai olosuhteiden uhriksi, vaan korostaa tässäkin kohdassa toimija-asemaansa, joka on muillekin Pääomien kartuttajille ominaista. Ainoa asia, joka nuorella Jennyllä oli käytössä, oli hänen työmoraali, kiitettävä koulumenestys ja yrittäjämäinen asenne. Hän toteaaakin, että tilanteessa ei ollut muita vaihtoehtoja, kuin tehdä ”kahta kauheemmin” töitä alusta asti. Tea rakentaa Jennyn tavoin asemoitumisen muutosta akateemisuuden ja sen arvostuksen sekä sosiaalisen pääoman eli verkostojen välillä:

Se oli tosi sellasta rentoa ja hauskaa, et jos mie oon aiemmin ollu just semmonen hikipinko-opiskelija joka on siel kaikkein vaikeimmilla kursseilla, niin, niin kyl mie ehkä yliopistos olin sitte aika rennosti. Et en enää niin paljon välittäny esimerkiks arvosanoista [...] Osallistuin aika paljon kaikkee opiskelijatoimintaan, et olin hallituksessa mukana ja toimikunnassa mukana ja, ja sitte myös erilaisiin opiskelijajuhliin ja tapahtumiin ja, ja siin meni oikeestaan ekat, ekat pari vuotta. [...] Ja sain paljo, paljon ystäviä, jotka on yhä hyviä ystäviä. Ja, ja paljon sellasia niinku hyviä tuttuja, joitten kanssa ollaan yhä tekemisissä ja. Muutamia on jopa täällä nykyes työpaikassa kollegoina ja, et kyl siellä loi ne sellaset ensimmäiset verkostot. -Tea

Tea asemoi nuoruuden itsensä akateemisesti kyvykkääksi ”hikipinko-opiskelijaksi”, jolle tärkeintä on ollut koulutuksellisen pääoman kehittäminen haastavien kurssien ja kiitettävien arvosanojen kautta. Niiden avulla hän rakensi eheää ja akateemisesti kyvykästä

identiteettiään. Koulutuksellisen uuration tuottaessa hedelmää ja opiskelupaikan saadessaan yliopistokontekstissa hän kuitenkin asemoi itsensä uudelleen. Hän kertoo, ettei arvosanoilla ole enää niin suurta painoarvoa ja sen sijaan sosiaalisten suhteiden merkityksen korostuneen. Näin ollen hän asemoi itsensä sosiaalisesti lahjakkaaksi ja aktiiviseksi opiskelijaksi, joka osallistuu erilaisiin koulun ulkopuolisiin aktiviteetteihin. Hyvien ystävyysuhteiden lisäksi Tea ilmaisee muodostaneensa verkostoja, joista osa työskentelee jopa samalla työnantajalla kuin hän. Yhteistä monille on verkostojen luominen opiskelijatoiminnassa toimimisen kautta ja esille nostetaan heikkoja siteitä (Lehmann 2019, 347–348), kuten vaihdossa luotuja kansainvälisiä verkostoja, joiden haastateltavat mainitsevat tarjonnan usein parhaat mahdollisuudet työllistettävyyden kannalta.

Viimeisessä verkostoitumiseen myönteisesti suhtautumista käsittelevässä kertomuksessa Tea käsittelee liike-elämän kannalta vaadittavia pääomia, sekä kulttuurista sopivuutta:

[...] Ja, ja sit ihan ylipäätään ne sellaset taid- niinku ihmistaidot. Se on, se on se millä loppujen lopuks erotutaan, et jos osaaminen ja, ja koulutus on samanlaisia muuten, mikä yleensä on [...] Nii sit se että... Minkälainen ihminen se on ja miten se sopii sinne, ni se on sit se millä erottaudutaan. -Tea

Mie uskoisin, et se oli sekä, sekä niinku ihan persoonallisuus, et se miun osaaminen oli siel toki taustalla, mut se ei tuonu minua tänne. Mut se sellanen ulospäin suuntautuneisuus, koska sellast ihmistä tarvittiin tähän työhön, joka tarttuu ja on niinku, osaa olla ihmisten kanssa. [...] Mut siis kokemusvuosien ja pa- niinku paperilla katsoen kokemuksen perusteella, ni en, en varmasti saanu tätä työpaikkaa. -Tea

Haltia ja Isopahkala-Bouret (2023, 193–194) korostavat, että työelämään siirryttäessä tärkein tekijä on kulttuurinen sopivuus, eli sosiokulttuurinen ulottuvuus, jonka avulla arvioidaan tutkinnon suorittaneiden soveltuvuutta organisaatioon. Tätä myös Tea kuvaa yllä olevassa pienessä kertomuksessa. Hän korostaa, että mikäli muodolliset meriitit ovat kaikilla hakijoilla identtiset niin ratkaiseva tekijä on se, miten hyvin hakija sopii työpaikan kulttuuriin ja miten samankaltainen hän on muiden työntekijöiden tai asiakaskunnan kanssa. Kulttuurinen ulottuvuus tarjoaakin tietoisuutta, itsevarmuutta, myönteistä suhtautumista mahdollisuuksiin sekä kyvykkyyttä integroitua organisaatioihin (Tomlinson 2017a, 340). Tea käyttää kertomuksessa sinä -passiivia, jonka avulla häivyttää itsensä keskiöstä ja tekee kuulijalle helpommaksi samaistumisen hänen argumenttiinsa (ks. Mildorf 2006, 163). Hän hyväksyy kertomuksessa kulttuurisen sopivuuden vaatimuksen ja asemoituu myös itse yksilöksi, joka sopii yrityksen kulttuuriin.

Työllistettävyyden mallitarinaan liittyy myös muita seikkoja kuin verkostot, niiden kehittäminen ja hyödyntäminen. Seuraavaksi siirryn käsittelemään muita yrittäjämäisiä kykyjä, jotka ovat osa työllistettävän yksilön ideaalia ja siihen positioitumista.

Yrittäjämäisten kykyjen korostuminen

Huomionarvoista on, että työllistettävyys ja yrittäjämäiset kyvyt ovat sekoittuneet erottamattomiksi osiksi toisiaan eikä yksilö näin ollen voi olla työllistettävä ilman yrittäjämäisiä kykyjä (Laalo ym. 2023a, 81). Myös Pääomien kartuttajat hyväksyvät ja asemoituvat työllistettävyyden mallitarinaan korostamalla yrittäjämäisiä kykyjä arvosanojen kustannuksella yliopistokontekstissa. Tämä käy Juulian kertomuksesta erinomaisesti ilmi:

[...] niin miten sen vapaa-ajan käyttää toisaalta silleen, et se, se niinku tuottaa hyvinvointia itselle, mutta et se myös niinku palvelee si- silleen sitä työtä, että, et ne pysyy silleen balanssissa, että, et jos niinku vapaa-aika menee sit vaan niinku sohvalta tai muuten, niin, niin niin, totta kai se niinkun väsyttää niinkun s-, niinku minua, mut totta kai se sit vaikuttas varmasti siinä, että en ois töissäkään kauheesti niinku antais itsestäni. Ja oikeestaan tää ajattelu myös liittyy vähän siihen ehkä yrittäjäajatteluun, [...] et kehitän itseäni aika paljon, niin, hmm, et jotenki jos mie aattelen, et mie oon yrittäjä, nii sit mie ehkä a-, a-, niinku tai yrittäjänä toimin, niin sit mie aattelen, et se on vähän semmonen niinkun tietyllä tapaa myös velvollisuus tavallaan i- itseäni kohtaan, et sillä mie varmistan sen, sen, että se, tota, et koko ajan se miun osaamistaso pysyy yllä, ja niinku, et se on silleen eteenpäin menevää se, se niinku elä- elämä kaikinensa, niin. -Juulia

Juulia asemoi itsensä yrittäjämäisten kykyjen avulla nykypäivän ihannetyöntekijäksi, jonka itsensä kehittäminen on laajentunut koskemaan työpäivien lisäksi vapaa-aikaa. Hän ilmaisee hyödyntävänsä vapaa-ajan osaamistason jatkuvaan kehittämiseen, sekä pohtii, millä kaikin tavoin ajan voisi maksimoida parhaalla mahdollisella tavalla työelämän näkökulmasta. Juulian kerronta yrittäjämäisiä kykyjä hallitsevan työllistettävän yksilön ideaalista on puolustelevaa ja näyttäytyy ideaalina, jonka hän korostaa olevan vallitseva teema elämässään. Hän hyväksyy kertomuksessa yksilön vastuuta korostavan kulttuurisen mallitarinan ja samaistuu siihen myös itse. Yksilön vastuun korostaminen on Juulian haastattelun vallitseva teema, joskin epäilyjä ja pientä säröilyä on havaittavissa aika ajoin pohdittaessa omia kykyjä ja persoonaa yrittäjyyteen ryhtymisen ja työpaikalla havaittavan epäreilun kohtelun suhteen.

Yrittäjämäisen asenteen sisäistäminen on Juulian omien sanojen mukaan edellytys hyvin hoidetulle työlle ja se näyttäytyykin hänellä työntekijän roolissa:

[...] mie en, en tiiä, onks se niinku persoonakysymys, vai onks se vähän tällästä sukupolvikysymystä, mut et miun on tosi vaikeee niinku i- identifioitua tavallaan

työntekijäksi, et mie oon, tässäki työssä siis oon kokenu nyt helpottavaksi, et mie oon ottanu sellasen tietosen asenteen siitä, et mie oon vähän niinku nyt yrittäjä, [...] et tavallaan mie saan vaikka miun esimieheltä tai muilta vähän niinku toimeksiantoja, joita mie toteutan yrittäjänä. Ja et mie niinkun, niinku, öö, sillä asenteella teen, teen niinkun tavallaan niitä töitä, et sit miun on jotenki vaikee, et jos mie aattelin, et mie oon vaan niinkun tavallaan työntekijä, niin sit se on aina vähän ha- haastavaa just se. -Juulia

Juulia pohtii yllä olevassa esimerkissä, johtuuko yrittäjämäinen asenne henkilökohtaisista piirteistä vai sukupuolvesta, johon hän on syntynyt. Joka tapauksessa Juulia asemoi itsensä yrittäjämäiseksi yksilöksi, jonka on omien sanojen mukaan asemoiduttava normaaleihinkin työtehtäviin yrittäjämäisesti toimeksiantoina, jotta saisi hoidettua työt parhaalla mahdollisella tavalla. Juulia pyrkii puheessaan samaistumaan nykypäivän yrittäjämäisiä kykyjä korostavan ihannetyöntekijän asemaan. Samankaltaista kerrontaa on luettavissa myös muiden Pääomien kartuttajien pienissä kertomuksissa.

Tea asemoi itsensä aktiiviseksi ja uteliaaksi maailmasta kiinnostuneeksi yksilöksi, mutta ei poissulje teoriaosaamisen merkitystä, vaikka se näyttäytyy toissijaisena muiden pääomien rinnalla:

[...] Miul kävi tosi hyvä tuuri edellisessä työpaikassa, se et mihin projekteihin pääs mukaan. Ja sitä kautta sit pysty niinku kerryttää osaamista. Sit se et mie oon aina pyrkiny tekee työni mahdollisimman hyvin ja sitä kautta saanu just, no, kerryttäny toki omaa osaamista ja saanu niit verkostoja jotka pystyy auttamaan minua, et tiedän kenelle soittaa jos tarviin suosittelijaa tai tiedän kenelle soittaa jos tarviin työpaikkaa, että voihan sitä niinku, tiedän mitä käy. Ja sit ihan niinku sosiaaliset taidot on kolmas mikä, minkä uskon et on auttanu kaikkialla että, et just se semmonen... niinku avoimuus kaikelle uudelle ja mielenkiinto perehtyä ja, ja, ja sitte olla ystävällinen kaikille ja, ja ylipäättään se että, esim ku oli konsultti, niin, ni ihmiset arvosti ihan hirveesti vaan sitä et on rehellinen ja vastaa ja, ja palaa asioihin. -Tea

Yllä olevasta esimerkistä on luettavissa, että Tea positioi itsensä tietyllä tapaa Hannu Hannen kaltaiseksi onnekaaksi yksilöksi, jolle on tarjottu oivia mahdollisuuksia yrittäjämäisten kykyjen kehittämiseen. Hän puhuu muun muassa osaamisen kerryttämisestä, tehtävien hoitamisesta parhaalla mahdollisella tavalla, verkostojen luomisesta, sosiaalisista taidoista, innokkuudesta kaikelle uudelle, sekä mielenkiinnosta perehtyä asioihin. Hänen jo nuoruudessa kehittämänsä moitteeton työmoraali tulee esille kaikessa kerronnassa ja myös siitä hän kertoo olleen erityistä hyötyä uran varrella. Työelämän kannalta merkittäviä kykyjä ja taitoja pohdittaessa myös Anitan kertomus korostaa yrittäjämäisiä, sisäistettyjä kykyjä ja ominaisuuksia:

[maiskauttaa] Varmaa aika lailla niin ku semmosta monen asian yhtäaikaista niin ku hankskaamista tai sellasta. Että pitää olla aika niin ku ketterä ja joustava ja tehdä montaa asiaa samaan aikaan, mutta kuitenkin niin kuin, että sun työn laatu ei kärsi siitä. Ja koko ajan pitää pysyä ajanhermoilla, että ohjelmat vaihtuu ja järjestelmät vaihtuu. Ni sun pitää olla valmis koko ajan kouluttautuu ja muuta. -Anita

Yllä olevassa kertomuksessa Anita rakentaa yrittäjämäisten kykyjen avulla ihannetyöntekijän kuvaa vaatimuksia kyseenalaistamatta. Kuvatut vaatimukset ketteryydestä, joustavuudesta ja monen asian hallitsemisesta samanaikaisesti, mutta virheettömästi kuulostavat jopa yli-inhimillisiltä, mutta Anita ei kuitenkaan lähde vastustamaan vaatimuksia. Huomionarvoista on kerronnassa käytetty passiivinen rakenne, joka hämärtää toisinaan sisällön alkuperää tehden siitä ”yleistä” tietoa, johon kuulijoiden on helpompi samaistua (Mildorf 2006, 163). Yllä olevasta esimerkistä onkin huomattavissa, että Anita ilmaisee yrittäjämäisten kykyjen vaateen passiivissa kuin vaatimukset olisivat yleisesti hyväksytyjä tosiasioita, joihin myös kuulija voi samaistua.

Yrittäjämäisiä kykyjä ja työllistettävyyden ideaalia korostaville kertomuksille on yleistä kuvaus siitä, miten omaa joustavuutta ja sietokykyä on venytettävä äärimmilleen ja annettava jopa yli 100 prosenttia työelämän vuoksi aika ajoin. Tästä esimerkkinä Tean kertomukset hänen kokemuksistansa:

[...] Ja, ja sit tässä työssä mis nykyään oon, niin jouduin sanoo esimiehelle nyt on liikaa töitä. Ja eka kerta ei auttanut, ni sanoin uudestaan, ja sitten sain kuulla et saan apua, että tuun saamaan kollegaltani apua. Ja se helpotti, miun työt ei vähentyny sillä hetkellä, mut se semmonen niinku näköala tulevaan, et, et näitä, se työmäärä ei vaan kerry sen vanhan päälle, ni se helpotti sen, et no okei, tää on vaan väliaikainen tilanne, ni sit löys taas energiaa itsestä painaa vähän, vähän kovempaa. -Tea

No ensinnäki sitä itsensä, sellast tietty itseohjautuvuutta, et sie osaat niinku... hallinnoida sitä omaa työmäärää. Se on, se on yks mikä, mikä oli, mitä mie en tienny aiemmin et miult odotetaan. Aa, mut sit ylipäätään sellasta tarttumista asioihin ja, ja terve- tai niinku ongelmanratkasukyky on tosi ta- tosi tärkeä ja, ja se että tuo uusia ideoita ja, ja on niinku proaktiivisesti mukana, että, et... Tai ainaki oon kokenu et niistä on niinku ollu hyötyä itselle. Et ei riitä- tarvitaan vähän enemmän ku se mitä siin sun työnkuvassa lukee, jos, jos haluat olla niinku hyvä työntekijä tai edetä siitä työstäs eteenpäin. -Tea

Se vaatii just sitä et oppii tasapainottelee sen niinku oman jaksamisen ja, ja sit sen, niinku et on hyvä työssään, mut on vaan sen verran hyvä et on niinku jatkuvasti hyvä työssään. Ettei, ettei yritä olla liian hyvä ja sit polta itteensä loppuun, se on ihan tosi tärkeä kyky jonka kans varmaan niinku tasapainotellaan todella paljon. Sen lisäksi sellast niinku kokoaikaista halua oppii ja kehittää sitä omaa osaamista ja, ja avoimuutta kaikelle niinku uudelle. Ja, ja sitte, no, ne on varmaan aika niinku pitkälle niitä millä, millä niinku eteenpäin. -Tea

Yllä olevat pienet kertomukset kuvastavat erinomaisella tavalla nykypäivän työelämän vaatimuksia, joihin monet haastateltavista, kuten Tea suhtautuivat itsestäänselvyyksinä. Tea positioi itsensä vahvasti yrittäjämäisen ihannetyöntekijän ideaaliin ja tietynlainen täydellisyyden tavoittelu on tulkittavissa työelämän kontekstissa. Myös näissä esimerkeissä on huomattavissa monesti nuoriin naisiin kohdistuva rakenteellinen epätasa-arvoisuus, jonka Teakin pyrkii kertomuksessa ratkaisemaan erilaisin yksilöllisin strategioin (Korhonen ym. 2022b, 110–111). Hän kertoo pyrkineensä lisäämään omaa sinnikkyyttä, aktiivisuutta, tavoitteellisuutta, sekä ongelmanratkaisukykyä. Tämä ilmaisee hyvin nykypäivän työelämän kykyvaatimuksia, jotka ovat Komulaisen ja kumppaneiden (2015, 149) mukaan irtaantuneet teknisistä erikoistaidoista erottamattomaksi osaksi ihmisen luonteenpiirteitä, asenteita ja käyttäytymistä. Tea ilmaisee pyrkivänsä tasapainottelemaan erinomaisen työsuoriutumisen ja jaksamisen välillä, eikä syytä työelämän rakenteita loppuun palamisen riskistä. Sen sijaan hän näyttää sisäistäneen työelämän vaatimukset projekteiksi itsensä kanssa (ks. Koffman ym. 2015, 165) ja kertoo erilaisista ratkaisuista kantokykynsä ylläpitämiseksi. Hän hyväksyy työllistettävän, yrittäjämäisen toimijanaisten ideaalin, johon myös itse asemoituu.

Tietynlainen oman jaksamisen venyttäminen ja työelämälle omistautuminen on huomattavissa läpi haastatteluiden. Sen lisäksi Pääomien kartuttajien kertomuksista on luettavissa yksin pärjäämisen ja ratkaisujen löytämisen ihannoitua, mutta avun pyytämistä ja jaksamisen rajojen vastaan tulemistä ei pidetä mahdollisena.

Haastatteluista on luettavissa paljon yksilön vastuuta korostavaan, yrittämäjäiseen toimijaan positioitumista. Näissä kertomuksissa oma tausta ja sen mahdollisesti tarjoamat epäreilut lähtökohdat pääomien suhteen tunnistetaan, mutta niiden ei ilmaista heikentävän yksilön mahdollisuuksia menestykselle. Sen sijaan yksilöt korostavat toimijuutta, kyvykkyyttä, sekä resilienssiä. Ensimmäisessä esimerkissä Juulia kertoo henkilökohtaisista kyvyistä, joiden avulla on menestynyt elämässä:

[...] en halua lähteä vertaamaan siis kehenkään muuhun, koska en voi puhua ku omasta puolestani, mutta koen, että tää on aika paljon niinku haastanu ittee siihen, et on pitäny oikeesti miettii se, et mikä niinku itseä kiinnostaa, ja mitä halua tehdä, ja se, et mihin niinkun, mihin persoona sopii, et, et kaikki päätökset ja valinnat s- sekä siis koulutuksesta että työpaikoista ja ihan niinku kaikesta on, et ne pohjautuu siis ihan täysin niinku omiin ajatuksiini, et niihin ei oo vaikuttanu hyvässä eikä pahassa sit kenenkään muun, muun näkemykset. Et kyl niinku uskon, että, et se on ty-, tuonu myös aika paljon tietynlaista kypsyyttä, minkä takia sit ehkä oon vähän nuorempana vaikka tä-, niinku tänne [[Julkishallinnon organisaatiolle]] sitte hakeutunu. Että tota, et oon, oon silleen a- aika itsenäisesti näitä kuitenkin mie- miettinyt. Ja tehny valintoja. -Juulia

Pienen kertomuksen ainoana henkilöhahmona on Juulia ja hän asemoi itsensä erittäin selkeästi yrittäjämäiseksi toimijaksi, joka on onnistunut kääntämään haasteet voitoiksi. Puheessa esiintyy runsaasti väitteitä vahvistavia ilmauksia, kuten ”pitäny oikeesti miettii”, ”ihan niinku kaikesta” ja ”ihan täysin omiin ajatuksiini”. Ilmaisujen avulla hän luo kerronnan avulla itsestään kyvykkään, oma-aloitteisen yksilön kuvaa, joka on sinnikäs, yritteliäs ja kekseliäs ongelmanratkaisija.

Käsittelen vielä tämän luvun lopuksi sukupuolen merkitystä suhteessa työllistettävyyteen, sillä sukupuoli on kietoutunut tiiviisti yhteiskuntaluokkaan, ja ne vaikuttavat yhdessä siihen, millaiseksi elämämme muodostuu (Walkerdine ym. 2001, 99, 111). Yleisesti haastatteluista on luettavissa sukupuolen vaikutukseen kieltävä kerronta työllistettävyyden kannalta. Toisaalta joissain haastatteluissa ilmenee rakenteellisen epätasa-arvon mahdollinen näyttäytyminen tulevaisuudessa, johon haastateltavat, kuten Juulia pyrkii valmistautumaan yksilöllisin strategioin (Korhonen ym. 2022b, 110–111). Ensimmäisessä pienessä kertomuksessa Juulia kertoo armeijan olevan tekijä, jolla saattaisi olla merkitystä ”eri pöytiin” pääsemisessä, ja osittain sen vuoksi hän päättikin suorittaa sen:

[...] Toki silloin kun kävin armeijan niin osa syy siinä oli myös se, että sit jos tulee tilanne että istutaan pyöreän pöydän äärellä ja sit siellä rupee työelämässä et jos miehet rupee heittää armeijajuttua niin sitten voi itekin liittyä, et se ei olisi semmoinen estävä tekijä. Et aika kauaskantoisesti silloin mietin tän, mut en koe silleesti että se näkyisi. -Juulia

Kertomuksessa Juulia esiintyy päähenkilönä, joka on pyrkinyt minimoimaan omalla toiminnallaan rakenteellisen epätasa-arvon vaikutukset itseensä nuorena naisena. Sen lisäksi kertomuksessa puhutaan yleisellä tasolla liike-elämän miehistä, jotka voisivat potentiaalisesti syrjiä Juuliana armeijan käymättömyydestä. Hän kuitenkin korostaa, etteivät miehet ole vastustajia, koska hän oma-aloitteisena toimijana on estänyt mahdollisen syrjinnän suorittamalla armeijan. Kerronta on osittain ristiriitaista, sillä hän on kertomansa mukaan pyrkinyt tekemään ennaltaehkäiseviä toimia nuoruudessaan, mutta ilmaisee kertomuksen lopussa, ettei kuitenkaan usko sukupuolen näkyvän työelämässä millään tavalla. Juulia hyväksyy länsimäisen ihanteen tasa-arvosta, eikä usko sukupuolella olevan nykyään merkitystä menestyksen kannalta. Kerronnan ristiriitaisuus näyttäytyy myös perheen perustamista käsittelevässä pienessä kertomuksessa:

No, tietysti tälleen nuorena naisena no sitä kun mentiin naimisiin niin totta kai sitä mietti et aatteleeko ne nyt että työnantajat siellä et sanooks ollaanks siellä vauvaa tekemässä ja nyt taas sit tässä vaiheessa kun tavallaan jo vähän enemmän siitä et

no mites tota niinku se lap- lapsenhankinta ni totta kai sitä vähän mieltii että no et miten se se niinku ura vaikuttaa tai se rakentaminen vaikka tietyllä tapaa aattelee että ei se vaikuta ja kyllä nykyaikana tilanne on kuitenkin jo paljon parempi ku joskus aiemmin mutta mutta totta kai se on käyny mielessä että että m- m- tavallaan miten se kannattas ajottaa eihän sitä voi nyt silleen mieltii et tavallaan mutta pakkohan sitä nyt jollain tavalla on mieltii. -Juulia

Juulia pohtii naimisiinmenon ja perheen perustamisen suhteen, että mitä työnantajat saattavat ajatella tästä. Juulia asemoituu organisaation parasta ajattelevaksi ihannetyöntekijäksi, jonka vastuulla on ajoittaa perheen perustaminen työn kannalta otolliseen ajankohtaan. Vaikka työnantaja on kertomuksessa vastakkain Juulian kanssa eri intressien vuoksi, ei Juulia kuitenkaan asemoi työnantajaa vastustajaksi vaan toimijaksi, jonka etua hän kertoo ajattelevansa elämän suurissa päätöksissä. Hän myös ilmaisee tasa-arvon toteutuvan nykypäivänä ja kertoo, ettei perheen perustaminen ole este, mutta kuitenkin kertomuksen loppupuolella pohtii, miten hänen vastuullaan on hoitaa asia parhaimmalla mahdollisella tavalla. Juulian puheesta on luettavissa asemoituminen uusliberalistisen subjektin asemaan, hänen pyrkiessään olemaan yrittäjämäinen toimija, jonka tehtävänä on kääntää mahdolliset poliittiset epäoikeudenmukaisuudet yksilöllisiksi kehitysprojekteiksi (Koffman ym. 2015, 165).

Tässä luvussa olen käsitellyt Pääomien kartuttajien koulutuksen merkitykseen ja työllistettävyyteen liittyviä pieniä kertomuksia. Kertomuksissa kiinnitin erityistä huomiota koulutukselle annettuun merkitykseen yliopisto-opintojen kontekstissa, sekä yrittäjämäisiin kykyihin työllistettävyyteen liittyen, sillä työllistettävältä yksilöltä vaaditaan koulutuksen lisäksi yrittäjämäistä asennetta elämäänsä kohtaan (Komulainen ym. 2008, 175), sekä sosiaalisen ja kulttuurisen pääoman hyödyntämistä. Pääomien kartuttajien kertomuksille on ominaista koulutuksen merkityksen lasku yliopisto-opintojen aikana, sekä myönteinen suhtautuminen ja positioituminen työllistettävyyden ideaaliin yrittäjämäisten kykyjen korostamisen kautta. Työllistettävyyden kannalta tärkeitä piirteitä ovat vastuun ottaminen, aktiivisuus, itsenäisyys, riskinotto kykyisyys, luovuus, innovatiivisuus sekä ongelmanratkaisukyky (Siivonen ym. 2023b, 342), ja sen kaltaiset piirteet korostuivat Pääomien kartuttajien kertomuksista. Lisäksi he korostivat kulttuurisen sopivuuden merkitystä (Haltia & Isopahkala-Bouret 2023, 193–194), sekä verkostoja työkaluna työllistettävyyden lisäämisessä.

Seuraavassa luvussa käsittelen toisen ryhmän, Koulutususkollisten koulutuksen merkitykseen ja työllistettävyyteen liittyviä pieniä kertomuksia. Heidän asemoitumisensa niin koulutuksen

merkitykseen, koulutususkoon, pääomien kartuttamiseen ja hyödyntämiseen sekä työllistettävyyden ideaaleihin poikkeavat Pääomien kartuttajien kertomuksista.

6.2 Koulutususkolliset

Tässä luvussa käsittelen analyysin toista ryhmää, Koulutususkollisia, joiden pienille kertomuksille on ominaista lapsuuden koulutususkon lisäksi myös aikuisuudessa yliopisto-opintojen kontekstissa suhteellisen voimakas koulutususko. Haastateltavat luottavat enemmän koulutuksen ostovoimaan kuin Pääomien kartuttajat. Työllistettävyyden osalta tämän ryhmän yksilöt korostavat enemmän virallisia reittejä ja tutkintotodistusten merkitystä työllistettävyyden kannalta.

Koulutususkollisten lapsuudessa koulutukselle annettu merkitys näyttäytyy muun muassa ulkopuolisten kannatuksessa, kuten Birgitan kertomuksesta käy ilmi:

Sitte he aina sanos sille kymmenen vuotta nuoremmalle Birgitalle, että Birgitta menee yliopistoon ja Birgitalla on paras niinku ylioppilastodistus meistä kaikista ja tällä tavalla. Nii sit se jotenki, ehkä semmonen ajoi sille tielle myös, että ihmiset uskoi semmoseen koulumenestykseen. -Birgitta

Pienessä kertomuksessa Birgitta positioi sukulaiset aktiivisen toimijan asemaan, jossa he määrittelevät hänen kykyjensä ja tulevaisuuden suuntaa erilaisten odotusten kautta. Birgitta ilmaisee, miten läheisten menneisyydessä häneen kohdistama koulutususko rakensi myös hänen koulutususkooaan ja uskoa omiin akateemisiin taitoihinsa. Kertomuksessa hän on sukulaisia nuorempi ja alttiimpi heidän mielipiteille ja odotuksille. Hän positioikin itsensä passiiviseen asemaan, jonka toimintaan ilmaisee vaikuttaneen ulkopuolisten mielipiteet, jotka ”ajovat” tietynlaiselle polulle. Hän asemoi itsensä akateemisesti lahjakkaan lapsen asemaan, jonka menestystä on vahvistanut ulkopuolisten odotukset.

6.2.1 Koulutususkon mallitarina

Tässä luvussa käsittelen koulutususkon mallitarinaa työllistettävyyden näkökulmasta. Koulutususkolliset eivät korosta sosiaalisen ja kulttuurisen pääoman merkitystä yliopisto-opintojen kontekstissa yhtä vahvasti kuin edellisessä luvussa käsitellyt Pääomien kartuttajat. Koulutususkollisten ryhmään kuuluvat sellaiset haastateltavat, joiden kerronnasta on luettavissa vielä haastattelun hetkellä ja yliopisto-opintojen kontekstissa voimakasta uskoa koulutuksen merkitykseen yksilön menestyksen näkökulmasta. Useat näistä haastateltavista korostavat vahvaa koulutususkooa rakentaessaan työllistettävyyttään. He ilmaisevat muiden pääomien kartuttamisen merkityksen yliopisto-opintojen aikana, mutta eivät itse osallistu niin

sanottuun ”peliin”. He ovat keskittyneet koulutuksellisen pääoman kehittämiseen jopa vertaisten hyväksynnän kustannuksella esimerkiksi ilmaistessaan yliopistokoulutuksen olevan jotain sellaista, jota heidän kaltaisensa eivät normaalisti suorita (Reay ym. 2009, 1109, 1115).

Alla oleva ote Meerin haastattelusta kuvaa oivallisesti tilannetta:

Kyl mä oon ollu kesätöissä mut. Ja yhen vuoden mä olin sit osa-aikasena, mut en muuten kyl. Se oli selkee päätös silloin alust lähtien, et kyl mä haluan panostaa opiskeluun et ku on päässy tänne. Se oli niin hieno asia, et mä aattelin, et nyt mun täytyy paneutua tähän. Kyl sitä ehtii sit olee töissäkin.
[...] Sen takii mä kirjoitan nyt kans graduu kesän yli, et mä saan sen tehtyy hyvin, enkä niin, et olis kesätöitä. -Meeri

Tämän kertomuksen henkilöhahmona on Meeri itse. Aikaisemmin haastattelussa hän toteaa, ettei lähisuvusta ketään ole kouluttautunut, joten hänen pääsynsä kauppakorkeaan oli suorastaan ihme. Hän arvottaa koulutuksellisen pääoman kartuttamisen kaikkein tärkeimmäksi pääomaksi ja kerronnasta on tulkittavissa jopa satumainen usko koulutuksen ostovoimaan ja sen avaamiin mahdollisuuksiin. Työn tekeminen ja lisäpääomien kartuttaminen on sekä menneisyyden että nykyisyyden Meerin kerronnassa toisarvoista ja jotain, johon hän kertoo voivansa panostaa korkeakoulutuksen suorittamisen jälkeen. Vahva koulutususkko ja pelkästään koulutuksellisen pääoman kartuttaminen ahkeran uurastamisen avulla saattaa sivuuttaa muiden pääomien kartuttamisen merkityksen (Abrahams 2017, 636).

Meerin kerronta tutkinnon ostovoimasta työllistettävyyden kannalta on voimakasta, sillä hän ilmaisee sillä olevan niin suuri itsellisarvo, että jo se riittää hyvän työpaikan saamiseksi. Puhuttaessa perheen merkityksestä opintoihin hän vastaa lyhyesti ja ympärilyöreästi: *”Mä en tiedä, onks se suoraan vaikuttanu niin hirveesti. No ehkä se, et jos opiskelee paljon, on paremmat mahollisuudet saada hyvä työpaikka ja olla hyväis taloudellises tilanteessa ja näin.”*. -Meeri

Yllä olevassa pienessä kertomuksessa henkilöhahmoina on Meeri itse, sekä hänen perheensä. Perhettä kuvataan menneisyydessä enemmän sivustaseuraajan roolissa, mutta kuitenkin yleisen kannustavina. Kysyttäessä perhetaustan vaikutuksesta opiskelupolun muotoutumisessa, kertoo Meeri, ettei sillä ole ollut suurta merkitystä muuten kuin, että kotoa on tullut käsitys tutkinnon suorittamisen tarjoamista mahdollisuuksista. Puheesta on tulkittavissa perheen vahva koulutususkko menestymisen kannalta, ja vanhemmat ovatkin kannustaneet ja tarjonneet tukea nuorelle Meerille omista lähtökohdistaan käsin. Meerin vanhempien käsitys on hyvin samankaltainen kuin Burken ja kumppaneiden (2020, 1718)

tutkimuksessa monien *naiivien* opiskelijoiden vanhempien käsitykset opintojen merkityksestä. Heidän tutkimuksessaan *naiivien* opiskelijoiden vanhemmat rohkaisivat ja tukivat lapsiaan opiskelemaan ilman erityisiä neuvoja, sillä heillä oli tyypillisesti suuri odotusarvo koulutuspääomalle. Täten yleisen tuen ja rohkaisun koettiin riittävän tueksi korkeakouluopintoihin.

Esimerkin puhetyyli on hyvin neutraalia, eikä Meeri pyri siinä puolustelemaan tai vaikuttamaan toisten mielipiteisiin millään tavalla. Hän kuitenkin hyväksyy koulutususkon kulttuurisen mallitarinan yksilön menestymisen näkökulmasta.

Luokkataustan vaikutuksista kysyttäessä monet haastateltavat vastaavat, etteivät koe taustallaan juurikaan olleen merkitystä heidän koulutus- tai urapoluille. Kuitenkin monissa haastatteluissa nousee esille tietoisuus esimerkiksi sosiaalisten suhteiden merkityksestä, jotka helpottavat korkeammista lähtökohdista tulevien opiskelijoiden menestyksen mahdollisuuksia. Lisäksi esimerkiksi vapaa-ajan viettotavoissa tunnistetaan eroja, kuten Birgitan esimerkistä käy ilmi:

No kauppakorkeessa oli tietenkin niinku henkilöitä, jotka tulee hyvin varakkaista perheistä ja sitten ku mietitiin vaikka jotain vapaa-ajan viettopaikkoja tai jotain... Keskusteltiin jostain kesälomamatkoista nii olihan heillä tietenki sitte vähän erilaisia tarinoita kerrottavana ku meillä joillain ei oo ehkä ihan nii semmoset huppeet lähtökohdat mutta... En mä tiiä, en mä oo jotenki pitänyt semmosta taustaa mitenkää nii merkityksellisenä tai et sillä olis ollu jotenki vaikutusta kauheesti mihinkää. -Birgitta

Yllä olevassa kertomuksessa Birgitta positioi itsensä työläistäustaiseksi ja tekee selvän eron keskiluokkaisten ja työväenluokkaisten välille. Hän tunnistaa olevansa kauppakorkeakoulun kontekstissa vähemmistön edustaja ilmaistessaan kertomuksen alussa, että kauppakorkeakoulussa ”oli tietenkin” korkeista lähtökohdista tulevia henkilöitä. Hän perustelee luokkaerojen näkymistä muun muassa vapaa-ajan viettotavoissa, joihin varakkaammilla henkilöillä on paremmat mahdollisuudet taloudellisen pääoman vuoksi. Käyhkön (2015, 446) mukaan luokka sosiaalisena ja kulttuurisena ilmiönä näyttäytyykin juuri perheiden arjessa, tärkeinä pidettävissä asioissa, sekä tarjolla olevissa resursseissa erilaisina elämäntyyleinä ja kasvatuksina.

Kertomuksen lopussa Birgitta kuitenkin vielä pyrkii vakuuttamaan, jokseenkin epävarmasti täytesanojen avulla, ettei hänen mielestään taustalla kuitenkaan ole merkitystä ”kauheesti mihinkää”. Hän määrittelee itsensä haastattelun aikana työläistäustaiseksi, mutta kuitenkin

juuri niin kuin Reay (2005, 923) on ilmaissut, Birgittakin tunnistaa luokkayhteiskunnan, mutta ei kuitenkaan ilmaise sen vaikuttaneen omaan elämäänsä.

Mahdollisia ongelmia kohdatessa saattaa usko akateemiseen kyvykkyyteen horjua (Abrahams 2017, 636). Tällaisissa tilanteissa on eri haastatteluista luettavissa jonkinasteista epärointiä ja pohdintaa omasta identiteetistä sekä siitä, keitä he ovat ja mihin kuuluvat, mikäli eivät pärjää erinomaisesti koulutuksen kentällä. Omien kykyjen pohdintaa ja jonkinasteista epäilyä kuvastaa Birgitan haastattelun pieni kertomus:

No, ainaki silloin joskus toisena, kolmantena vuonna, ku ne kurssit alko vaikeutua ja sit ei ehkä ite ei ollu vielä hoksannu sitä että niihin kurseihin tai niitten [...] Niihin joutuu tekemään enemmän töitä. Nii silloin kun vaikka ne tenttitulokset tai muut ei ollu ihan nii hyviä ku mitä olis toivonu nii silloin tuli semmosta pientä epäilyä, et enkö mä osaa vai mikä mussa on vikana? Miks muut saa parempia arvosanoja kun minä? -Birgitta

Birgitta kertoo muiden haastateltavien tavoin olleensa nuorena erityisen hyvä koulussa ja muun muassa lukion tuntuneen hänestä suhteellisen helpolta. Hän siis positioi itsensä akateemisesti kyvykkääksi. Yllä olevassa otteessa Birgitta ei kuitenkaan positioi menneisyyden itseään päähenkilöksi vaan jollain tavalla sivustaseuraajaksi, joka vertaa itseään anonyymeihin ”muihin” kauppakorkeakoulun opiskelijoihin, jotka ovat menestyneet opinnoissaan häntä paremmin.

Kertomuksesta on tulkittavissa jonkinasteista hallinnan menettämisen pelkoa suhteessa omiin kykyihinsä. Tätä hän kuvastaa menneisyyden Birgitan pohdiskelulla omasta akateemisesta kyvykkyydestään, sekä siitä, onko itsessä jokin vialla, kun ei ole menestynyt odotetulla tavalla. Myöhemmin haastattelussa Birgitta kuitenkin kertoo päätelleensä notkahduksen opinnoissa todennäköisesti johtuneen siitä, ettei panostanut koulunkäyntiin yhtä paljon kuin opinnot olisivat mahdollisesti edellyttäneet.

Monen haastateltavan puheista nousee esille ymmärrys tutkintojen ostovoiman heikkenemisestä, mutta heidän kuitenkin itse arvostavan koulutusta. Esimerkkinä Jenny kertoo haastattelussa, miten ensimmäinen työkokemus oli pettymys koulutustasovaatimusten suhteen: ”[...] ku on hirveesti aina puhuttu opintojen aikana ja ennen, että yliopistotutkinto on niinku hirveen arvostettu ja hieno juttu, ja sit yhtäkkii niinku ensimmäisessä työpaikassa kukaan ei sitä arvosta eikä kysy.” Tarinamaailman tasolla henkilöhahmoina ovat Jenny itse enemmän vastaanottavan sivustaseuraajan roolissa, sekä muut anonyymit henkilöt yliopistomaailmassa ja sen ulkopuolella. Muiden henkilöiden asemat Jenny kuvaa tietyllä

tavalla auktoriteeteiksi, joiden sanalla on hänelle painoarvoa. Kertomus kohdistuu menneisyyden opiskeluaikoihin, joita hän sitten arvioi ensimmäisen työkokemuksen kartuttaneen Jennyn silmin.

Kerronnan tasolla puheesta on tulkittavissa hienovaraista muiden syyttelyä harhaanjohtamisesta sen suhteen, miten tärkeänä tutkintoa pidetään työmarkkinoilla. Jenny asemoi itsensä kielellisin keinoin muiden vaikutuksille alttiiksi uhriksi, joka ei ole saanut ansaitsemaansa arvostusta työpaikalla. Hän on menneisyydessä hyväksynyt koulutususkon mallitarinan yksilön menestyksen mahdollistajana ja kertoo harmistuneena siitä, ettei sitä pidetäkään työmarkkinoilla yhtä merkityksellisenä asiana. Lisäksi haastattelijan kysyessä työpaikan saamisen kannalta tärkeitä taitoja ja kykyjä, vastaa Jenny seuraavasti: ”*Ensinnäkin voisın sanoa, et musta on ollu todella, niinku muuten viihdyn kyllä tosi hyvin ja kaikkea, mut musta on tosi harmi, miten alussa mulle tuotiin tosi vahvasti, siis ihan näillä sanoilla, että me ei täällä arvosteta koulutusta.*”.

Kertomuksessa Jenny positioi itsensä jopa tilanteen uhriksi. Hän kertoo haastattelussa eläneensä sellaisessa käsityksessä, että koulutuksella on valtava merkitys yksilön työllistettävyyden kannalta ja että korkeakoulutusta pidetään korkeassa arvossa. Auktoriteetin roolissa, jopa vastustajana on nykyisen työpaikan esihenkilöt, jotka ilmaisevat, ettei koulutuksella ole merkitystä heidän organisaatiossaan.

Jennyn kerronta vuorovaikutustilanteessa on jokseenkin ristiriitaista. Lyhyessä puheenvuorossa esiintyy niin puolustelua kuin vaikuttamaan pyrkimistä tunteisiin vetoavalla puhetyylillä. Puheenvuoro alkaa puolustelemalla nykyistä työpaikkaa sanomalla, että ”viihdyn kyllä tosi hyvin...” ikään kuin hän pyrkisi vakuuttamaan haastattelijan oikeasta valinnasta ja tyytyväisyyden tasosta valintaansa kohtaan. Hän positioi itsensä aktiivisen toimijan rooliin, joka on itse tehnyt valintansa ja on siihen tyytyväinen. Lauseen jälkeen tilanne kuitenkin saa käänteen ja hän positioikin itsensä passiiviseksi kohteeksi, jolle ilmaistaan uuden työpaikan arvot. Hän pyrkii jollain tasolla vaikuttamaan haastattelijaan vahvoilla sanavalinnoilla ja ilmaisulla ja mahdollisesti jopa saamaan hänet omalle puolelleen tunteisiin vetoavalla puhetyylillä.

Tämän luvun esimerkeistä on huomattavissa hyvin erilainen lähestymistapa suhteessa koulutususkoon. Esimerkeissä haastateltavat ilmaisevat suurta arvostusta korkeakoulutukseen, sekä sen tarjoamiin mahdollisuuksiin. Haastateltavat kertovat koulutuksen ostovoiman heikkouden avautuneen heille yliopisto-opintojen kontekstissa tai ensimmäisissä työpaikoissa

ja monet heistä ilmaisevatkin harmistustaan siitä, miten vähän koulutuksella on loppujen lopuksi merkitystä esimerkiksi työllistettävyyden kannalta. Seuraavaksi siirryn tarkastelemaan Koulutususkollisten kokemuksia työllistettävyydestä ja sen vaatimuksista.

6.2.2 Todistusten ja virallisten reittien korostaminen

Koulutususkollisten kerronnasta on luettavissa päinvastainen positioituminen työllistettävyyden ideaaliin kuin mitä aiemmin Pääomien kartuttajat kuvasivat omissa kertomuksissaan. Koulutususkolliset korostavat tutkintotodistusten ja virallisten reittien merkitystä työllistettävyyden kannalta. He tunnistavat työllistettävän asenteen sisäistämisen menestyksen kannalta, mutta tämä oivallus on monille tullut vasta yliopisto-opintojen loppupuolella. Tällöin he saattavat kertoa työllistettävyyden kannalta merkityksellisten pääomien kartuttamisten olevan jo myöhäistä. Sen sijaan välinpitämättömästi ja vihamielisesti esimerkiksi verkostoitumiseen suhtautuvat haastateltavat, vaikkakin tunnistavat pääomien merkityksen työllistettävyyden kannalta, vastustavat työllistettävyyden ideaalia ja sen sijaan korostavat autenttisuutta ja virallisia reittejä.

Kykypuheista on siis luettavissa kerrontaa työelämän odotuksista suhteessa yksilöiden yrittäjämäisiin kykyihin, mutta oma kykyminuus ilmaistaan enemmän akateemisten kykyjen sekä virallisten reittien kautta. Pääomien merkitys työllistettävyyden kannalta tunnistetaan hyvin, mutta kertomuksista on luettavissa etenkin sosiaalisen pääoman puutetta, sekä kyvyttömyyttä saavuttaa hyötyjä verkostojen avulla (Kouvo 2010, 168).

Koulutususkollisista osa tunnistaa ja hyväksyy työllistettävyyden mallitarinan, mutta eivät itse asemoidu mallitarinan kannalta yrittäjämäisen asenteen sisäistäneiksi yksilöiksi. Sen sijaan toiset ryhmään kuuluvista, vaikkakin tunnistavat mallitarinan, vastustavat sitä. Yhteistä heille kuitenkin on virallisten reittien ja tutkintotodistusten korostaminen työllistettävyyden suhteen. Myös verkostoitumiseen suhtaudutaan kahdella tavalla. Osa haastateltavista tunnistaa verkostoitumisen merkityksen, mutta eivät osaa itse ottaa siihen kantaa. Toiseen ryhmään kuuluvat taas suhtautuvat välinpitämättömästi ja jopa avoimen vastustavasti verkostoitumiseen ja pitävät sitä teennäisenä.

Koulutus ja työnhakutaidot

Tarkasteltaessa muiden pääomien hyödyntämistä työllistettävyyden suhteen, Koulutususkolliset korostavat akateemisten kykyjen ja tutkinnon merkitystä sekä virallisia työnhakureittejä. Heille on ominaista voimakkaampi koulutususko ja haastatteluissa

nostettiin esille maisterin tutkinto merkittävimpänä pääomana, jonka avulla työllistettävyydelle on luotu pohja. Tutkinnon merkityksestä ja koulutususkosta esimerkkinä Rebeccan kertomus, jossa hän painottaa maisterin tutkinnon ylivoimaisuutta:

[...] kuitenkin mä koen, et KTM:ää arvostetaan niin ku tutkintona, ja nähdään tärkeenä, ja sitte se, että onhan se kuitenkin helpompi, jos sitä kilpailuu on paljon, niin, niin, tota, mä luulen, et se sitten niin ku alemman tutkinnon omaava joutuu sitten paljon enemmän tekeen jollain muulla osa-alueella. [...] Ja mä, ehkä must tuntuu, et heille se on enemmän se paine sitte just siitä, et pitää jollain muul tasol niin kun just todistaa oma kyvykkyys, vaikka se voi olla täysin niin ku todella kokenu ja kyvykäs ihminen, niin kyl sillä on kuitenkin jotaki merkitystä sil paperil sitte, [...] Olen tyytyväinen siihen, että on tää tutkinto kuitenkin. -Rebecca

Rebecca positioi itsensä päähenkilöksi, jonka ei tarvitse todistaa kyvykkyyttään samalla tavoin kuin esimerkin alemman tutkinnon suorittaneen pitäisi. Alempien tutkintojen suorittajat hän positioi altavastaajan asemaan suhteessa itseensä ja muihin maisterin tutkinnon suorittaneisiin. Hän kertoo maisterin tutkinnon olevan riittävä osoitus tarvittavista kyvyistä työllistettävyyden kannalta. Lopuksi Rebecca ilmaisee tyytyväisyytensä tutkinnon suorittamiseen. Hänen puheestaan onkin luettavissa koulutususkon mallitarinan hyväksyminen ja siihen asemoituminen.

Tomlinson (2008, 55–56) on havainnut, miten nuoret ovat tietoisia henkilökohtaisten ominaisuuksien korostumisesta ja näin ollen monet korostavat tutkinnon olevan minimivaatimus hyvän työn saamiseksi, joka ei kuitenkaan sellaisenaan riitä. Myös Koulutususkolliset nostavat esille kertomuksissaan, että ovat tunnistaneeet työkokemuksella olevan merkitystä työllistettävyyden kannalta ja tutkintojen luovan yhdessä työkokemuksen kanssa parhaat mahdollisuudet työpaikan saamiselle. Etulyöntiasemasta kysyttäessä Meeri kuvaa sen muodostuvan tutkinnosta ja työkokemuksesta:

Kyl mä sanosin, et tutkintoon liittyen niinku tosi paljon. Ja se, et on aikasempaa työkokemusta. Mä luulen, et sekin niinkun antaa semmosen kuvan, et osaa tehdä töitä ja niin. Ja kyl ne yritykset kuitenkin näköjään kattoo sitä, et on työkokemusta ja se on niinkun niille merkki siitä, et osaa. Mut sitte kans se tutkinto. Et tää tutkinto on kuitenkin ohjannu siihen tiettyyn suuntaan. -Meeri

Meerin pienessä kertomuksessa henkilöhahmoina ovat hän itse sekä yleisesti työnantajat. Kerronta on hieman epävarmaa ja yllättynyttä hänen mainitessaan, että työnantajia kiinnostaa tutkinnon lisäksi myös aikaisempi työkokemus, mutta hän positioituu kuitenkin toimija-asemaan kertoessaan, että on valinnut hyvän tutkinnon, joka ohjaa työllistettävyyttä tiettyyn suuntaan. Haastattelun muissa kohdissa hän kuitenkin ilmaisee itse keskittyneensä yliopiston

aikana ainoastaan opintojen suorittamiseen, joten etulyöntiasemasta puhuttaessa voisi tulkita hänen kokevan muilla olevan sen suhteen paremmat työllistettävyyden mahdollisuudet kuin hänellä itsellensä.

Työnhausta puhuttaessa Koulutususkolliset eivät niinkään korosta verkostojen merkitystä vaan enemmänkin virallisia reittejä ja työnhakutaitoja. Näin ollen kerronnassa nousee esille pohdintaa siitä, minkälaisia työhakemuksia tulisi kirjoittaa tai miten toimia haastatteluissa. Esimerkkinä tästä Juulian pieni kertomus:

[...] niin oon kyllä niin paljon kirjottanu hakemuksia että voin jo vähän niinku testata et jos mie laitan nyt tällä tyylillä nii toimiiks tää vai niinku onks sielä ollu vaikka et sanotaan lukee vaik edellisen hakemuksen no okei tos mie pääsin jatkoon et millanen hakemus siinä oli että et onks miun tyyli jotenkin vaihtunu tässä et oonko mie käyny jotenkin epätoivosen kuuloseks eks- et pitääks miun palata jotenkin aiempaan tyyliin et mie kyl ja käytän paljon siis aikaa hakemuksen tekemiseen ja muotoiluun ja luen niinku tarkasti se mitä siihen vaaditaan ja oon oon kyllä niinku tosi silleen siinä tarkka ja. -Juulia

Juulia asemoituu kertomuksessa päteväksi ja osaavaksi työnhakijaksi, joka on sisäistänyt ”pelin” säännöt. Hän korostaa tarkkaa työtöttaan ja äänensävyyn merkitystä hakemusten kirjoittamisessa sekä nostaa esille laajaa kokemustaan työnhausta. Haastattelun toisessa kohdassa Juulia myös nostaa esille auttaneensa ystäviään työnhakuprosesseissa, koska työnhakeminen on hänelle itselleen niin tuttua. Myös Meeriltä kysyttäessä kykyjen ja osaamisen vaatimuksia työelämässä, vastauksena on hyvin teknisiä taitoja korostava lähestymistapa:

[...] Mut mitä mä nyt oon huomannu monist noist, ku on kattonu noit paikkoja, ni IT-osaaminen. Se et monis paikois on vähän se, et osais ohjelmoida, mikä nyt ei yleensä oo ollu esimerkiks kaupallisel alal se juttu. Mut et jos ois sen tienny aikasemmin, ni ois voinu ottaa jotain ohjelmoinnin kursseja. Ja sit kyl kaikki näköjään halua sitä, et on jo kokemusta. -Meeri

Yllä olevassa kertomuksessa Meeri asemoi itsensä enemmän sivustaseuraajan rooliin, joka ei ole omien sanojensa mukaan suorittanut oikeanlaisia kursseja työelämän kannalta. Hän puhuu ohjelmoinnin opinnoista tavalla, kuin mahdollisuus kyseisen taidon oppimiseen olisi jo mennyt eikä nykyisyyden Meerillä olisi siihen mahdollisuutta. Samalla tavalla hän puhuu myös työkokemuksen kartuttamisesta. Hän ei siis asemoidu työelämän kannalta vaadittavia taitoja hallitsevaksi yksilöksi vaan ennemminkin passiiviseksi sivustaseuraajaksi. Hän rakentaa kerronnassaan itsestään kuvaa struktuuria kaipaavasta henkilöstä, joka noudattaa annettuja ohjeita, mutta ei itse ole niin aktiivinen toimija. Kertomuksissa siis korostuu

voimakkaasti viralliset työnhakutaidot ja reitit, ei esimerkiksi sosiaalisen pääoman kartuttamisen ja hyödyntämisen tai ongelmanratkaisutaitojen merkitys.

”Kilisteleen lasia ja olevinaan verkostoitumaan”

Osa Koulutususkollisista suhtautuu etenkin ”teennäiseen” verkostoitumiseen kriittisesti. Heille on ominaista yliopisto-opintojen kontekstissa koettu ulkopuolisuuden tunne sekä se, etteivät he ole osallistuneet kovinkaan paljon sosiaalisiin tapahtumiin. He saattavat myös identifioitua ujoiksi ja aroiksi tai vastaavasti nostavat itsensä tilanteen yläpuolelle mainiten, ettei heillä ole aikaa töiden ohella verkostoitua tai että kokevat olonsa kypsemiksi kuin muut opiskelijat. Yhteistä heille kuitenkin on etäisyyden kokemus suhteessa laskelmointiin perustuviin sosiaalisiin suhteisiin (Komulainen ym. 2015, 163).

No, oikeestaan v- tuohon en vii- tulee ensimmäinen ajatus on siis et aika rajua komentti tai silleen mut oon aina vihannu verkostoo- verkostoitumispuhetta, se on ollu oikeestaan opinnoissakin semmonen mikä ärsytti tosi paljon, että et ku sitä jauhettiin jotenkin tosi paljon jossain vaiheessa tuolla, et muistakaa verkostoitua ja muistakaa verkostoitua ja mie en vieläkään tavallaan usko siihen, et mie koen, että et sie et pysty ihmisen kaa verkostoitumaan silleen et sie tapaavat sen kerran ja sen perusteella niinku et siit ois oikeesti kellekkään mitään hyötyä, ni siks, siks oon myös aatellu et turhaan ravata missään opiskelijabileissa tai tällasissa vaan sen niinku verkostoitumisen takia [...] -Juulia

Juulia positioi itsensä verkostoitumista käsittelevässä kertomuksessa erittäin vahvasti ”teennäistä” verkostoitumista vastustavaksi henkilöksi, joka ei näe sillä olevan todellista hyötyarvoa työelämän kannalta. Yllä olevassa pienessä kertomuksessa hän perustelee verkostoitumisen hyödyttömyyttä, jonka vuoksi ei ole myöskään halunnut osallistua esimerkiksi opiskelijatapahtumiin. Juulian ”vastustajia” ovat kertomuksessa yliopiston anonyymit henkilöt, jotka ovat painottaneet sosiaalisten suhteiden merkitystä työllistettävyyden kannalta. Hän asemoi itsensä opiskelijatapahtumissa kävijöistä erilliseksi ja jollain tasolla sen kentän ulkopuoliseksi.

Puhetyyli on puolustelevalta ja vaikuttamaan pyrkivä. Hänen puheensa on osittain ristiriitaista, sillä haastattelun eri kohdissa hän antaa erilaisia vastauksia siitä, miksi ei ole osallistunut yhteisiin tapahtumiin. Toisaalta hän ilmaisee tämän esimerkin mukaisesti, ettei ole nähnyt niissä järkeä verkostoitumisen kannalta, mutta toisessa kohdassa ilmaisee olleensa hieman ulkopuolinen tultuaan eri väylää pitkin yliopistoon kuin muut. Hän myös perustelee ulkopuolisuutta sillä, että on kokenut olevansa kypsempi kuin muut ja enemmänkin harrastanut opintoja, jolloin kaikki siihen liittyvä oheistoiminta on myös ollut toissijaista.

Juulia pyrkii puheessaan vastustamaan tietynlaista ”verkostoitumispöhinää”. Myös Rebeccan asemoituminen verkostoitumiseen on hyvin samankaltainen kuin Juulialla:

No, joo, toi on sellanen asia, mikä jotenki naurattaa, tai ei nyt naurata, mut se on kans yks sellanen, mitä meille on niin ku painotettu just alusta asti, et pitää verkostoituu ja blaa blaa, ja se tuntuuki sellaselt, niin ku, en mä tiedä, ehkä varsinki omas kaveripiiris sellaselt, ja sellaselt ällöttävält. Tai et siin on niin mon... Tai niin ku niin ällö yhtymä voi olla noissa, aina ällöttää verkostoituminen verkostoitumisen vuoksi, mut siis kyllähän niin ku nytki sen huomaa, et siis kyl se on niin ku kuitenkin fakta, et, et niin ku ilman, niin opiskelijoista täl hetkel, niin on sit taas. Et kyl sitä niin ku tietää, et aa, okei, et tuol yritykses onki niin ku mun vanha koululainen, ja sit näkee jossain tapahtumis niin ku tuttuja, ja. -Rebecca

Yllä olevassa esimerkissä Rebecca perustelee suhtautumistaan verkostoitumiseen vastenmieliseksi sen teennäisyyden ja muista hyötymisen tarkoituksella. Hän positioituu yhdessä ystäviensä kanssa tällaista vastaan ja kertoo sen olevan hyvin vierasta itselle. Hän kuitenkin tunnistaa verkostoitumispelin ilmaistessaan, miten on huomannut opiskelukavereiden sijoittuneen yrityselämään eri positioihin. Tästä tulkitsen, että hän hyväksyy sosiaalisesti lahjakkaan ja verkostoituneen ihannetyöntekijän ideaalin osittain, mutta ei itse asemoidu siihen.

”Aika harmillisen vähän tuli solmittua sosiaalisia suhteita”

Toinen tunnistettava suhtautuminen verkostoitumiseen Koulutususkollisten parissa on sen merkityksen tunnistaminen, mutta ei siihen positioituminen. Otteet tuovat esille sen, miten osa haastateltavista tunnistaa erittäin hyvin verkostoitumisen ja suhteiden luomisen merkityksen, mutta eivät ole itse ottaneet siihen kantaa. He positioivat itsensä usein sivustaseuraajan rooliin ja saattavat kokea, että mahdollisuudet verkostojen luomiseen ovat jo takanapäin. Seuraavaksi esimerkki, jossa Anitaa pyydettiin pohtimaan vapaasti opiskeluaikaa:

No se vai- vaihtu... Tai siis se eka vuosi nyt oli tosi semmosta häilyvää ja niin ku ei saanu ollenkaa... Must tuntu, ettei oikee saanu kunnolla kiinni siitä opiskelurytmistä, koska se oli niin kauheen vapaata ja erilaista verrattuna kaikkii aikasempii, niin ku lukioo ja muuhun. Et se oli aika lailla kuitenkin sitä verkostoitumista ja semmost kavereiden löytämistä ja hauskanpitoo. -Anita

Joo. Solmiks sä opiskeluaikana sosi- sosiaalisii suhteita ja verkostoja, joilla ajattelet olevan merkitystä tulevan työllistymisesi ja työuran kannalta? -
Haastattelija

No joo, tota mä oon itse asiassa miettiny jälkeinpäin iteki. Että aika kuitenkin harmillisen vähän tuli solmittua sillä lailla niin kun, sillä lailla niin kun sosiaalisia suhteita, että niistä vois olla hyötyä sitten myöhemmin. Ehkä on joitain niin ku sillee. Sain niin kun kavereita kyllä. Mutta sitten tavallaan muuten vaan sellasia,

et ehkä tunnistaa kasvoista. Mut ei ehkä menis niin ku juttelee, jos vaikka tulis kadulla vastaan. Että ehkä harmillisen vähän niin kun kuitenkin tuli sille verkostoitua, verkostoiduttua. -Anita

Mut nyt sen ymmärtää oikeestaan, että ois ehkä kannattanutkin sitten. Kun on LinkedInissa ja muuta ja huomaa, et siellä nyt niin ku porukkaa rupee työllistyy kaikkii firmoihin ja muuta. Ja sit mieltii, että oisko kannattanu jutella vähän enemmän muidenkin kanssa, että varmaan mukava tyyppi ja näin. Mutta ei vaan oikein tullu sitten juteltua. [...] Niin, sitte ehkä tajuaa, et ois kannattanutki. [naurahtaa] -Anita

Verkostoitumista käsittelevässä pienessä kertomuksessa henkilöhahmoina ovat Anita itse, kaverit, sekä muut opiskelijat. Anita toimii tarinan kertojana, mutta ei silti asemoi itseään päähenkilöksi. Haastattelun alussa pyydettyä kertomaan vapaasti omista opiskeluaajoista, Anita nostaa esille, miten opintojen alussa oli hyvin vapaata ja että ”se oli aika lailla kuitenkin sitä verkostoitumista”. Hän ilmaisee verkostoitumisen tavalla kuin siitä olisi puhuttu runsaasti ja se olisi jotain, mitä kaikkien tulisi tehdä. Kuitenkin palattaessa myöhemmin sosiaalisiin suhteisiin ja verkostoitumiseen hän ilmaisee katumusta, ettei ole mielestään verkostoitunut riittävästi. Näin ollen hän asemoituu enemmän sivustaseuraajan rooliin kuin kertomuksen päähenkilöksi.

Nykyisyyden Anita arvioi menneisyyden Anitaa, joka oli vielä opiskelija ja jolla oli mahdollisuus verkostoitua. Hän ei syytä toisia siitä, että ei verkostoitunut enempää, mutta toteaa jälkeenpäin, että se olisi ollut viisasta, kun kaikki alkavat työllistyä oman alansa työtehtäviin. Hän ei myöskään keksi tekosyitä vaan toteaa asian vain menneen niin.

Hän puhuu tavalla kuin mahdollisuus verkostoitumiseen olisi lopullisesti mennyttä eikä sitä voisi nykyisyyden Anita tehdä. Lisäksi puheesta on tulkittavissa, että verkostoitumiselle ei nähty arvoa silloin, kun ”siihen oli mahdollisuus”. Anita puhuu suhteiden luomisesta ja verkostoitumisesta niin, että tunnistaa pelin, mutta ei jostain syystä ota itse siihen osaa. Hän kuitenkin pohtii verkostoitumista ennemminkin siitä näkökulmasta, että olisi kannattanut tutustua enemmän muihin opiskelijoihin ja luoda suhteita, vaikka tosiallinen työelämää hyödyttävä verkostoituminen ei olisi välttämättä ollut Anitan saavutettavissa. Abrahams (2017, 627) selittää tämän ilmiön Bourdieun sosiaalisen pääoman kautta. Siinä sosiaalisen pääoman kerrotaan olevan väline yhteiskunnan luokkatason eriarvoisuuden uusintamiseen. Hallitsevat luokat turvaavat asemansa ja varmistavat sen uusiutumisen pääomien kautta. Tässä tapauksessa pääomia ovat verkostot ja niiden epätasa-arvoinen jakautuminen.

Meeri pohtii, ettei työläistausta ole vaikeuttanut työelämässä menestymistä, mutta myöntää, että oikeanlaiset verkostot olisivat edistäneet työllistymistä tiettyihin paikkoihin:

No kyl mä luulen, et jos vanhemmat olis vaik jossain korkeemmas virassa ni ois varmaan saanu sitte ehkä helpommin työpaikan jostain toisest paikkaa, enemmän just niinku rahatuksen puolelta. Mut... En mä nää, et olis vaikeuttanu. Tai tilanne on mitä on ja. -Meeri

Juuri halutuimmista työpaikoista kilpailtaessa taustan vaikutus korostuu voimakkaimmin ja sen tunnistaa Meerikin. Myös Boliver (2017, 429) tunnistaa tämän tutkimuksessaan, jossa hän kertoo eliittiorganisaatioiden rekryointikäytänteistä, ja työläistaustaisten epätodennäköisyydestä tulla rekrytoituksi etenkin kulttuurisen epäsovinnuuden vuoksi. Meeri ei kuitenkaan syyttele ketään eikä keksi tekosyitä, vaan tokaisee vielä puheenvuoron lopuksi tilanteen olevan mitä on. Hänen asemoituu tässä kohdassa jokseenkin passiiviseksi, eikä ota kantaa puolesta tai vastaan. Passiivisuus nousee esille myös haastattelijan tiedustellessa, että mikä on mahdollisesti estänyt uralla etenemisessä:

En mä tiedä, mikä on estäny suoranaisesti. Enemmän se on sitä, et ois ite pitäny vähän... Tehä paljo enemmän töitä sen eteen, et sais just semmosen kesätyön vaikka minkä olisin halunnukki tai et. Mut silti tuntuu, et meidän koulussa on varmasti monia, kenellä on suhteita. Tai tuntuu, et on paljon, kenen vanhemmat on vaik korkeesti koulutettuja, ni sitä kautta sais niinku töitä. Mut eihän... Menkääpä nyt suhteilla niinkun minäkin aikoinaan tein. Niin kai se vaan on. Ainakin jossain tapauksissa. -Meeri

Meerin puheessa korostuu samanlainen kaiho ja katumus kuin Anitan pienessä kertomuksessa. Hän asemoi itsensä passiiviseksi sivustaseuraajaksi, joka ei ole kertomansa mukaan panostanut alkuvuosina riittävästi kesätöiden hakuun ja sen avulla kerryttänyt muita pääomia tutkinnon lisäksi. Hänen puheestaan on kuitenkin tulkittavissa sosiaalisten suhteiden puute puolusteluksi työkokemuksen puutteelle. Lisäksi hän asemoi toiset, korkeammista lähtökohdista tulevat opiskelijat etuoikeutetuksi työpaikoista kilpailtaessa, mutta hyväksyy oman asemansa ja työelämän epäreilut kilpailusäännöt eikä pyri vastustamaan niitä.

Haastattelijan tiedustellessa Birgitan mahdollisia verkostoja ja niiden merkitystä työuran kannalta ilmaisee hän, ettei niillä ole ollut merkitystä: *”Hmm, no ainakaan tähän mennessä en oo niinku kokenu, että niistä solmituista ystävyysuhteista tai muista ois ollu hyötyä työuran kannalta. Mutta tottakai kyl mä niinku sain sieltä ystäviä ja tuttuja ja toivon että he pysyy sitten mukana vielä jatkossakin.”* -Birgitta

Yllä olevasta kertomuksesta on luettavissa, ettei Birgitta täysin tunnista verkostoitumispelin merkitystä nykypäivän työelämän ja yksilön työllistettävyyden näkökulmasta. Hän vertaa verkostoja ja ystävyysuhteita keskenään eikä näe hyötynneen niistä millään tasolla. Ystävät hän asemoi selkeästi sivustaseuraajan rooliin. Tulkitsen kertomuksesta, ettei hän täysin ymmärrä verkostoitumispelin hiljaisia sääntöjä tai sitä, miten pelissä tulisi toimia.

Epävarmuus ja epäröinti

Selkeä epäröinti suhteessa omiin kykyihin ja menestymisen mahdollisuuksiin oli luettavissa kahden haastateltavan, Birgitan ja Meerin kerronnasta. Heidän kerronnalleen ominaista oli epävarmuus suhteessa omiin kykyihin oppia uusia asioita ja menestyä uralla. Esimerkiksi Birgitalta kysyttäessä työpaikassa viihtymisestä, vastaa hän seuraavanlaisesti:

No joo kyl tää on ainaki on hyvin paljon sitä mitä mä oon opiskellu et on oman alan töissä mutta nyten mä oon ollu täällä jonku kolmisen kuukautta ja tää on tosi iso yritys ja täällä on aika monimutkaiset nää prosessit et mä en oo... Se on aika kivuliasta opetella niitä, ku se oppiminen tapahtuu aika hitaasti ja tällä tavalla. Mutta ehkä sitte sanotaan ku on ollu täällä kuus kuukautta nii sitte varmaan osaa jo ottaa vähän rennommin ku kaikki asiat on tuttuja ja tällä tavalla. -Birgitta

Tai tiedusteltaessa muista aktiviteeteista koulun ohella:

No kyl mä koitin hakee osa-aikaisia töitä, mut sitten kun Turussa on tosi paljon opiskelijoita ja mulla ei ollu silloin siinä vaiheesti hirveesti työkokemusta nii en saanu töitä. Mutta sitten mä koitin urheilla ja tutustua ihmisiin ja tämmöstä. - Birgitta

Birgitan puheesta on tulkittavissa selkeä epäröinti suhteessa omiin kykyihin ja katumusta tekemättä jättämistä asioista. Korkeakouluun tultaessa vaatimustaso on kasvanut, asioita on pitänyt priorisoida ja kaikessa ei välttämättä ollut mahdollisuutta menestyä. Tämä on saanut Birgitan hänen kertomuksissaan epäilemään omia menestyksen mahdollisuuksia. Hän asemoituu enemmän sivustaseuraajan rooliin puhuessaan muun muassa siitä, miten ei saanut kovan kilpailun vuoksi osa-aikatöitä opintojen ohelle. Hän tunnustaa nykypäivän työelämän vaatimukset, mutta ei itse samaistu niihin. Meerille taas tuli yllätyksenä koulutuksen ostovoiman heikkous, johon hän oli koko elämänsä uskonut:

Mä jotenki alus aattelin, et sitte kun on kauppakorkeessa, niin olis helpompaa saada kesätöitä, mut ei se ehkä ihan niin helpoo sit kuitenkaan ollu. Ja sit et ei se ehkä oookkaan ihan niin yksinkertast kuitenkaan. Ja jos ois sillon heti eka vuonna tajunnu sen, niin sitte ois voinu panostaa paljo enemmän siihen kesätyön hakuun, et olis saanu just semmosen niinku kesätyöpaikan, mihinkä ois halunnu tai minne ois voinu helpommin päätyä myöhemmin. [...] No kyl täs loppuvaihees on

huomannu enemmän sen, et pienist alkaa stressaamaan se, et ku kuitenkin haluais saada hyvän työpaikan heti kun valmistuu, mut niinkin se voi olla, et se ei oo sit ihan mahdollista et. Mut ehkä pitäs luottaa siihen, et sit jos saa jonkunlaisest paikast sen työpaikan, niin sithän sit voi aina niinku edetä ja siirtyy. Mut jotenki se tuntuu ehkä vähän kaukaselt, et pääsee sit loppujen lopuks sellaseen paikkaan, mitä oikeesti haluais tehdä. Ja sit ehkä tuntuu, et niinku tän... Tai et on opiskellu kuitenkin sitä varten, et sais semmosen työpaikan mitä haluais tehdä. Niinku hyvän paikan. Et jos ei sit saakaan semmosta. -Meeri

Meerin kertomuksen yleinen ilmapiiri on alavireinen ja jokseenkin ahdistunut. Kertomuksen ajankohdat sijoittuvat aikaan ennen kauppakorkeakoulua, yliopisto-aikaan sekä nykyhetkeen, jossa opintoja viimeistellään. Hänen puheestaan on tulkittavissa, miten vahva usko hänellä oli aiemmin koulutuksen ostovoimaan ja positioituessaan akateemisesti kyvykkään yksilön ideaaliin, näki menestyksekkään uran edessään. Työllistettävyyden vaatimusten todellisuus alkoi avautua hänelle opintojen aikana Meerin etsiessä itselleen ensimmäisiä oman alan työpaikkoja tuloksetta. Hän perustelee kesätöiden saamattomuutta sillä, ettei ollut tajunnut hakea töitä ensimmäisenä kesänä ja tämän jälkeen mahdollisuuden ikään kuin menneen jo ohi. Kauppakorkeakoulun aikana hän ei enää asemoi itseään yhtä vahvasti työllistettävän yksilön ideaaliin, vaan enemmän sivustaseuraajan rooliin.

Nykypäivään sijoittuva osa kertomuksesta vahvistaa opintojen aikana rakentunutta käsitystä vajavaisista työllistettävyyden kyvyistä. Meeri pyrkii muodostamaan valoa tunnelin päähän sanoessaan, että tulisi luottaa siihen, miten ensimmäisen työpaikan kautta pääsee rakentamaan oman näköistä uraa. Tämän hän kuitenkin peittoaa heti seuraavassa lauseessa sanoessaan: *”[...] tuntuu ehkä vähän kaukaselt, et pääsee sit loppujen lopuks sellaseen paikkaan, mitä oikeesti haluais tehdä.”*. Selkeä epäily suhteessa omiin kykyihin ja työllistettävyyden mahdollisuuksiin varjostaa Meerin puhetta. Hän näyttää kokevan paineita valmistumisen lähestyessä, jotta löytäisi ensimmäisen oman alan työpaikan. Kulttuurisen ja sosiaalisen pääoman puuttuessa kilpailu valmistumisen jälkeisistä työpaikoista ei ole tasavertainen suhteessa niihin, joilla on oikeanlaiset verkostot, sekä kulttuurinen sopivuus suhteessa tavoitelluimpiin organisaatioihin.

Tässä luvussa olen käsitellyt Koulutususkollisten koulutuksen merkitykseen ja työllistettävyyteen liittyviä pieniä kertomuksia. Olin erityisen kiinnostunut koulutususkon roolista yliopisto-opintojen kontekstissa, joka Koulutususkollisilla pysyi huomattavasti vahvempana kuin Pääomien kartuttajilla. Koulutususkolliset korostivat akateemista kykyminää ja virallisia työnhakureittejä sekä antoivat vähemmän painoarvoa pääomien kerryttämislle kertomuksissaan. Toisinaan he suhtautuivat pääomien kerryttämiseen

vähöksyvästi ja toisinaan taas kertoivat ymmärtäneensä niiden merkityksen ”liian myöhään”. He eivät myöskään asemoituneet yhtä selkeästi työllistettävyyden mallitarinaan kuin Pääomien kartuttajat. Seuraavassa luvussa vielä tutkimuksen yhteenveto, pohdinta sekä luotettavuuden arviointi.

7 Pohdinta

Tutkimukseni tavoitteena oli selvittää, miten työläistäustaiset korkeakoulutetut nuoret naiset asemoituvat työllistettävyyden mallitarinaan ja rakentavat omia kykyjensä kertomuksissaan. Työelämä on muuttunut runsaasti vain pienen ajan sisällä, ja aikaisempi käsitys vakaasta urakehityksestä mahdollisesti saman työnantajan palveluksessa on muuttunut globalisoituneeksi kilpailuksi suurten hakijajoukkojen kesken. (Tomlinson 2017b, 3.) Tämä globalisoituminen ja teknologiset edistysaskeleet ovat muuttaneet myös yksilöihin kohdistuvia työmarkkina-odotuksia. Kykyvaatimukset ovat irtautuneet teknisistä erikoistaidoista erottamattomaksi osaksi yksilöiden asenteita, käyttäytymistä ja luonteenpiirteitä (Komulainen ym. 2015, 149). ”Oikeanlainen” kyvykkyys on työllistettävyyden mallitarinan ytimessä ja kyky-käsitteen käyttö onkin laajentunut joukkoon pehmeitä, siirrettävissä olevia sosiaalisia kykyjä (Komulainen ym. 2015, 149). Tämänkaltaisilla yrittäjämäisillä kyvyillä viitataan joustavuuden, luovuuden, aloite- ja riskinotto-kyvyn, omatoimisuuden, yhteistyökyvyn ja vahvan suoritusmotivaation kaltaisiin ominaisuuksiin (Komulainen ym. 2008, 176).

Taustan vaikutusta tutkinnon suorittaneiden työmarkkinasiirtymiin on tutkittu enemmän maissa, joissa opiskelijat maksavat korkeita lukukausimaksuja (Isopahkala-Bouret & Nori 2021, 632–633). Tämän vuoksi olin kiinnostunut selvittämään kokemuksia suomalaisessa kontekstissa, jossa lähtökohdat ovat suhteellisen tasa-arvoiset.

Käytin tutkimuksessani Bourdieun pääomateoriaa (ks. Bourdieu 1986; Bourdieu 2002), jonka mukaan yksilöt hyödyntävät erilaisia pääomia (taloudellinen, kulttuurinen ja sosiaalinen) toimiessaan eri kentillä. Korkeakoulutettujen määrän kasvaessa kulttuuriseen ja sosiaaliseen pääomaan kuuluvat sosiaaliset taidot nousevat entistä tärkeämmäksi, kun ihmiset samoilla pätevyyksillä hakeutuvat työelämään (Siivonen ym. 2016, 113). Oikeanlainen kulttuurinen, taloudellinen ja sosiaalinen pääoma tarjoavat siis yksilölle todennäköisemmät lähtökohdat menestykselle. Tutkimukseni kohteena olevilla yksilöillä oli kuitenkin etenkin nuoruudessa hyvin rajallinen määrä pääomia hyödynnettävissä ja näin ollen menestyminen edellytti heiltä paljon työtä sekä sinnikkyyttä. Pohdinnan tukena käytin Kinnusen ja kumppaneiden (2004) laadintaohjeita liittyen tutkielmiin ja tieteellisiin raportteihin.

Tarkastelin työllistettävyyteen asemoitumista akateemisen ja yrittäjämäisen kykyminän sekä kulttuurisen ja sosiaalisen pääoman avulla. Myös koulutuksen merkitystä oli tärkeä tutkia, sillä se oli kaikille haastateltaville ”portti menestykseen”. Nuoruudessa he kertoivat

koulutuksellisen pääoman olleen ainoa hyödynnettävissä oleva resurssi, joten lähdin rakentamaan analyysiä koulutususkon pohjalta. Tämän jälkeen tarkastelin nuorten naisten asemoitumista suhteessa työllistettävyyden mallitarinaan. Tutkimuskysymykseni olivat: ”Miten työläistäustaiset nuoret naiset asemoituvat suhteessa työllistettävyyteen?”, ”Miten he neuvottelevat omaa luokkataustaansa suhteessa työllistettävyyteen?”, sekä ”Miten he tulkitsevat koulutuksen merkitystä suhteessa työllistettävyyteen?”.

Koulutususkon ja sen merkityksen avulla tarkastelin, miten haastateltavat kertoivat akateemisista kyvyistänsä ja koulutuksen merkityksestä nuoruudessa. Tämän lisäksi selvitin, miten koulutususkosta kerrottiin yliopisto-opintojen kontekstissa ja miten muiden pääomien kerryttämisestä ja hyödyntämisestä puhuttiin.

Toinen teema tarkasteltaessa nuorten naisten kokemaa menestystä oli työllistettävyyden kokemukset ja se, miten haastateltavat asemoituivat suhteessa tähän. Työllistettävyyteen liittyy vahvasti yrittäjämäisen asenteen sisäistäminen ja tietynlaiset kyvyt, kuten luovuus, ongelmanratkaisutaidot, innovatiivisuus, joustavuus, vuorovaikutus, tiimityöskentelytaidot sekä kyky ottaa riskejä (Räty ym. 2019, 758). Työllistettävyyden mallitarinaa tarkasteltaessa olin myös kiinnostunut siitä, miten haastateltavat kertoivat erilaisten pääomien kerryttämisestä ja hyödyntämisestä.

Koulutususkon ja työllistettävyyden suhteen haastateltavat jakautuivat vastausten perusteella kahteen ryhmään, Pääoman kartuttajiin ja Koulutususkollisiin sen mukaan, miten he asemoituivat niihin. Huomionarvoista oli se, että ryhmät eivät olleet tarkkarajaisia haastateltavien suhteen vaan moni haastateltava esiintyi kummassakin ryhmässä riippuen pienen kertomuksen sisällöstä. Tiivistän ensin lyhyesti seikat, jotka olivat molemmille ryhmille ominaisia. Tämän jälkeen käsitelen molempien ryhmien erityispiirteet erikseen.

Kaikille haastateltaville yhteistä

Etenkin naisia pidetään tyypillisesti tunnollisina opiskelijoina ja myös tässä tutkimuksessa kaikki haastateltavat olivat lapsuudessa ja nuoruudessa menestyneitä koulutuksen parissa. Yleisesti haastateltavat korostivat pärjänneensä luokan parhaille oppilaille sekä saaneensa ulkopuolista hyväksyntää stipendien ja opettajien kannustuksen avulla. Tämä toimi itseään ruokkivana kierteenä ja vahvisti haastateltavien koulutususkoa ja omaa akateemista kyvykkyyttä heidän kertomuksissaan. Lapsuuden koulumenestykseen haastateltavien perheet

ja läheiset olivat suhtautuneet useimmiten tietämättömästi ja toisinaan välinpitämättömästi. Perheen tuki näyttäytyikin useimmiten yleisen kannustavana, mutta pintapuolisena.

Yhteistä monille haastateltaville oli myös turvallisuushakuisuus koulutuksen suhteen. He pyrkivät valitsemaan sellaiset opinalat, jotka tarjosivat parhaat mahdollisuudet työllistettävyyden kannalta. Haastateltavat mainitsivat unelmoineensa erilaisista statusaloista kuten oikeustieteestä ja lääketieteestä kauppakorkeakoulun ohella. Taloudellisten pääomien puuttuessa haastateltavat kuitenkin pohtivat, että paras mahdollisuus päästä korkeakouluun ovat sellaiset alat, joihin pääsyyn ei tarvitse suorittaa esimerkiksi kalliita valmennuskursseja.

Tämän lisäksi muutama haastateltava mainitsi ulkopuolisen tuen merkityksen esimerkiksi korkeakouluun hakeutumisen suhteen. Kulttuurisen ja sosiaalisen pääoman puuttuessa heillä ei ole välttämättä ollut riittävästi tietoa siitä, mihin työtehtäviin eri aloilta voi valmistua, jolloin esimerkiksi tekniikan alat rajautuivat heidän valintojensa ulkopuolelle.

Turvallisuushakuisuus ja niin sanotusti varman päälle pelaaminen näkyivät useiden haastateltavien puheissa. Haastateltavat korostivat tarkkaan harkittuja strategioita työelämässä ja arvostivat useammin isoja, varmoja organisaatioita, joissa on turvallisempaa työskennellä. Sen sijaan status tai nopea eteneminen uralla ei korostunut haastateltavien puheissa yhtä paljon. Monelle oli ominaista varmuuden tunteen hakeminen, omien työtehtävien laadukas hoitaminen sekä vakaa, hyvätuloisuus.

Pääomien kartuttajat

Ensimmäinen tunnistettava ryhmä koulutususkon ja työllistettävyyden näkökulmasta olivat Pääomien kartuttajat. Ryhmään kuuluvat pienet kertomukset ilmaisivat myönteisiä kokemuksia koulutuksesta ja sen ”ostovoimasta” lapsuudessa ja nuoruudessa. Tällöin haastateltavilla ei välttämättä ollut vielä muita pääomia käytettävissä menestyksen varmistamiseksi, jolloin he ilmaisivat laittaneensa kaiken uskon ja panostuksen koulutukseen. He saivatkin erinomaisia arvosanoja peruskoulussa ja lukiossa, jonka perusteella varmistivat pääsyt yliopistoon.

Yliopistoon pääsyn jälkeen monet heistä kuvasivat prioriteettien muuttuneen lapsuuden jälkeen. Kun aikaisemmin kiitettävät arvosanat ja moitteeton koulumenestys olivat heille tärkeitä, yliopisto-opintojen kontekstissa ja valmistumisen jälkeen kiitettävät arvosanat eivät olleet enää kaikki kaikessa. He ilmaisivat tunnistaneensa tarpeen luoda myös muita pääomia,

kuten verkostoja ja työkokemusta valmistumisen jälkeisen työllistettävyyden saavuttamiseksi. Tämä saattoi johtua kyvystä tulkita muuttuneita työelämän vaatimuksia ja sopeutua niihin.

Työllistettävyyttä tarkasteltaessa Pääomien kartuttajat, jotka olivat sisäistäneet yliopisto-opintojen aikana muiden pääomien kerryttämisen merkityksen ja myös kyenneet toimimaan sen mukaisesti, suhtautuivat myönteisesti työllistettävyyden ideaaliin ja asemoituivat myös itse vahvasti siihen. Verkostoituminen ja kyky hyödyntää omia verkostoja liittyvät vahvasti työllistettävän, yrittäjämäisiä kykyjä hallitsevan yksilön ideaaliin. Pääomien kartuttajat, jotka positioituivat vahvasti tällaiseen ideaaliin, korostivat omaa toimija-asemaansa ja kyvykkyytensä luoda hyödyllisiä verkostoja siitakin huolimatta, ettei heidän perhetaustansa edesauttanut asiaa.

Huomionarvoista on se, että työllistettävyys ja yrittäjämäiset kyvyt ovat sekoittuneet erottamattomiksi osiksi toisiaan, jonka vuoksi ajatellaan, ettei yksilö näin ollen voi olla työllistettävä ilman yrittäjämäisiä kykyjä (Laalo ym. 2023a, 81). Pääomien kartuttajat kuvasivatkin itseään yrittäjämäisten kykyjen kautta, sekä positioivat itsensä vahvasti työllistettäviksi yksilöiksi, joilla on yrittäjämäinen asenne koko elämäänsä kohtaan. He eivät myöskään kyseenalaistaneet nykypäivän työntekijöihin kohdistuvia vaatimuksia. Heille oli ominaista oman perhetaustan vaikutuksen ja pääomien puutteen tunnistaminen nuoruudessa, mutta niiden ei kerrottu heikentäneen omia menestyksen mahdollisuuksia. Sen sijaan he korostivat toimijuutta, kyvykkyyttä, sekä resilienssiä, mitä kaikilla oli runsaasti ja mikä toimi tietyllä tapaa edellytyksenä heidän nykyiselle asemalleen.

Koulutususkolliset

Koulutususkollisten ryhmään kuuluivat sellaiset pienet kertomukset, joissa suhtautuminen koulutususkoon ja sen ostovoimaan ei heikentynyt kovin paljon. Haastateltavat ilmaisivat muun muassa päättäneensä yliopisto-opintojen aikana keskittää kaiken energiansa kiitettäviin arvosanoihin ja hyvään koulumenestykseen. He myös ilmaisivat pitkälle opintoihin korkeakoulututkinnon olevan ”kovaa valuuttaa” ja sen rakentaneen työllistettävyyttä.

Tunnollisuus ja koulumenestyksen priorisoiminen näyttäytyivät voimakkaasti myös yliopisto-opintojen kontekstissa Koulutususkollisten kertomuksissa. Kuitenkin opintovuosien kertyessä kerronta koulutuksen ostovoimasta näytti horjuvan heidän huomatessaan, miten esimerkiksi kesätöiden tai ensimmäisten oman alan työtehtävien saaminen ei ollut itsestään selvää pelkän korkeakoulututkinnon avulla.

He nostivat myös esille sen, miten omat rajat tulivat yliopistossa vastaan, kun he eivät pärjänneet pelkällä akateemisella lahjakkuudella, vaan heidän piti tehdä töitä koulumenestyksen eteen. Tämä näkyi joidenkin kertomuksissa epäilyinä suhteessa omiin kykyihin niin koulutuksen kuin työelämänkin kontekstissa.

Työllistettävyyden suhteen Koulutususkolliset korostivat tutkintotodistuksia sekä virallisia työnhakureittejä. Heidän puheissaan ei ollut luettavissa samalla tavoin työllistettävän, yrittäjämäisiä kykyjä hallitsevan yksilön identiteettiä asemoitumista, kuin Pääomien kartuttajien puheissa. Yleisesti ottaen he tunnistivat työllistettävyyden mallitarinan, mutta eivät itse asemoituneet yrittäjämäisiä kykyjä hallitseviksi työllistettäviksi yksilöiksi. Heidän kerrontansa näyttäytyi välinpitämättömyytenä suhteessa työllistettävyyden vaatimuksiin sekä epäilyinä kerryttää sosiaalista ja kulttuurista pääomaa. Valtaosa Koulutususkollisista ilmaisi yliopisto-opintojen kontekstissa voimakasta koulutususkoa ja akateemisen menestyksen priorisointia muiden pääomien kerryttämisen kustannuksella.

Koulutususkolliset ilmaisivat suhtautumistaan verkostojen rakentamiseen välinpitämättömästi ja toisinaan jopa vihamielisesti, tai katumalla, etteivät olleet ymmärtäneet niiden merkitystä opintojen aikana. Kriittisyyttä osoitettiin etenkin ”teennäistä” verkostoitumista kohtaan ja monille näille haastateltaville olikin ominaista ulkopuolisuuden tunteiden ilmaisu sekä osallistumattomuus sosiaalisiin tapahtumiin. Katumusta kuvaavissa puheissa korostui vahvemmin sivustaseuraajan asema, jossa haastateltavat eivät asemoituneet kertomusten päähenkilöiksi. Sen sijaan vihamielisesti verkostoitumiseen asemoituvat ilmaisivat, ettei heillä ollut aikaa verkostoitua töiden takia ja näin ollen vain ”harrastivat” opintoja.

Myös Abrahams (2017, 630, 633) ilmaisi tutkimuksessaan työläistaustaisten opiskelijoiden korostavan tyypillisesti enemmän tietoja ja taitoja kuin verkostoja. Hän arveli tämän johtuvan siitä, että heillä on enemmän menetettävää pyrkiessään korkeampaan asemaan tilanteessa, jossa menestys määritellään työmarkkina-aseman perusteella. Tällaisessa tilanteessa heidän ainoaksi vaihtoehdoksi saattaa muodostua luottamus työmoraaliin ja sitoutumiseen menestyksen mahdollistajina.

Koulutususkollisten kertomuksissa korostettiin työllistettävyyden kannalta virallisia työnhakutaitoja, kuten hakemusten kirjoittamista tai haastatteluissa toimimista. Sen lisäksi esille nousi voimakas usko tutkinnon ostovoimaan, joka näytti kuitenkin horjuvan valmistumisen kynnyksellä, kun yksilöt kertoivat, miten paljon ensimmäisen oman alan

työpaikan saaminen vaatii. Tällöin heidän puheistaan oli myös tulkittavissa tietynlaista epäröintiä suhteessa omiin kykyihin ja menestyksen mahdollisuuksiin.

Yhteenveto ja yhteydet aikaisempaan tutkimustietoon

Yhteenvetona voidaan todeta, että tunnollisuus ja koulumenestyksen priorisoiminen näyttäytyivät voimakkaasti edelleen yliopisto-opintojen kontekstissa Koulutususkollisten kertomuksissa. He kiinnittyivät akateemiseen kykyminään sen sijaan, että olisivat kerryttäneet yrittäjämäisiä kykyjä, joita pidetään nykypäivän ideaaleina. Tämä taas saattaa johtaa heikompiin asemiin, jolloin luokkatausta heijastuu työmarkkinoilla. Sen sijaan Pääomien kartuttajat onnistuivat tunnistamaan korkeakoulun kontekstissa työllistettävyyden vaatimukset ja pyrkivät myös kerryttämään tarvittavia pääomia sekä asemoimaan itsensä yrittäjämäisiä kykyjä hallitseviksi, työllistettäväksi yksilöiksi. Kuten Siivonen ja kumppanit (2016, 123) toteavat, yksilölliset mahdollisuudet eivät ole samanlaiset kaikille.

Pääomien epätasainen jakautuminen luokkataustan perusteella sekä kyky kerryttää ja hyödyntää niitä näyttäytyvät myös Siivosen ja kumppaneiden (2016) tutkimuksessa, jossa analysoitiin kahden aikuisiässä korkeakoulututkinnon suorittaneen kokemuksia työllistettävyydestä, koulutuksesta sekä tulevaisuuden mahdollisuuksista. Henri, keskiluokkaisen taustan turvin näki korkeakoulututkinnon suorittamisen myötä menestyksen mahdollisuudet myönteisessä valossa. Sen sijaan työläistaustainen Lisa maisterin tutkinnosta huolimatta, koki menestyksen mahdollisuudet erittäin haastaviksi ilman oikeanlaista taloudellista ja sosiaalista pääomaa. Hän kuvasi työllistettävyyteen ja kohtuullisiin tuloihin vaikuttavan todellisuudessa enemmän henkilökohtaiset ominaisuudet, sosiaaliset suhteet ja verkostot, kuin kova työ ja erinäiset saavutukset. (Siivonen ym. 2016, 122.)

Myös Siivonen ja kumppanit (2023b, 358) käsittelevät tutkimuksessaan työläistaustaisen Joelin tarinaa, jossa hän rakentaa omaa vastavalmistuneen identiteettiä asemoitumalla perinteisen, ahkeran ja hyvän työntekijän asemaan. Tämä ei kuitenkaan sellaisenaan riitä, sillä perinteisen hyvän työntekijän identiteetti ei vastaa työllistettävän yksilön ideaalia vastavalmistuneiden työmarkkinoilla. Siivosen ja kumppaneiden (2023b) tutkimus osoittaaakin, miten yksilöiden mahdollisuuksiin menestyä työmarkkinoilla vaikuttavat myös monet muut tekijät kuin ahkeruus. Tutkimuksen Joel siitäkin huolimatta, että on pyrkinyt tekemään kaiken oikein ja olemaan ahkera sekä hyvä työntekijä, kohtaa erinäisiä työllistymiseen liittyviä haasteita. Joelin tarinassa on runsaasti samoja piirteitä kuin tämän tutkimuksen Koulutususkollisten kertomuksissa. Voidaankin todeta, että mikäli yksilö ei

kykene pelaamaan peliä, joka on Bathmakerin ja kumppaneiden (2013, 739–741) mukaan luotu keskiluokan eduksi, päätyy hän heikompaan asemaan työmarkkinoilla ahkeruudestaan huolimatta. Työllistettävyyden ihanteen ytimessä on yrittäjämäiset kyvyt, joihin liittyy riippuvuuden poistaminen yhteiskunnasta yhdistettynä unelmaan vauraudesta niille yksilöille, jotka onnistuvat ”oikein” (Siivonen & Brunila 2014, 168).

Analyysissä nousivat esille Bourdieun (1986) pääomateorian kulttuurinen ja sosiaalinen pääoma. Sen sijaan taloudellinen pääoma ei näyttäydä analyysissä, mutta mielestäni myös sitä oli tarpeen käsitellä teoreettisessa viitekehysessä, sillä niin kuin tuloksista ja tutkimuskirjallisuudesta (ks. Siivonen ym. 2016, 122) on huomattavissa, juuri taloudellinen pääoma on se, joka lopulta jakaa yksilöt voittajiin ja häviäjiin.

Aikaisemmissa tutkimuksissa on todettu korkean sosiaalisen taustan nuorten hakeutuvan tyypillisesti korkeatasoisiin tieteenaloihin, kun taas matalamman sosiaalisen taustan nuorten hakeutuvan vähemmän valikoiviin koulutusohjelmiin (Isopahkala-Bouret & Nori 2021, 629). Mahdollisena selityksenä voi olla korkeista lähtökohdista tulevien vanhempien erilaiset odotukset ja tuki (Härkönen 2010, 63), tai koulutusjärjestelmän aiheuttama väsytystaistelu, jossa mitataan eri luokka-asemille tyypillistä koulukestävyyttä (Naumanen & Silvennoinen 2010, 77). Tutkimukseni kohteeksi valikoituneet yksilöt olivat kuitenkin lähtökohdistaan huolimatta päätyneet opiskelemaan korkeatasoiselle tieteenalalle. Haastatteluissa selityksiksi annettiin oma kyvykkyys, sinnikkyys, sekä varma reitti hyväpalkkaiseen työtehtäviin ilman muiden pääomien suurta merkitystä. Haastateltavat olivat saaneet ulkopuolista hyväksyntää ja arvostusta kiitettävästä koulusuoriutumisesta, joka varmasti omalta osaltaan vahvisti heidän koulukestävyyttä luokkataustasta huolimatta.

Vaikka koulutuksen kentällä sukupuolella on todettu olevan merkitystä sen suhteen, miten yksilön kykyihin uskotaan, ja kuten Rätyn ja Kärkkäisen (2011, 695) tutkimus osoitti vanhempien uskovien poikalasten matemaattisen menestyksen johtuvan lahjakkuudesta, kun tyttöjen menestyksen taas harjoittelusta, oli tutkimukseni haastateltavien luottamus omiin matemaattisiin kykyihin suhteellisen voimakas. Valtaosa naisista oli valinnut pääaineekseen vahvasti matemaattisia kykyjä vaativan laskentatoimen ja rahoituksen, jossa kokivat myös pärjäävänsä. Sen sijaan koulutusvalintoja tehdessä ulkopuolisen sukupuolittuneen tuen nähtiin korostuvan, kun matemaattisesti lahjakkaita haastateltavia kannustettiin kauppa- ja korkeakouluun teknillisen korkeakoulun sijaan.

Korkeakoulutuksen laajentuessa etulyöntiasema kouluttautuneilta poistuu (Brown ym. 2003, 11). Tällöin muiden pääomien merkitys työllistettävyyden kannalta korostuu, kun yksilöt pyrkivät tekemään erontekoa muihin hakijoihin nähden. Kuitenkin monille työläistäustaisille nuorille koulutuksellinen pääoma muodostuu ainoaksi välineeksi sosiaalisen liikkuvuuden saavuttamiseksi. Reayn ja kumppaneiden (2009, 1115) mukaan työläistäustaiset lahjakkaat nuoret saattavat kokea olevansa kuin ”kala kuivalla maalla” kotimaailmassa, jossa koulutusjärjestelmä on työväenluokkainen. Korkeakoulutuksen parissa he kehittävät jopa ylliluonnollisissa määrin motivaatiota, päättäväisyyttä ja resilienssiä todistaakseen akateemiset taitonsa jopa vertaisten hyväksynnän kustannuksella. Tämä oli nähtävissä Koulutususkollisten kertomuksissa, joissa korostettiin myös yliopisto-opintojen kontekstissa koulutuksen merkitystä ja sen ostovoimaa. Kertomuksissa korostuikin Abrahamsin (2017, 636) mukainen usko meritokratiaan ainoana toivona sosiaalisen liikkuvuuden kokemukselle. Sen sijaan Pääomien kartuttajat, jotka yliopisto-opintojen kontekstissa korostivat muiden pääomien merkitystä, eivät asettuneet Reayn ja kumppaneiden (2009, 1115) oletukseen akateemisten taitojen kehittämisestä vertaisten kustannuksella.

Yrittäjämäinen toiminta edellyttää Korhosen ja kumppaneiden (2008, 175) mukaan riskien ottamista, vastuun kantamista, itsenäistä toimimista ja joustavuutta. Laalon ja Heinosen (2016) tutkimuksessa huomattiin, miten tutkimuksen kohteena olevat pitivät yrittäjämäisiä kykyjä itsestäänselvyytenä menestyksen kannalta ja pyrkivätkin korostamaan omia yrittäjämäisiä kykyjä. Myös tässä tutkimuksessa oli huomattavissa kyseenalaistamaton hyväksyminen yrittäjämäisten kykyjen suhteen etenkin Pääomien kartuttajien keskuudessa, jotka rakensivat kertomuksissa itsestään yrittäjämäisiä kykyjä hallitsevia, työllistettäviä yksilöitä.

Bathmakerin ja kumppaneiden (2013, 739–741) tavoin oli huomattavissa, miten etenkin Koulutususkolliset pelasivat meritokraattista peliä oikeudenmukaisesti. Tämä taas johti alhaisempiin menestyksen kokemuksiin ja tietynlaiseen epäilyyn suhteessa omiin kykyihin. Osa heistä kykeni ottamaan osaa peliin, mutta toisille se tuntui haastavalta. Abrahams (2017, 630) nostaa esille tutkimuksessaan, miten keskiluokkaiset opiskelijat hyödynsivät vanhempiensa verkostoja ja myös Wrightin ja Mulveyn (2021, 348) tutkimuksessa huomattiin, miten korkeammista lähtökohdista tulevat opiskelijat saivat harjoittelupaikkoja perheverkostojen avulla. Pääomien kartuttajat tunnistivat tämän eriarvoisuuden suhteessa verkostoihin ja pyrkivät paikkaamaan tilannetta luomalla itse omia verkostoja aikuisuudessa. He korostivat Granovetterin (1974) mukaisia heikkoja siteitä, joita voi syntyä muun muassa

työpaikoilla tai yliopistossa. Koulutususkolliset sen sijaan suhtautuivat tähän joko välinpitämättömästi, vihamielisesti tai kyvyttömyydellä osallistua peliin.

Burke ja muut (2020, 1715–1718) tunnistivat omassa tutkimuksessaan kaksi opiskelijaryhmää (*naiivit* ja *tietävät*) opiskelijat sen mukaan, kuinka vahva usko tutkinnon suorittamisen merkityksellä oli työllistettävyyden kannalta. *Naiiveille* opiskelijoille ominaista oli vahva usko tutkinnon itselliseen arvoon ja siihen, että sen avulla tulisi työllistymään. Heidän vanhemmat rohkaisivat ja tukivat lapsiaan suorittamaan tutkinto ilman erityisiä neuvoja, ja tämä onkin yleisempää työväenluokkaisille vanhemmille, joilla on suuri odotusarvo koulutus pääomalle. Tällainen käsitys oli havaittavissa monien haastateltavien kertomuksissa, kun he ilmaisivat saaneensa tukea ja kannustusta perheiltä, mutta eivät konkreettista apua korkeakouluun haettaessa tai siellä opiskeltaessa.

Mahdollinen sukupuoli- tai ikäsyryntä nähdään usein rakenteellisten ja sosiaalisten ongelmien sijaan yksilön omina puutteina, jotka hänen tulisi ratkaista erilaisin yksilöllisin strategioin. Erityisesti nuorilta naisilta vaaditaan itsevarmaa ja määrätietoista mentaliteettia, sekä kykyä laatia selkeitä tavoitteita omalle uralle. (Korhonen ym. 110–111, 114.) Myös Koffman ja muut (2015, 165) nostavat esille, miten naisen lähtökohdista huolimatta oletetaan olevan uusliberaalinen subjekti, joka kääntää poliittiset epäoikeudenmukaisuudet yksilölliseksi projektiksi oman itsensä kanssa. Tämä näyttäytyi tutkimuksessa sukupuolen merkityksen kieltämisenä ja erilaisina henkilökohtaisina strategioina, joilla pyrittiin estämään rakenteellinen epätasa-arvo. Yksi haastateltavista ilmaisi esimerkiksi suorittaneensa armeijan, jotta tulevaisuuden työpaikalla miehet eivät voisi syrjiä häntä. Hän myös kertoi suunnitelleensa tarkkaan, milloin voisi perustaa perheen, jotta siitä olisi mahdollisimman vähän haittaa työnantajalle. Haastatteluissa korostettiin myös äärimmäisen sinnikästä asennetta ja kykyä kestää suuria työmääriä todistaakseen oma kyvykkyytensä ja pätevyytensä.

Tutkielman luotettavuus ja arviointi

Narratiivisiin menetelmiin liittyy omia haasteitaan luotettavuuden arvioinnissa, joita tulen käsittelemään Heikkisen ja kumppaneiden (2007) narratiivisen tutkimuksen luotettavuuden arvioinnin kriteeristön avulla. Kriteereitä on viisi: historiallisen jatkuvuuden periaate, refleksiivisyysperiaate sekä dialektisuus-, toimivuus- ja mieleenpainuvuusperiaate (Heikkinen ym. 2007, 8–9).

Ensimmäisen, eli historiallisen jatkuvuuden periaatteen mukaisesti hyvässä tutkimuksessa tunnustetaan toiminnan historiallinen kehitys makrotason ilmiönä, sekä mikrotason jatkuvuutena. Näin ollen keskitytään laajoihin historiallisiin, poliittisiin ja ideologisiin suuntauksiin, jotka muokkaavat ja rajoittavat toimintaamme. Huomionarvoista on, ettei toiminnan kehitys tapahdu tyhjiössä eikä se myöskään koskaan lopu, jonka vuoksi erityistä huomiota on kiinnitettävä erilaisiin perinteisiin ja konteksteihin. Kaikkien ihmisten kertomien tarinoiden pohjalla on joukko kulttuurisia tarinoita, joita voimme hyödyntää tarinoita luodessamme toistamalla niitä muuttumattomina, varioimalla tai improvisoimalla. (Heikkinen ym. 2007, 9–10.) Omassa tutkimuksessani olen ottanut historiallisen jatkuvuuden periaatteen huomioon tutustumalla laajasti tutkimuskirjallisuuteen, joka on keskittynyt kiinnostuksen kohteena oleviin työllistettävyyden ja koulutususkon mallitarinoin. Olen tarkastellut koulutususkon historiallisesti vahvaa asemaa kansalaisten keskuudessa yhteiskuntaluokasta riippumatta, joka on viime aikoina kokenut särön etenkin alempien yhteiskuntaluokkien keskuudessa (Silvennoinen ym. 2018, 26). Koulutususkon rinnalle ja osittain sen korvaajaksi on noussut työllistettävyyden mallitarina, jota olen tarkastellut kykyminä-käsitteen avulla sekä tutkimuskirjallisuudesta että tutkittavien pienistä kertomuksista. Tämän lisäksi olen analyysissä keskittynyt siihen, miten haastateltavat rakentavat koulutuksen merkitystä omista kertomuksissaan ja minkälaisia asemia he ottavat.

Toisen, refleksiivisyyden periaatteen mukaan tutkijan tulee olla tietoinen omista ennakkokäsityksistään ja ymmärrettävä oma subjektiivisuus vaikuttavana tekijänä merkityksen muodostamisessa (Heikkinen ym. 2007, 11). Olen tiedostanut tämän läpi tutkimuksen tekemisen, jonka vuoksi olen käsitellyt teoreettisessa viitekehityksessäni laajasti tutkimuskirjallisuutta ja eri näkökulmia. Tämän lisäksi pyrin vahvistamaan tutkimuksen luotettavuutta läpinäkyvyyden avulla. Kuvasin tarkasti, miten aineiston rajaus on suoritettu, miten tutkimus on edennyt ja millä tavoin aineiston analyysi on suoritettu. Tämän lisäksi sisällytin tulososuuteen lukuisia lainauksia, jotka toimivat analyysini tukena. Kuitenkin, kuten jo tutkimuksen eettisyyttä käsittelevässä luvussa kuvasin, analyysini on yhdenlainen tulkinta haastateltavien kertomuksista. Näin ollen tulkintani voidaan haastaa toisilla tulkinnoilla (Hänninen 2008, 132).

Kolmas Heikkisen ja kumppaneiden (2007, 13) periaate on dialektisuus, joka perustuu ajatukseen siitä, että sosiaalinen todellisuus rakentuu vuorovaikutteisessa prosessissa toisten ihmisten kanssa. Periaatetta noudattamalla tutkijan tulisi antaa tilaa erilaisille äänille ja tulkinnoille tilanteesta ja pyrkiä tuottamaan ne tutkimuksessa niin aitoina, että tutkittavat

kykenisivät tunnistamaan oman ajattelunsa niissä. Heikkinen ja kumppanit (2007, 13) huomauttavat kuitenkin, että kaikki kertomuksemme ovat jostain ”kulttuurisesta altaasta” omaksuttuja. Analysointimenetelmänä käytin narratiivista positiointianalyysiä, jossa keskityin pieniin kertomuksiin. Niitä esiintyy arkipäiväisissä hetkissä ja niiden ajatellaan olevan identiteettien ja minäkäsityksen taustalla (Watson 2007, 371), jolloin ne liittyvät tyypillisesti elämisen kokemuksen pieniin, ohikiitäviin hetkiin (Bamberg & Georgakopoulou 2008, 379). Huomionarvoista analyysissä on se, ettei ratkaisevaa ole ainoastaan kerrottu sisältö, vaan läpi kerronnan tapahtuva asemointi (Hyvärinen ym. 2019, 6). Kyseinen menetelmä on vaativa ja vähemmän tunnettu, ja olen myös itse opetellut sen käyttöä tutkimuksen tekemisessä.

Tutkimukseni tarkoituksena oli saada syvällisempää ymmärrystä ilmiöstä. Sen vuoksi narratiivinen positiointianalyysi sopi mielestäni erinomaisella tavalla tutkimusmenetelmäksi, sillä taustan vaikutuksen kokemuksia tarkasteltaessa on keskityttävä kokonaisvaikutelman lisäksi hienovaraiseen neuvotteluun, jota ei olisi mahdollista tavoittaa yhtä helposti muiden menetelmien avulla. Tiedostan kuitenkin, että valitsemani menetelmä on vain yksi vaihtoehto ja näin ollen myös jokin toinen menetelmä olisi voinut sopia analyysin toteuttamiseksi. Lisäksi otin vastaan runsaasti palautetta ja ohjausta analyysin tekemiseen liittyen, jotta kykenin tekemään mahdollisimman todenmukaisia tulkintoja haastateltavien rakentamasta todellisuudesta.

Neljäs, eli toimivuuseriaate tarkoittaa sitä, miten tutkimus kykenee luomaan toimivia käytänteitä, sekä huomioimaan eettisyyden. Lisäksi toisinaan voidaan pyrkiä herättelemään kriittistä julkista keskustelua. (Heikkinen ym. 2007, 14.) Alun perin kiinnostuin tutkimaan työllistettävyyttä ja siihen vaikuttavia tekijöitä, sillä tähän mennessä tutkimusta on toteutettu enemmän maissa, joissa koulutus on maksullista ja yksilöiden mahdollisuudet ovat tiukemmin heidän luokkataustansa sidottuja. Tämän vuoksi koin tärkeäksi tutkia aihetta myös Suomessa, jossa koulutusjärjestelmä on monilta osin tasa-arvoinen, mutta jossa sosiaalisen taustan on kuitenkin todettu vaikuttavan muun muassa korkeakoulutukseen hakeutumisessa ja sen suorittamisessa (Isopahkala-Bouret & Nori 2021, 629). Kriittisen työllistettävyytyskeskustelun osuus on myös edelleen vähäistä, jota pyrin käsittelemään läpi tutkimuksen muun muassa luokan ja sosiaalisten erojen kautta. Näin ollen tutkimukseni tarjosi tärkeää tietoa siitä, miten eriarvoisuus yhteiskunnassamme rakentuu. Eettisyyttä olen käsitellyt tarkemmin luvussa 5.4 Tutkimuksen eettisyys.

Viides ja viimeinen Heikkisen ja kumppaneiden (2007, 16) luotettavuuden kriteeristöissä on mieleenpainuvuusperiaate, jolla viitataan tutkijan kykyyn herätellä ihmisiä ajattelemaan asioista uudella ja erilaisella tavalla. Tätä ei heidän mukaansa tarkastella ainoastaan kognitiivis-rationaalisella tasolla, vaan myös kyvyllä koskettaa lukijaa tunnetasolla, sillä merkittävimmät oppimiskokemukset ovat aina sekä kognitiivisia että emotionaalisia. Olen tutkimuksessani pyrkinyt vastaamaan kognitiivis-rationaaliseen tasoon pyrkimällä neutraaliin kirjoitustyyliin, sillä kriittisen työllistettävyysskeskustelun hyödyntäminen asettaa jo tietynlaiset raamit tutkimukselle. Tämän lisäksi olen kiinnittänyt erityistä huomiota sanavalintoihin, jotta olen kyennyt esittämään asiat neutraalisti ja antamaan tilaa lukijan omille ajatuksenmuodostuksille. Koen lisäksi, että tutkimus tarjoaa myös emotionaalisen oppimiskokemuksen nostamalla esille niitä tekijöitä, jotka voivat asettaa yksilöt yhteiskunnassamme eriarvoiseen asemaan työmarkkinoilla siitäkin huolimatta, että on pyrkinyt tekemään ”kaiken oikein”.

Tutkimukseni tulokset osoittivat, että haastateltavien ottamat positiot ja identiteetti ovat tilannesidonnaisia, jolloin toisessa hetkessä haastateltava saattoi rakentaa itsestään kyvykkään ja työllistettävän yksilön kuvaa, ja toisessa hetkessä epäillä itseään. Tutkimuksen haastateltavat saattoivatkin kuulua eri kertomuksissa joko Pääomien kartuttajiin tai Koulutususkollisiin. Myös Siivonen ja kumppanit (2023b, 358) nostivat tutkimuksessaan esille, miten vastavalmistuneiden identiteetti on jatkuvassa neuvottelutilanteessa työmarkkinoilla, riippuen työllisyystilanteesta, mutta myös työllistettävyyteen liittyvistä ideoista, joita työllistettävällä yksilöllä odotetaan olevan.

Pidin Bambergin (1997, 336–337) pienten kertomusten kolmetasoista analyysitapaa punaisena lankana analysoidessani kertomuksia, mutta keskityin enemmän ensimmäiseen ja kolmanteen tasoon. Kolmannen tason suhteen pitäydyin analyysissä koulutususkon ja työllistettävyyden mallitarinoissa, joihin suhteessa tarkastelin haastateltavien asemoitumista. Toista tasoa hyödynsin ainoastaan silloin, kun se oli aineiston analyysin kannalta tarpeellista.

Tutkimukseni tarkoituksena oli tarkastella työläistäustaisten nuorten naisten asemoitumista työllistettävyyden ideaaliin ja siihen liittyvien pääomien hyödyntämistä. Tätä taustoitin koulutuksen merkityksellä ja sen mahdollisella muuttumisella yliopisto-opintojen aikana, sillä näin sen vaikuttavan pääomien rakentumiseen aikuisuudessa voimakkaasti. Mielestäni onnistuin kartoittamaan haastateltavien kokemuksia suhteellisen hyvin ja löytämään aineistoista tutkimukseni kannalta merkitykselliset pienet kertomukset.

Tutkimuksen tulos on osoitus siitä, ettei samasta luokkataustasta tulevilla yksilöillä on samankaltaisia yleisen toimijuuden kokemuksia, eivätkä he myöskään asemoidu työllistettävyyteen samalla tavalla. Kaikki haastateltavista osoittivat runsasta akateemista kyvykkyyttä sekä sinnikkyyttä koulutuspoluilla ja tietoisuutta eri pääomien merkityksestä työllistettävyyden kehittymisen suhteen. Haastateltavat jakautuivat eri ryhmiin yliopistopintojen aikana, jolloin osa haastateltavista alkoi korostaa muiden pääomien kehittämisen merkitystä, kun taas toiset antoivat yhtä vahvan merkityksen koulutususkolle kuin lapsuudessa. Tämä taas johti akateemisen menestyksen priorisointiin muiden pääomien kustannuksella, jolla oli merkitystä yksilöiden työllistettävyyden kokemuksiin ja siihen, miten he asemoituivat suhteessa yrittäjämäisen, työllistettävän yksilön ideaaliin.

Tulevaisuudessa olisi tärkeää tutkia eri taustoista tulevien korkeakoulutettujen asemoitumista työllistettävyyteen ja siihen, miten he rakentavat ja hyödyntävät eri pääomia, jolloin tulokset voisivat olla yleistettävissä. Laajempi tutkimus aiheesta voisi antaa tärkeää tietoa myös koulutuslaitoksille siitä, miten eri taustoista tulevia yksilöitä voitaisiin tukea ja sen avulla taata kaikille tasavertaiset mahdollisuudet työmarkkinoilla.

Lähteet

- Abrahams, J. (2017). Honourable Mobility or Shameless Entitlement? Habitus and Graduate Employment. *British Journal of Sociology of Education*, 48(5), 625–640.
- Aronowitz, S. & Giroux, H. A. (2003). *Education Under Siege: The Conservative, Liberal and Radical Debate Over Schooling*. Routledge.
- Bamberg, M. (1997). Positioning Between Structure and Performance. *Journal of Narrative and Life History*, 7(1–4), 335–342.
- Bamberg, M. & Georgakopoulou, A. (2008). Small Stories as a New Perspective in Narrative and Identity Analysis. *Text & Talk*, 28(3), 377–396.
- Bamberg, M. (2011). Who am I? Narration and Its Contribution to Self and Identity. *Theory & Psychology*, 21(1), 3–24.
- Barkhuizen, G. (2010). An Extended Positioning Analysis of a Pre-service Teacher's Better Life Small Story. *Applied linguistics*, 31(2), 282–300.
- Bathmaker, A.-M., Ingram, N., & Waller, R. (2013). Higher Education, Social Class and the Mobilisation of Capitals: Recognising and Playing the Game: Education and Social Mobility. *British Journal of Sociology of Education*, 34(5–6), 723–743.
- Berlant, L. (2011). *Cruel Optimism*. Duke University Press.
- Boliver, V. (2017). Misplaced Optimism: How Higher Education Reproduces Rather Than Reduces Social Inequality. *British Journal of Sociology of Education*, 38(3), 423–432.
- Bourdieu, P. & Passeron, J. C. (1977). *Reproduction in Education, Culture and Society*. SAGE Publications.
- Bourdieu, P. (1984). *Distinction: A Social Critique of the Judgement of Taste*. Harvard University Press.
- Bourdieu, P. (1986). The Forms of Capital. Teoksessa J.G. Richardson (toim.), *Handbook of Theory and Research for the Sociology of Education* (s. 241–258). New York, Greenwood.
- Bourdieu, P. (2002). The Forms of Capital. Teoksessa N. Woolsey Biggart (toim.), *Readings in Economic Sociology* (s. 280–291). Blackwell Publishers Ltd.

- Braun, V. & Clarke, V. (2006). Using Thematic Analysis in Psychology. *Qualitative Research in Psychology*, 3(2), 77–101.
- Brown, P., Hesketh, A., & Williams, S. (2003). Employability in a Knowledge-driven Economy. *Journal of Education and Work*, 16(2), 107–126.
- Brunila, K. Harni, E., Saari, A., & Ylöstalo, H. (2021). *Terapeuttinen valta: onnellisuuden ja hyvinvoinnin jännitteitä 2000-luvun Suomessa*. Vastapaino.
- Burke, C., Scurry, T., & Blenkinsopp, J. (2020). Navigating the Graduate Labour Market: the Impact of Social Class on Student Understandings of Graduate Careers and the Graduate Labour Market. *Studies in Higher Education*, 45(8), 1711–1722.
<https://doi.org/10.1080/03075079.2019.1702014>
- Burr, V. (2015). *Social Constructionism*. Routledge. <https://doi.org/10.4324/9781315715421>
- Crozier, G., Reay, D., & Clayton, J. (2019). Working the Borderlands: Working-class Students Constructing Hybrid Identities and Asserting Their Place in Higher Education. *British Journal of Sociology of Education*, 40(7), 922–937.
- Devine, F. (2004). *Class Practices: How Parents Help Their Children Get Good Jobs*. Cambridge University Press.
- Donnelly, M. & Gamsu, S. (2019). The Field of Graduate Recruitment: Leading Financial and Consultancy Firms and Elite Class Formation. *The British Journal of Sociology*, 70(4), 1374–1401.
- Erola, J. (2010a). Johdanto. Teoksessa J. Erola (toim.), *Luokaton Suomi? Yhteiskuntaluokat 2000-luvun Suomessa* (s. 19–26). Gaudeamus.
- Erola, J. (2010b). Luokkarakenne ja luokkiin samastuminen Suomessa. Teoksessa J. Erola (toim.), *Luokaton Suomi? Yhteiskuntaluokat 2000-luvun Suomessa* (s. 27–44). Gaudeamus.
- Ervasti, H. (2010). Yhteiskuntaluokat ja hyvinvointivaltio. Teoksessa J. Erola (toim.), *Luokaton Suomi? Yhteiskuntaluokat 2000-luvun Suomessa* (s. 147–165). Gaudeamus.
- European Commission (2016). *Entrepreneurship Education*. European Commission.
https://single-market-economy.ec.europa.eu/smes/supporting-entrepreneurship/entrepreneurship-education_en

- Gill, R. & Orgad, S. (2018). The Amazing Bounce-Backable Woman: Resilience and the Psychological Turn in Neoliberalism. *Sociological Research Online*, 23(2), 477–495.
- Granovetter, M. (1974). *Getting a Job: A Study of Contacts and Careers*. University of Chicago Press.
- Haltia, N. & Isopahkala-Bouret, U. (2023). A Visit to Another Class? Working-class Graduates Entering University and the Graduate Labour Market in Finland. *Journal of Higher Education Policy and Management*, 45(2), 192–205.
- Heikkinen, H. L. T., Huttunen, R., & Syrjälä, L. (2007). Action Research as Narrative: Five Principles for Validation. *Educational Action Research*, 15(1), 5–19.
- Hey, V. (2003). Joining the Club? Academia and Working-class Femininities. *Gender and Education*, 15(3), 319–335.
- HighEmploy (2022). *Higher Education Graduates' Employability and Social Positioning in the Labour Market 2018-2022 (HighEmploy)*. HighEmploy.
<https://sites.uef.fi/highemploy/?lang=en>
- Hillage, J. & Pollard, E. (1998). *Employability: Developing a Framework for Policy Analysis*. Research Brief 85, Department for Education and Employment.
- Hirsjärvi, S., Remes, P., Sajavaara, P., & Sinivuori, E. (2009). *Tutki ja kirjoita* (15. uud. p.). Tammi.
- Hollway, W. & Jefferson, T. (2000). *Doing Qualitative Research Differently: Free Association, Narrative and the Interview Method*. Sage.
- Hyvärinen, M. (2017). Haastattelun maailma. Teoksessa M. Hyvärinen, P. Nikander, & J. Ruusuvuori (toim.), *Tutkimushaastattelun käsikirja* (s. 11–45). Tampere: Vastapaino.
- Hyvärinen, M., Hatavara, M., & Rautajoki, H. (2019). Kerronta, asemointi ja haastattelun analyysi. *Sosiologia* 56(1), 6–25.
- Hänninen, V. (1999). *Sisäinen tarina, elämä ja muutos* [väitöskirja, Tampereen yliopisto]. Trepo-julkaisuarkisto. <https://urn.fi/urn:isbn:951-44-5597-5>

Hänninen, V. (2008). Narratiivisen tutkimuksen eettiset haasteet. Teoksessa AM. Pietilä & H. Länsimies-Antikainen (toim.), *Etiikkaa monitieteisesti. Pohdintaa ja kysymyksiä* (s. 121–137). Kuopion yliopiston julkaisuja.

Härkönen, J. (2010). Sosiaalinen periytyvyys ja sosiaalinen liikkuvuus. Teoksessa J. Erola (toim.), *Luokaton Suomi? Yhteiskuntaluokat 2000-luvun Suomessa* (s. 51–66). Gaudeamus.

Isopahkala-Bouret, U. (2015). ‘It’s Considered a Second Class Thing.’ The Differences in Status Between Traditional and Newly Established Higher Education Credentials. *Studies in Higher Education*, 40(7), 1291–1306.

Isopahkala-Bouret, U. & Nori, H. (2021). On a Level Playing Field? The Effect of Parents’ Education on Master’s Degree Graduates’ Labour Market Success in Finland. *Advances in Applied Sociology*, 11(12), 626–643.

Isopahkala-Bouret, U. & Ojala, K. (2022). ‘You Can Be Taken More Seriously’: Finnish Business Graduates’ Perceptions of the Employability and Social Prestige of Their Degrees. *Journal of Further and Higher Education*, 47(3), 351–363.

Isopahkala-Bouret, U. & Tholen, G. (2023). Relative Employability: Applying the Insights of Positional Competition and Conflict Theories Within the Current Higher Education Landscape. Teoksessa P. Siivonen, U. Isopahkala-Bouret, M. Tomlinson, M. Korhonen, & N. Haltia (toim.), *Rethinking Graduate Employability in Context: Discourse, Policy and Practice* (s. 51–72). Springer International Publishing.

Keiski, R., Hämäläinen, K., Karhunen, M., Löfström, E., Näreaho, S., Varantola, K., Spoof, S-K., Tarkiainen, T., Kaila, E., & Aittasalo, M. (2023). *Hyvä tieteellinen käytäntö ja sen loukkausepäilyjen käsitteleminen Suomessa. Tutkimuseettisen neuvottelukunnan HTK-ohje 2023*. Tutkimuseettinen neuvottelukunta ja Tiedonjulkistamisen neuvottelukunta.
https://tenk.fi/sites/default/files/2023-03/HTK-ohje_2023.pdf

Kinnunen, U., Poikkeus, A-M., Kokko, K., Laakso, M-L., Metsäpelto, R-L., & Mäkikangas, A. (2004). *Tutkielmien ja tieteellisten raporttien laadintaohjeita: Psykologian opetusmoniste*. Jyväskylän yliopisto. <https://www.jyu.fi/sites/default/files/2023-07/tutkielman-kirjoitusohje.pdf>

Koffman, O., Orgad, S., & Gill, R. (2015). Girl Power and ‘Selfie Humanitarianism’. *Continuum*, 29(2), 157–168.

- Komulainen, K., Rätty, H., & Korhonen, M. (2008). Elämä ei ole mitään ilman riskin ottamista. Nuorten kuvittelemat eriarvoiset yrittäjäminät. Teoksessa T. Tolonen (toim.), *Yhteiskuntaluokka ja sukupuoli* (s. 175–197). Vastapaino.
- Komulainen, K., Kärkkäinen, M., Korhonen, M., Rätty, H., Siivonen, P., Kasanen, K., & Rautiainen, R. (2015). Kun mikään ei riitä: Akateeminen kykyminuus puntarissa. Teoksessa K. Brunila, J. Onnismaa, & H. Pasanen (toim.), *Koko elämä töihin: Koulutus tietokykykapitalismissa* (s. 147–170). Vastapaino.
- Korhonen, M., Siivonen, P., Isopahkala-Bouret, U., Mutanen, H., & Komulainen, K. (2022a). Young and/but Successful: Business Graduates Performing Themselves as Valuable Labouring Subjects. *Journal of Youth Studies*, [Online] ahead-of-print, 1–17. <https://doi.org/10.1080/13676261.2022.2161355>
- Korhonen, M., Siivonen, P., & Isopahkala-Bouret, U. (2022b). Sinnikkään työntekijän ihanne ja haavoittuvuus naisten asiantuntijatyössä. Teoksessa E. Laakkonen, T. Sotkasiira, M. Heikkilä, & I. Lehto (toim.), *Haavoilla. Käsite ja kokemus. Aikuiskasvatuksen näkökulmia rikkoviin elämäntilanteisiin* (s. 109–134). Jyväskylän yliopisto: SoPhi.
- Kouvo, A. (2010). Luokat ja sosiaalinen pääoma. Teoksessa J. Erola (toim.), *Luokaton Suomi? Yhteiskuntaluokat 2000-luvun Suomessa* (s. 166–181). Gaudeamus.
- Käyhkö, M. (2008). Kädenjälki näkyviin – koulunpenkkiä väistelevät nuoret työläisnaiset. Teoksessa T. Tolonen (toim.), *Yhteiskuntaluokka ja sukupuoli* (s. 255–273). Vastapaino.
- Käyhkö, M. (2015). Working-Class Girls in a Foreign Land. Social Class and Settling into University in a Cross-Current Between Two Cultures. *Gender and education*, 27(4), 445–460.
- Käyhkö, M. (2017). Keinumista kahden maailman välissä: työläistaustaiset naiset, yliopistopiskelu ja muuttuva suhde kotimaailmaan. *Sosiologia*, 54(1), 6–22.
- Laalo, H. & Heinonen, J. (2016). Governing the Entrepreneurial Mindset: Business Students' Constructions of Entrepreneurial Subjectivity. *European Educational Research Journal EERJ*, 15(6), 696–713. <https://doi.org/10.1177/1474904116662288>
- Laalo, H., Kinnari, H., Silvennoinen, H., & Haltia, N. (2023a). Boosting Employability Through Fostering an Entrepreneurial Mindset: Critical Analysis of Employability and Entrepreneurship in EU Policy Documents. Teoksessa P. Siivonen, U. Isopahkala-Bouret, M.

- Tomlinson, M. Korhonen, & N. Haltia (toim.), *Rethinking Graduate Employability in Context: Discourse, Policy and Practice* (s. 73–93). Springer International Publishing.
- Laalo, H., Koskinen, H., Stenholm, P., & Siivonen, P. (2023b). Shaping and Negotiating Entrepreneurial Selves in Academic Entrepreneurship Education. *JPHE: Journal of Praxis in Higher Education*, 5(1), 69–92. <https://doi.org/10.47989/kpdc376>
- Lehmann, W. (2019). Forms of Capital in Working-class Students' Transition From University to Employment. *Journal of Education and Work*, 32(4), 347–359. <https://doi.org/10.1080/13639080.2019.1617841>
- Lucey, H., Melody, J., & Walkerdine, V. (2003). Uneasy Hybrids: Psychosocial Aspects of Becoming Educationally Successful for Working-class Young Women Correspondence. *Gender and education*, 15(3), 285–299.
- Macmillan, L., Tyler, C., & Vignoles, A. (2015). Who Gets the Top Jobs? The Role of Family Background and Networks in Recent Graduates' Access to High-status Professions. *Journal of Social Policy*, 44(3), 487–515.
- Mildorf, J. (2006). Female-On-Male Violence: Medical Responses and Popular Imagination. Teoksessa K. Throsby & F. Alexander. (toim.), *Gender and Interpersonal Violence* (s. 157–170). Palgrave Macmillan London. <https://doi.org/10.1057/9780230228429>
- Montonen, T. (2014). *Tutkimuksen ja liiketoiminnan välissä: johtajien identiteettityö yliopistolähtöisissä yrityksissä* [väitöskirja, Itä-Suomen yliopisto]. eRepo-julkaisuarkisto. <http://urn.fi/URN:ISBN:978-952-61-1403-3>
- Mutanen, H. & Siivonen, P. (2016). Narratiivinen positiointianalyysi ja nuorten aikuisten toimijuus työpajaympäristössä. *Aikuiskasvatus*, 36(2), 84–98.
- Mutanen, H., Korhonen, M., & Siivonen, P. (2023). Employability as Self-branding in Job Search Games: A Case of Finnish Business Graduates. Teoksessa P. Siivonen, U. Isopahkala-Bouret, M. Tomlinson, M. Korhonen, & N. Haltia (toim.), *Rethinking Graduate Employability in Context: Discourse, Policy and Practice Cham* (s. 319–339). Springer International Publishing.

- Naumanen, P. & Silvennoinen, H. (2010). Koulutus, yhteiskuntaluokat ja eriarvoisuus. Teoksessa J. Erola (toim.), *Luokaton Suomi? Yhteiskuntaluokat 2000-luvun Suomessa* (s. 67–88). Gaudeamus.
- Nori, H. (2011). *Keille yliopiston portit avautuvat? Tutkimus suomalaisiin yliopistoihin ja eri tieteenaloille valikoitumisesta* [väitöskirja, Turun yliopisto]. UTUPub-julkaisuarkisto. <https://urn.fi/URN:ISBN:978-951-29-4526-9>
- O’Shea, S. (2020). Crossing Boundaries: Rethinking the Ways That First-in-Family Students Navigate ‘Barriers’ to Higher education. *British Journal of Sociology of Education*, 41(1), 95–110.
- Penissat, E., Spire, A., & Hugree, C. (2020). *Social class in Europe: New Inequalities in the Old World*. Verso Books.
- Pyöriä, P. & Ojala, S. (2016). Prekaarin palkkatyön yleisyys: liioitellaanko työelämän epävarmuutta. *Sosiologia*, 53(1), 45–63.
- Päiviö, H. (2008). The Moral Order of Business Studying. Teoksessa J. Välimaa & O-H. Ylijoki (toim.), *Cultural Perspectives on Higher Education* (s. 59–74). Dordrecht: Springer Netherlands.
- Pöysä, J. (2010). Asemointinäkökulma haastattelujen kerronnallisuuden tarkastelussa. Teoksessa Ruusuvoori, J., Nikander, P., & Hyvärinen, M. (toim.), *Haastattelun analyysi* (s. 127–150). Vastapaino.
- Reay, D. (2005). Beyond Consciousness? The Psychic Landscape of Social Class. *Sociology*, 39(5), 911–928.
- Reay, D., Crozier, G., & Clayton, J. (2009). ‘Strangers in Paradise’? Working-class Students in Elite Universities. *Sociology*, 43(6), 1103–1121.
- Räty, H. & Kärkkäinen, R. (2011). Talent or Effort? Parents' Explanations of Their Children's Mathematical Performance in Relation to Mathematical Competence. *Social Behavior and Personality: an International Journal*, 39(5), 691–699.
- Räty, H., Komulainen, K., Harvorsén, C., Nieminen, A., & Korhonen, M. (2018). University Students’ Perceptions of Their ‘Ability Selves’ and Employability: a Pilot Study. *Nordic Journal of Studies in Educational Policy*, 4(2), 107–115.

Räty, H., Kozlinska, I., Kasanen, K., Siivonen, P., Komulainen, K., & Hytti, U. (2019). Being Stable and Getting Along with Others: Perceived Ability Expectations and Employability Among Finnish University Students. *Social Psychology of Education*, 22(1), 757–773.

Saaranen-Kauppinen, A. & Puusniekka, A. (2006). *KvaliMOTV - Menetelmäopetuksen tietovaranto*. Tampere: Yhteiskuntatieteellinen tietovarasto.
<https://www.fsd.tuni.fi/menetelmaopetus/>

Siivonen, P. (2013). “A Bad Head for Maths”? Constructions of Educability and Mathematics in Adult Students' Narrative Life Histories. *Scandinavian Journal of Educational Research*, 57(5), 507–525.

Siivonen, P. & Brunila, K. (2014). The Making of Entrepreneurial Subjectivity in Adult Education. *Studies in Continuing Education*, 36(2), 160–172.
<https://doi.org/10.1080/0158037X.2014.904776>

Siivonen, P., Komulainen, K., Räty, H., Korhonen, M., Kasanen, K., & Rautiainen, R. (2016). Salvation or a Broken Promise? Two Adult Graduates' Social Positioning in Education and Working Life. *Scandinavian Journal of Educational Research*, 60(1), 110–125.

Siivonen, P., Isopahkala-Bouret, U., Tomlinson, M., Korhonen, M., & Haltia, N. (2023a). Introduction: Rethinking Graduate Employability in Context. Teoksessa P. Siivonen, U. Isopahkala-Bouret, M. Tomlinson, M. Korhonen, & N. Haltia (toim.), *Rethinking Graduate Employability in Context: Discourse, Policy and Practice* (s. 1–26). Springer International Publishing.

Siivonen, P., Korhonen, M., Komulainen, K., Mutanen, H., & Haltia, N. (2023b). Negotiating (Employable) Graduate Identity: Small Story Approach in Qualitative Follow-up Research. Teoksessa P. Siivonen, U. Isopahkala-Bouret, M. Tomlinson, M. Korhonen, & N. Haltia (toim.), *Rethinking Graduate Employability in Context: Discourse, Policy and Practice* (s. 341–362). Springer International Publishing.

Silvennoinen, H., Kalalahti, M. & Varjo, J. (2018). Koulutususkko yhteiskunnallisena ilmiönä. Teoksessa H. Silvennoinen, M. Kalalahti, & J. Varjo (toim.), *Koulutuksen lupaukset ja koulutususkko* (s. 11–40). Kasvatustieteiden tutkimuskeskuksen vuosikirja 2. Suomen kasvatustieteellinen seura.

Silvennoinen, H., Varjo, J., & Kalalahti, M. (2023). Koulutus suomalaisessa luokkatutkimuksessa. Teoksessa M. Kalalahti, H. Silvennoinen, J. Varjo, & M. Vilkmann

(toim.), *Koulutus ja yhteiskuntaluokka* (s. 8–26). Kasvatustieteiden tutkimuskeskuksen vuosikirja 4. Tampere: Tampere University Press.

Terveystieteiden tutkimuskeskus (2022). *Keskeisiä käsitteitä*. Terveystieteiden ja hyvinvoinnin tutkimuskeskus. <https://thl.fi/fi/web/hyvinvointi-ja-terveys/eri-arvoisuus/keskeisia-kasitteita>

Tolonen, T. (2008). *Yhteiskuntaluokka ja sukupuoli*. Tampere: Vastapaino.

Tomlinson, M. (2008). 'The Degree is Not Enough': Students' Perceptions of the Role of Higher Education Credentials for Graduate Work and Employability. *British Journal of Sociology of Education*, 29(1), 49–61.

Tomlinson, M. (2017a). Forms of Graduate Capital and Their Relationship to Graduate Employability. *Education+ Training*, 59(4), 338–352.

Tomlinson, M. (2017b). Introduction: Graduate employability in context: Charting a Complex, Contested and Multi-faceted Policy and Research field. Teoksessa M. Tomlinson & L. Holmes (toim.), *Graduate Employability in Context: Theory, Research and Debate* (s. 1–40). Palgrave Macmillan London.

Törrönen, J. (2010). Identiteettien ja subjektiasemien analyysi haastatteluaineistossa. Teoksessa Ruusuvaara, J., Nikander, P., & Hyvärinen, M. (toim.), *Haastattelun analyysi* (s. 151–178). Vastapaino.

Valtioneuvosto (2009). *Yrittäjyyskasvatuksen suuntaviivat*. Valtioneuvosto. <https://julkaisut.valtioneuvosto.fi/handle/10024/78869>

Van Langenhove, L. & Harré, R. (1999). *Introducing positioning theory. Positioning theory: Moral contexts of intentional action*. Blackwell Publishers.

Walkerdine, V., Lucey, H., & Melody, J. (2001). *Growing Up Girl. Psychosocial Explorations of Gender and Class*. New York University Press.

Watson, C. (2007). Small Stories, Positioning Analysis, and the Doing of Professional Identities in Learning to Teach. *Narrative Inquiry*, 17(2), 371–389.

Wright, E. & Mulvey, B. (2021). Internships and the Graduate Labour Market: How Upper-middle-class Students 'Get Ahead'. *British Journal of Sociology of Education*, 42(3), 339–356.

Ylöstalo, H., Anttila, A. H., Berg, P., & Härmä, V. (2018). Uuden työn joustavat ruumiit. *Työelämän tutkimus*, 16(2), 113–125.